Amoris Laetitia - O lásce v rodině

http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=23543

Obsah

Úvod ..... str. 1

PRVNÍ KAPITOLA: Ve světle Slova ..... str. 3

DRUHÁ KAPITOLA: Realita a problémy rodin ..... str. 8

TŘETÍ KAPITOLA. Pohled k Ježíši - Povolání rodiny ..... str. 16

ČTVRTÁ KAPITOLA: Láska v manželství ..... str. 23

PÁTÁ KAPITOLA: Láska se stává plodnou ..... str. 41

ŠESTÁ KAPITOLA: Některé pastorační perspektivy ..... str. 49

SEDMÁ KAPITOLA: Posílit výchovu dětí ..... str. 64

OSMÁ KAPITOLA: Provázet, rozlišovat a integrovat slabosti ..... str. 72

DEVÁTÁ KAPITOLA: Manželská a rodinná spiritualita ..... str. 79

Úvod

1. Radost lásky prožívané v rodině je také radostí církve. Jak uvedli synodální otcové, navzdory mnoha příznakům krize manželství „je touha po rodině zvláště mezi mladými stále živá a podněcuje církev.“ **[1]** Jako odpověď na tuto touhu je „křesťanská zvěst o rodině vskutku dobrá zpráva.“ **[2]**

2. Synoda umožnila probrat situaci rodin v nynějším světě, rozšířit náš pohled a oživit naše povědomí o důležitosti manželství a rodiny. Složitost navržených témat nám zároveň ukázala nezbytnost dále ve svobodě prohloubit některé věroučné, morální, duchovní a pastorační otázky. Reflexe pastýřů a teologů, je-li věrná církvi, poctivá, realistická a kreativní, nám pomůže dosáhnout větší zřejmosti. Debaty, které se objevují ve sdělovacích prostředcích nebo publikacích a dokonce i mezi služebníky církve, sahají od bezuzdné touhy po změně všeho bez dostatečné reflexe či opodstatnění až k postoji, který chce všechno řešit aplikací všeobecných norem nebo vyvozováním upřílišněných závěrů z některých teologických reflexí.

3. Připomenutím, že čas je nadřazen prostoru, bych rád zdůraznil, že ne všechny věroučné, morální nebo pastorální diskuse musejí být vyřešeny zásahem magisteria. V církvi je přirozeně nezbytná jednota věrouky i praxe, což však nepřekáží různým způsobům interpretace některých aspektů věrouky nebo z nich plynoucích důsledků. Tak tomu bude, dokud nám Duch neumožní dosáhnout plné pravdy (srov. *Jan* 16,13), to znamená, až nás dokonale uvede do Kristova tajemství a budeme moci obsáhnout všechno jediným pohledem. Kromě toho v každé zemi či každém regionu je možné hledat více inkulturovaná řešení pozorná k místním tradicím a problémům. „Kultury jsou vskutku velmi odlišné a každý všeobecný princip má zapotřebí inkulturace, pokud má být dodržován a používán.“ **[3]**

4. V každém případě musím říci, že se synoda vyznačovala velkou krásou a poskytla mnoho světla. Děkuji za množství příspěvků, které mi pomohly uvažovat o problémech rodin světa v celé jejich šíři. Souhrn vystoupení synodálních otců, jimž jsem neustále pozorně naslouchal, mi připadá jako nějaký drahocenný polyedr, tvořený mnoha legitimními starostmi, jakož i poctivými a upřímnými otázkami. Proto jsem považoval za vhodné redigovat posynodální apoštolskou exhortaci zahrnující příspěvky obou nedávných synod o rodině spolu s dalšími úvahami, které mohou usměrnit reflexi, dialog a pastorační praxi a současně poskytnout odvahu, podněty a pomoc rodinám v jejich nasazení i v jejich těžkostech.

5. Tato exhortace bude mít zvláštní význam v kontextu tohoto Svatého roku milosrdenství. Za prvé, protože ji nabízím křesťanským rodinám, aby je podnítila vážit si darů manželství a rodiny a zachovávat silnou lásku naplněnou hodnotami velkorysosti, nasazení, věrnosti a trpělivosti. Za druhé, protože má za cíl povzbudit všechny, aby byli znamením milosrdenství a blízkosti tam, kde se rodinný život neuskutečňuje dokonale anebo neprobíhá v pokoji a radosti.

6. Text zahajuji jakousi předehrou inspirovanou Písmem svatým, aby udávalo odpovídající tón. Počínaje odtud, ve snaze stát nohama na zemi, budu uvažovat o nynější situaci rodin. Potom připomenu několik podstatných prvků církevní nauky o manželství a rodině, aby vznikl prostor pro dvě ústřední kapitoly věnované lásce. Potom zdůrazním některé pastorační přístupy, aby nás vedly k vytváření solidních a plodných rodin podle Božího plánu, a jednu kapitolu věnuji výchově dětí. Potom se zastavím u výzvy k milosrdenství a u pastoračního rozlišování situací, které plně neodpovídají tomu, co nám nabízí Pán, a nakonec načrtnu pár rysů rodinné spirituality.

7. Vzhledem k bohatství dvou let reflexí, které synoda přinesla, pojednává tato exhortace různými styly o mnoha odlišných tématech. Tím se vysvětluje její nevyhnutelná obsáhlost. Neradím tedy povšechnou a spěšnou četbu. Lépe ji budou moci docenit jak rodiny, tak asistenti rodinné pastorace, pokud se postupně a trpělivě zahloubají do jednotlivých částí anebo pokud budou hledat to, co potřebují v konkrétních okolnostech. Je pravděpodobné, že například manžele zaujme spíše čtvrtá a pátá kapitola, pastorační asistenty bude zajímat zvláště šestá kapitola a všichni se budou cítit velice osloveni osmou kapitolou. Doufám, že prostřednictvím četby každý pocítí povolání pečovat s láskou o život rodin, protože „rodiny nejsou problém, ale především příležitost.“**[4]**

PRVNÍ KAPITOLA: Ve světle Slova

8. Bible je zalidněna rodinami, pokoleními, příběhy lásky i rodinnými krizemi již od první stránky, kde vstupuje na scénu rodina Adama a Evy proniknutá násilím, ale také nepřetržitou vitalitou (srov. *Gen* 4), až k té poslední stránce, kde se objevuje svatba Nevěsty a Beránka (srov. *Zj* 21,2.9). Dva domy, které Ježíš popisuje, jsou postaveny na skále či na písku (srov. *Mt* 7,24-27) a představují různé rodinné situace, tvořené svobodou těch, kdo je obývají, protože, jak píše básník, „každý dům je svítilna.“[5] Vejděme nyní do jednoho z těchto domů pod vedením Žalmisty v písni, která se dodnes zpívá jak v židovské, tak křesťanské svatební liturgii:

„Blaze každému, kdo se bojí Hospodina,
kdo kráčí po jeho cestách.
Budeš jísti z výtěžku svých rukou,
bude ti blaze a dobře.
Tvá manželka bude jako plodná réva
uvnitř tvého domu.
Tvoji synové jako výhonky oliv
kolem tvého stolu.
Hle, tak bývá požehnán muž,
který se bojí Hospodina.
Ať ti Hospodin požehná ze Siónu,
abys viděl štěstí Jeruzaléma
po všechny dny svého života,
abys viděl syny svých synů:
Pokoj v Izraeli!“ (*Žl* 128,1-6).

Ty a Tvoje nevěsta

9. Překročme tedy práh tohoto klidného domu s jeho rodinou sedící u sváteční ho stolu. Uprostřed nacházíme pár, otce a matku, a celý příběh jejich lásky. V nich se uskutečňuje onen prvotní plán, ke kterému tak mocně odkazuje Ježíš: „Nečetli jste v Písmu, že Stvořitel na začátku učinil lidi jako muže a ženu?“ (*Mt* 19,4). A cituje pověření z knihy Geneze: „Proto opustí muž svého otce i svou matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem“ (*Gn* 2,24).

10. Dvě velkolepé začáteční kapitoly Geneze nám prezentují lidský pár v jeho základní skutečnosti. V tomto úvodním biblickém textu vyniká několik zásadních tvrzení. První, které souhrnně citoval Ježíš, říká: „Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, k obrazu Božímu je stvořil, stvořil je jako muže a ženu“ (1,27). Vysvětlující paralelou „Božího obrazu“ je překvapivě právě pár, „muž a žena“. Znamená to, že sám Bůh je pohlavní nebo jej provází božská družka, jak věřila některá starodávná náboženství? Jistěže ne, protože víme, jak důrazně Bible odmítla takovéto víry rozšířené mezi Kanaánci ve Svaté zemi. Boží transcendence je zachována, ale vzhledem k tomu, že Bůh je zároveň Stvořitel, je plodnost lidského páru živý a účinný „obraz“, viditelné znamení stvořitelského činu.

11. Pár, který miluje a rodí život, je opravdu živoucím „dílem“ (nikoli z kamene či zlata, což Desatero zapovídá), schopným vyjevovat Boha stvořitele i spasitele. Proto je plodná láska symbolem niterných skutečností Boha (srov. *Gn* 1,28; 9,7; 17,2-5.16; 28,3; 35,11; 48,3-4). Z toho plyne, že se ve vyprávění knihy Geneze takzvanou „kněžskou tradicí“ prolínají různé rodokmenové posloupnosti (srov. *Gn* 4,17-22.25-26; 5; 10; 11, 10-32; 25, 1-4.12-17.19-26; 36). Schopnost lidského páru rodit, je cesta, po které se odvíjejí dějiny spásy. V tomto světle se plodný vztah páru stává obrazem, který odhaluje a popisuje tajemství Boha, základ

křesťanské Trojiční vize, která v Bohu nazírá Otce, Syna a Ducha lásky. Trojiční Bůh je společenstvím lásky a rodina je jeho živoucím odrazem. Objasňují to slova svatého Jana Pavla II.: „Náš Bůh ve svém nejniternějším tajemství není samotou, nýbrž rodinou, poněvadž v sobě má otcovství, synovství a podstatu rodiny, kterou je láska. Touto láskou je v božské rodině Duch svatý.“[6] Rodina tedy není něco cizího božské podstatě.[7] Tento trojiční aspekt páru je nově znázorněn v pavlovské teologii, když jej apoštol klade do vztahu k „tajemství“ jednoty mezi Kristem a církví (srov. *Ef* 5,21-33).

12. Ježíš nás však svou reflexí o manželství odkazuje k další stránce knihy Geneze, ke druhé kapitole, kde se pozoruhodný portrét tohoto páru objevuje v zářivých podrobnostech. Vybíráme pouze dvě. Prvním je neklid muže, který „hledá pomoc, která by byla jeho protějškem“ (vv.18.20), schopným vyřešit samotu, jež ho zneklidňuje a kterou neodstraní ani blízkost zvířat a celého stvoření. Původní hebrejský výraz odkazuje k přímému, takřka „čelnímu“ vztahu - z očí do očí - v dialogu také mlčenlivém, protože v lásce je mlčení často výmluvnější než slova. Je to setkání s tváří, s „ty“ odrážejícím božskou lásku, které je „jměním, pomocí, oporou a odpočinutím“ (*Sir* 36,24), jak praví biblický mudrc. Anebo – jak volá nevěsta z Písně písní v překrásném vyznání lásky a vzájemné odevzdanosti: „Můj milý je můj a já jsem jeho [...] Já jsem svého milého a můj milý je můj“ (*Pís* 2,16; 6,3).

13. Z tohoto setkání, které léčí samotu, se rodí pokolení a rodina. Toto je druhá podrobnost, kterou můžeme zmínit: Adam, který je také člověkem všech dob a všech regionů naší planety, spolu se svojí manželkou, jak opakuje Ježíš citací Geneze: „přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem“ (*Mt* 19,5; srov. 2,24). Sloveso „přilnout“ v hebrejském originále znamená těsný soulad, fyzické a vnitřní přilnutí, a užívá se také k popisu sjednocení s Bohem: „má duše lne k tobě“, říká Žalmista (63,9). Tím se naznačuje nejenom manželská jednota ve svojí pohlavní a tělesné dimenzi, ale také v dobrovolné odevzdanosti lásky. Plodem tohoto sjednocení je „jedno tělo“ jak ve fyzickém objetí, tak v jednotě srdcí a života, i v možném potomkovi, který se z obou narodí a genetickým i duchovním sjednocením ponese v sobě obě tato „těla“.

Tvoji synové jako výhonky oliv

14. Vraťme se ke zpěvu Žalmisty. Uvnitř domu, kde muž a žena usedli ke stolu, se objevují synové, kteří je provázejí „jako výhonky oliv“ (*Žl* 128,3), tedy plní energie a vitality. Tvoří-li rodiče základy domu, děti jsou „živými kameny“ rodiny (srov. 1 *Petr* 2,5). Je příznačné, že ve Starém zákoně se nejčastěji po Božím jménu (JHVH = Hospodin, Pán) vyskytuje slovo „syn“ (*ben*), slovo, které odkazuje k hebrejskému slovesu „stavět“ (*banah*). Proto je ve 127. Žalmu opěvován dar synů obrazy, které se vztahují jak ke stavbě domu, tak k sociální a obchodní aktivitě, která probíhala u bran města: „Když nestaví dům Hospodin, marně se lopotí, kdo ho stavějí [...] Hle, Hospodinovým darem jsou synové, odměnou je plod lůna. Čím jsou bojovníku šípy v ruce, tím jsou synové z mladých let. Šťastný muž, který jimi naplnil svůj toulec; nepřijdou do hanby, když se budou v branách soudit s protivníky“ (vv.1.3-5). Tyto obrazy sice odrážejí kulturu starobylé společnosti, avšak přítomnost synů je v každém domě znamením plnosti rodiny v kontinuitě samotných dějin spásy, od pokolení do pokolení.

15. V této perspektivě můžeme spatřit jinou dimenzi rodiny. Víme, že v Novém zákoně se mluví o „církevní obci, která se schází v domě“ (srov. 1 *Kor* 16,19; *Řím* 16,5; *Kol* 4,15; *Flm* 2). Vitální prostor rodiny se mohl proměnit v domácí církev, sídlo eucharistie, Krista přítomného u téhož stolu. Nezapomenutelná je scéna znázorněná v Apokalypse: „Hle, stojím u dveří a klepu. Kdo uslyší můj hlas a otevře dveře, k tomu vejdu a budu jíst u něho a on u mě“ (*Zj* 3,20). Takto se vyznačuje dům, který má v sobě Boží přítomnost, společnou modlitbu a tím Pánovo požehnání. Tak praví závěrečné zvolání 128. Žalmu, který jsme si vzali za základ: „Hle, tak bývá požehnán muž, který se bojí Hospodina. Ať ti Hospodin požehná ze Siónu“ (vv.4-5).

16. Bible považuje rodinu také za sídlo katechizace dětí. Vysvítá to z popisu velikonočních obřadů (srov. *Ex* 12,26-27; Dt 6,20-25) a později je vyjádřeno v židovské *hagadě*, tedy dialogickým vyprávěním, které doprovází obřad pesachové večeře. Ještě více opěvuje Žalm rodinnou zvěst víry: „Co jsme slyšeli a poznali, co nám otcové vyprávěli, nezatajíme jejich synům, příštímu pokolení budeme vypravovat slavné Hospodinovy činy i jeho moc, podivuhodné skutky jím vykonané. Dal totiž Jakubovi nařízení a stanovil příkaz pro Izraele, aby o tom, co poručil našim otcům, poučili své syny. Má to znát příští pokolení, synové, kteří se narodí, mají to vyprávět svým dětem“ (78, 3-6). Proto je rodina místem, kde se rodiče stávají prvními učiteli víry svých dětí. Je to „řemeslné“ poslání, od osoby k osobě: „Když se tě v budoucnu zeptá tvůj syn [...] řekneš mu...“ (*Ex* 13,14). Tak zazpívají Pánu různá pokolení: „jinoši a s nimi panny, starci spolu s dětmi“ (*Žl* 148,12).

17. Rodiče mají povinnost seriózně plnit svoje výchovné poslání, jak v Bibli nezřídka učí mudrci (srov. *Př* 3,11.12; 6,20-22; 13,1; 22,15; 23,13-14; 29,17). Děti jsou povoláni přijmout a plnit přikázání: „Cti svého otce i svou matku“ (*Ex* 20,12), kde sloveso „ctít“ odkazuje na uskutečňování rodinných a sociálních závazků v jejich plnosti, aniž by se od nich odhlíželo pod záminkou omluvných náboženských důvodů (srov. *Mk* 7,11-13), neboť „kdo ctí otce, usmiřuje své hříchy, kdo si váží matky, jako by sbíral poklady“ (*Sir* 3,3-4).

18. Evangelium nám také připomíná, že děti nejsou majetkem rodiny, ale mají před sebou svoji osobní životní pouť. Ježíš se sice prezentuje jako vzor poslušnosti vůči pozemským rodičům, které poslouchal (srov. *Lk* 2,51), ale zajisté také ukazuje, že synova životní volba a samotné jeho křesťanské poslání mohou vyžadovat určitý odstup, který je zapotřebí k uskutečnění vlastní odevzdanosti Božímu království (srov. *Mt* 10,34-37; *Lk* 9,59-62). Ba více, když mu bylo dvanáct let, odpovídá Marii a Josefovi, že má plnit vyšší poslání, které přesahuje jeho historickou rodinu (srov. *Lk* 2,48-50). Proto vyzdvihuje nezbytnost jiných hlubších svazků také uvnitř rodinných vztahů: „Moje matka a moji příbuzní jsou ti, kdo slyší a plní Boží slovo“ (*Lk* 8,21). Na druhé straně v rámci pozornosti, kterou vyhrazuje dětem, považovaným ve starobylé společnosti Blízkého východu za subjekty, které nemají zvláštní práva a jsou součástí rodinného vlastnictví, Ježíš dochází až k tomu, že prezentuje děti dospělým téměř jako učitele, a to kvůli jejich jednoduché a spontánní důvěře vůči druhým: „Amen, pravím vám: Jestliže znovu nebudete jako děti, jistě nevejdete do nebeského království. Kdo se tedy poníží jako toto dítě, ten je v nebeském království největší“ (*Mt* 18,3-4).

Stezka utrpení a krve

19. Idyla představená 128. Žalmem nepopírá hořkou realitu, která poznamenává celé Písmo svaté. Je to přítomnost bolesti, zla a násilí, které zraňují život rodiny i její vnitřní společenství života a lásky. Nikoli pro nic za nic je Kristova řeč o manželství (srov. *Mt* 19,3-9) zařazena do disputace o rozvodu. Boží Slovo je stálý svědek této temné dimenze, která se vyskytuje již na počátku, když se láskyplný a čirý vztah muže a ženy hříchem promění v nadvládu: „Budeš toužit po muži, a on ti bude vládnout“ (*Gen* 3,16).

20. Stezka utrpení a krve prostupuje mnohé stránky Bible, počínaje bratrovražedným násilím Kaina proti Ábelovi a různými hádkami mezi syny a nevěstami patriarchů Abraháma, Izáka a Jakuba, přes tragédie, jimiž krvácí Davidova rodina, až k mnoha rodinným těžkostem, jež prolínají vyprávěním Tobiáše, nebo k hořkému vyznání opuštěného Joba: „Mé bratry ode mne vzdálil, mí známí se mi snaží vyhýbat. [...] Mé ženě je odporný můj dech, mým vlastním bratřím můj zápach“ (*Job* 19,13.17).

21. Ježíš sám se narodil ve skromné rodině, která je záhy nucena utíkat do ciziny. Vejde do domu, kde Petrova tchýně ležela v horečce (srov. *Mk* 1,30-31); nechá se vtáhnout do dramatu

smrti v Jairově a Lazarově domě (srov. *Mk* 5,22-24.35-43; *Jan* 11,1-44); slyší zoufalý nářek vdovy z Naim nad jejím mrtvým synem (srov. *Lk* 7,11-15); přijímá prosbu otce jednoho epileptika v jedné zapadlé vesnici (srov. *Mk* 9,17-27). Setká se s celníky Matoušem a Zacheem u nich doma (srov. *Mt* 9,9-13; *Lk* 19,1-10), a také hříšníky jako je žena, která vstoupí do farizeova domu (srov. *Lk* 7,36-50). Zná úzkosti a napětí rodin a zasazuje je do svých podobenství: syny, kteří odcházejí z domu za dobrodružstvím (srov. *Lk* 15,11-32), vybíravé syny s nepředvídatelným chováním (srov. *Mt* 21,28-31) nebo oběti násilí (srov. *Mk* 12,1-9). A postará se o svatbu, kde hrozí trapná chvíle pro nedostatek vína (srov. *Jan* 2,1-10) nebo pro neúčast pozvaných (srov. *Mt* 22,1-10). Stejně tak zná tíseň vzniklou ze ztráty mince v jedné chudé rodině (srov. *Lk* 15,8-10).

22. V tomto stručném přehledu můžeme pozorovat, že Boží Slovo se neukazuje jako posloupnost abstraktních tezí, nýbrž jako průvodce na cestě i těch rodin, které jsou v krizi nebo na ně dolehla nějaká bolest, a ukazuje jim cíl cesty, kde Bůh „setře každou slzu z očí: nebude už smrt ani zármutek, nářek ani bolest už nebude“ (*Zj* 21,4).

Výtěžek tvých rukou

23. Na začátku 128. Žalmu je prezentován otec jako pracující, který dílem svých rukou může podporovat fyzický blahobyt a poklid své rodiny: „Budeš jísti z výtěžku svých rukou, bude ti blaze a dobře“ (v.2). Skutečnost, že práce je základní součást důstojnosti lidského života, plyne z prvních stránek Bible, kde se praví: „Hospodin Bůh vzal tedy člověka a usadil ho v zahradě Edenu, aby ji obdělával a chránil“ (*Gen* 2,15). Je to znázornění pracujícího, který přetváří matérii, využívá energie stvoření, jí „chléb námahy“ (*Žl* 127,2) a kromě toho kultivuje sám sebe.

24. Práce zároveň umožňuje rozvíjet společnost, živit rodinu a také jí zajistit stabilitu a plodnost: „Ať ti Hospodin požehná ze Siónu, abys viděl štěstí Jeruzaléma po všechny dny svého života“ (*Žl* 128,5-6). V knize Přísloví je představeno také poslání matky rodiny, jejíž práce je popsána do všech každodenních podrobností a která k sobě přitahuje chválu ženicha i potomků (srov. 31,10-31). Samotný apoštol Pavel projevoval hrdost, aniž by byl druhým na obtíž, protože si vydělával na živobytí prací svých rukou (srov. *Sk* 18,3; 1 *Kor* 4,12). Byl natolik přesvědčen o nezbytnosti práce, že ve svých obcích stanovil železnou normu: „Kdo nechce pracovat, ať nejí“ (2 *Sol* 3,10; srov. 1 *Sol* 4,11).

25. Z řečeného plyne, jak se nezaměstnanost a nejistá práce stávají soužením, jak zaznamenává malá kniha Rút a jak připomíná Ježíš v podobenství o dělnících, kteří jsou nuceni nečinně sedět na náměstí (srov. *Mt* 20,1-16), anebo jak to sám zakouší, když je obklopen těmi, kdo jsou v nouzi a hladovějí. V mnoha zemích to společnost tragicky prožívá a nedostatek práce různými způsoby postihuje rodinný poklid.

26. Nemůžeme zapomínat ani na degeneraci, kterou zavádí do společnosti hřích, když se člověk chová k přírodě jako tyran, devastuje ji a sobecky, ba brutálně ji využívá. Důsledkem je zároveň dezertifikace půdy (srov. *Gen* 3,17-19) a ekonomická a sociální nerovnováha, proti nimž se zřetelně zvedá hlas proroků, od Eliáše (srov. 1 *Král* 21) až k samotnému Ježíši, který se vyslovuje proti nespravedlnosti (srov. *Lk* 12,13-21; 16,1-31).

Něha náruče

27. Kristus zavedl jako rozlišující znamení svých učedníků především zákon lásky a sebedarování druhým (srov. *Mt* 22,39; *Jan* 13,34) a učinil tak za pomoci principu, který otec a matka svým životem obvykle dosvědčují: „Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život“ (*Jan* 15,13). Plodem lásky je také milosrdenství a odpuštění. V tomto směru

je příznačnou scéna, která představuje cizoložnici na nádvoří Jeruzalémského chrámu, nejprve obklopenou jejími žalobci a potom samotnou s Ježíšem, který ji neodsoudí a vybízí k důstojnějšímu životu (srov. *Jan* 8,1-11).

28. Na obzoru lásky, který je podstatný v křesťanské zkušenosti manželství a rodiny, vystupuje také jedna další ctnost, poněkud přehlížená v těchto dobách uspěchaných a povrchních vztahů: něha. Vezměme si jemnocitný a intenzivní 131. Žalm. Stejně jako v jiných textech (srov. *Ex* 4,22; *Iz* 49, 15; *Žl* 27,10) je sjednocení věřícího s Pánem znázorněno rysy otcovské a mateřské lásky. Tady se objevuje delikátní a něžná důvěrnost mezi matkou a jejím dítětem, novorozencem, který po nakojení spí v náruči své matky. Jak naznačuje hebrejské slovo *gamul*, jde o odstavené dítě, které se vědomě choulí k matce, jež jej drží v náruči. Jde tedy o vědomou a nikoli pouze biologickou důvěrnost. Proto Žalmista praví: „Spíše jsem uklidnil a utišil svou duši jako dítě na matčině klíně“ (*Žl* 131,2). Paralelně můžeme odkázat k další scéně, kde prorok Ozeáš klade Bohu do úst tato otcovská slova: „Když byl Izrael ještě chlapcem, zamiloval jsem si ho [...] učil jej chodit, bral jsem jej na svá ramena [...] Pouty laskavosti jsem jej táhl, provazy lásky; byl jsem k němu jako ti, kdo zdvíhají dítě ke svým tvářím, a skláněl jsem se k němu, abych mu dal najíst“ (*Oz* 11,1.3-4).

29. Tímto pohledem tvořeným vírou a láskou, milostí a nasazením, lidskou rodinou a božskou Trojicí rozjímejme o rodině, kterou Boží Slovo svěřuje do rukou muže, ženy a potomků, aby vytvářeli společenství osob k obrazu jednoty Otce i Syna i Ducha svatého. Plodná a výchovná činnost je odrazem stvořitelského Otcova díla. Rodina je povolána sdílet každodenní modlitbu, čtení Božího Slova a eucharistické společenství, aby rostla v lásce a stále více se stávala chrámem, ve kterém přebývá Duch.

30. Každá rodina se ocitá před ikonou Nazaretské rodiny a její každodenností tvořenou námahami a soužením, když musela snášet nepochopitelné Herodovo násilí. Tato zkušenost se tragicky dodnes opakuje v mnoha odmítaných a bezbranných rodinách uprchlíků. Stejně jako mudrci jsou rodiny zvány rozjímat o Dítěti a Matce, klanět se (srov. *Mt* 2,11). Stejně jako Maria jsou vybízeny žít odvážně a klidně svoje rodinné problémy, smutky a nadšení a uchovávat a rozjímat v srdci o Božích divech (srov. *Lk* 2,19.51). V pokladnici Mariina srdce jsou starostlivě opatrovány také všechny události všech našich rodin. Proto nám může pomáhat s jejich interpretací, abychom v příběhu rodiny rozpoznali Boží poselství.

[1] III. Mimořádné zasedání biskupské synody, *Relatio Synodi*, 18. října 2014, 2; viz http://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/021224.pdf

[2] XVI. Řádné zasedání biskupské synody, *Relatio finalis*, 24. října 2015, 3; viz http://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/023053.pdf

[3] *Promluva* papeže Františka na závěr biskupské synody 24. října 2015.

[4] *Promluva* papeže Františka na setkání s rodinami v Santiago de Cuba, 22. září 2015.

[5] Jorge Luis Borges, Calle desconocida, en *Fervor de Buenos Aires*, Buenos Aires 2011, 23.

[6] Jan Pavel II., *Homilie* při mši v Puebla de los Ángeles, 28. ledna 1979.

[7] Tamt.

DRUHÁ KAPITOLA: Realita a problémy rodin

31. Dobro rodiny je rozhodující pro budoucnost světa a církve. Existuje bezpočet analýz zabývajících se manželstvím a rodinou, jejich nynějšími těžkostmi a problémy. Je zdravé věnovat pozornost konkrétní realitě, protože „požadavky a výzvy Ducha svatého jsou patrny také z událostí dějin“, jimiž „může být církev přivedena ke hlubšímu poznání nevyčerpatelného tajemství manželství a rodiny.“[8] Nečiním si nárok prezentovat zde všechno, co by bylo možné říci na téma rodiny v nynějším kontextu. Ale poněvadž synodální otcové pohlédli na realitu rodin celého světa, považuji za vhodné shrnout některé z jejich pastorálních příspěvků a přidat jiné starosti, které vyplývají z mého vlastního pohledu.

Nynější situace rodiny

32. „S věrností Kristovu učení hledíme na dnešní rodinu v celé její komplexnosti, s jejími světly i stíny. [...] Antropologicko-kulturní změna dnes ovlivňuje všechny aspekty života a vyžaduje analytický a diversifikovaný přístup.“[9] V kontextu několika minulých desetiletí španělští biskupové zaznamenali, že v domácnosti jsou větší prostory svobody, „rovné dělení funkcí, odpovědností a úkolů [...] Větší docenění osobní komunikace mezi manželi přispívá ke zlidštění celého rodinného soužití [...] Ani společnost, v níž žijeme, ani ta, ke které spějeme, neumožňuje nerozlišené přežívání minulých forem a vzorců.“[10] „Jsme si však vědomi hlavního směřování antropologicko-kulturních změn, v jejichž důsledku jsou jedinci méně než v minulosti ve svém citovém a rodinném životě podporováni strukturami společnosti.“[11]

33. Na druhé straně „je třeba rovněž vzít v úvahu rostoucí nebezpečí představované vyhroceným individualismem, který znetvořuje rodinné vazby, považuje každého člena rodiny za ostrov a v určitých případech prosazuje ideu subjektu utvářejícího se podle svých přání chápaných jako absolutno.“[12] „Napětí způsobená vyostřenou individualistickou kulturou vlastnění a potěšení vytvářejí uvnitř rodin atmosféru netolerance a agresivity.“[13] Chtěl bych poukázat na nynější životní rytmus, stres, sociální a pracovní organizaci, protože jsou to kulturní faktory, které ohrožují možnost přijímat definitivní rozhodnutí. Vyskytují se také dvojznačné jevy. Například je ceněna personalizace zaměřená na autenticitu spíše než na reproduci předem daného jednání. Je to hodnota, která může prosazovat různé schopnosti a spontaneitu, ale je-li orientována špatně, může vytvářet postoje stálé nedůvěry, útěk od závazků, uzavřenost v pohodlí a aroganci. Svobodná volba umožňuje projektovat vlastní život a rozvíjet ze sebe to nejlepší, ale pokud chybějí šlechetné cíle a osobní kázeň, zvrhne se v neschopnost velkorysého odevzdání. V mnoha zemích, kde se snižuje počet manželství, totiž roste počet lidí, kteří se rozhodli žít sami anebo v soužití bez společné domácnosti. Můžeme zmínit také chvályhodný smysl pro spravedlnost; je-li však špatně chápán, přetváří občany v klienty, kteří si nárokují pouze poskytování služeb.

34. Jsou-li tato rizika přenesena na koncepci rodiny, může se rodina stát jakýmsi průchozím místem, do něhož se lze utéci, pokud se to jeví výhodným, anebo od kterého se vyžadují práva, zatímco svazky jsou vydány nejistotě vrtkavých přání a okolností. Dnes je v podstatě snadné zaměnit pravou svobodu za ideu, že každý soudí, jak jej napadne, jako by nad jednotlivci neexistovaly pravdy, hodnoty a principy, které nás usměrňují, jako by všechno bylo stejné a muselo se povolit cokoliv. Manželský ideál a jeho závazek výlučnosti a stability je v takovém kontextu ničen nahodilými konvencemi nebo citovými rozmary. Vyvstávají obavy ze samoty a touha po chráněném prostoru věrnosti, ale současně roste bázeň před uvíznutím ve vztahu, který může odročit uspokojení osobních aspirací. **35.** Jako křesťané nemůžeme přestat nabízet manželství, abychom neodporovali aktuálnímu cítění, byli módní anebo kvůli pocitu méněcennosti vzhledem k morálnímu a lidskému úpadku. Zbavovali bychom tak svět hodnot, které můžeme a máme nabízet. Jistěže nemá smysl zůstat u

rétorického pranýřování nynějších nešvarů, jako bychom tím mohli něco změnit. Stejně tak nepomůže ukládat normy mocí autority. Žádá se po nás odpovědnější a velkorysejší snaha, která spočívá v prezentaci důvodů a motivací pro volbu manželství a rodiny, aby tak lidé měli větší ochotu odpovědět na milost, kterou jim nabízí Bůh.

36. Zároveň máme být pokorní a realističtí, abychom uznali, že náš způsob prezentace křesťanského přesvědčení a zacházení s lidmi někdy přispěly ke vzniku toho, na co si dnes stěžujeme, a ozdravná sebekritická reakce je tedy na nás. Kromě toho jsme často prezentovali manželství způsobem, který jeho sjednocující účel, pozvání k růstu v lásce a ideál vzájemné pomoci ponechával ve stínu téměř exkluzivního důrazu na povinnost plodit potomstvo. Také jsme nedoprovázeli dobře novomanžele v prvních letech jejich života nabídkou přizpůsobenou jejich pracovní době, jejich jazyku a jejich nejkonkrétnějším starostem. Jindy jsme prezentovali příliš abstraktní a téměř uměle zbudovaný teologický ideál vzdálený konkrétní situaci a skutečným možnostem rodin takových, jaké jsou. Tato vypjatá idealizace, zejména pokud jsme nevzbudili důvěru v milost, nevedla k tomu, že se manželství stalo více přitažlivým a touženým, nýbrž zcela naopak.

37. Dlouhou dobu jsme si mysleli, že jsme pouhým důrazem na věroučné, bioetické a morální otázky bez motivování otevřenosti vůči milosti již dostatečně podpořili rodiny, upevnili svazek manželů a naplnili jejich společný život smyslem. S potížemi podáváme manželství jako dynamickou cestu růstu a realizace spíše než jako tíhu, kterou je třeba celý život snášet. Nesnadno také dáváme prostor vědomí věřících, kteří častokrát velmi dobře odpovídají evangeliu v rámci svých omezení a mohou nést dál svoje osobní rozlišování situací, ve kterých se hroutí všechna schémata. Jsme povoláni formovat svědomí, nikoli vznášet nárok jej nahradit.

38. Je třeba děkovat za to, že většina lidí si váží rodinných vztahů, které jsou trvalé a zajišťují úctu k druhému. Proto si váží toho, že církev nabízí doprovázení a pomoc v otázkách spojených s růstem lásky, překonáváním konfliktů a výchovou dětí. Mnozí si váží síly milosti, kterou zakoušejí ve svátosti smíření a eucharistie, které jim umožňují čelit výzvám manželství a rodiny. V některých zemích, zvláště v různých částech Afriky, sekularismus nedokázal oslabit některé tradiční hodnoty a v každém manželství se rodí mocná jednota dvou širších rodin, kde dosud platí dobře definovaný systém řízení sporů a těžkostí. V nynějším světě má váhu rovněž svědectví manželů, kteří nejenom obstáli ve zkoušce času, ale nadále uskutečňují společný plán a uchovávají svoje city. Otevírá to brány pozitivní, přívětivé pastoraci, která umožňuje postupně prohlubovat požadavky evangelia. Nicméně častokrát jsme zaujímali obranný postoj, plýtvali pastorační energií, množili výpady proti úpadku světa a prokazovali malou konstruktivní schopnost indikovat cesty ke štěstí. Mnozí nevnímají, že by poselství církve o manželství a rodině bylo zřetelným odleskem kázání a postojů Ježíše, který nabízel zároveň náročný ideál a nikdy nepostrádal blízkost a soucit s křehkými lidmi jako Samaritánka či cizoložná žena.

39. To neznamená nevidět kulturní úpadek, který neprosazuje lásku a oddanost. Konzultace, které předcházely dvěma posledním synodám, vynesly na povrch různé příznaky „kultury provizoria“. Mám na mysli například rychlost, s níž lidé přecházejí od jednoho citového vztahu ke druhému. Myslí si, že láska se může stejně jako v sociálních sítích připojit nebo odpojitt podle libosti uživatele a popřípadě ihned zablokovat. Mám na mysli také bázeň, kterou vzbuzuje perspektiva trvalého závazku, obsesi volného času, vztahy, jež propočítavají náklady a zisky a udržují se jedině, pokud jsou prostředkem, jak se vyhnout samotě, zajistit si pocit ochrany nebo požívat nějaké výhody. Na citové vztahy přechází to, co se děje s předměty a s životním prostředím: všechno lze odepsat, kdokoliv je na jedno použití, promarní se a zničí, využije a vymačká, dokud slouží. A potom sbohem. Narcismus činí lidi neschopnými dívat se nad sebe a svoje přání a potřeby. Kdo však druhé používá, skončí dříve

či později jako používaný, manipulovaný a vydaný téže logice. Stojí za zmínku skutečnost, že vazby se často hroutí mezi dospělými lidmi, kteří hledají svoji „autonomii“ a odmítají ideál společného stárnutí ve vzájemné péči a pomoci.

40. „Navzdory riziku přílišného zjednodušení můžeme říci, že žijeme v kultuře vyvíjející na mladé nátlak, aby nezakládali rodiny, protože nemají vyhlídky do budoucnosti. Tatáž kultura ovšem nabízí jiným takovou škálu možností, že jsou od zakládání rodiny rovněž odrazováni.“[14] V některých zemích jsou mnozí mladí lidé „často vedeni k tomu, aby odkládali svatbu kvůli problémům ekonomického, pracovního či studijního charakteru. Někdy tomu tak je i z jiných důvodů, jako je vliv ideologií, které znevažují manželství a rodinu, zkušenost ztroskotání u jiných dvojic, což nechtějí riskovat, obava před něčím, co považují za příliš velké a posvátné, společenská příležitost a ekonomické výhody vyplývající z faktického soužití, výhradně citové a romantické chápání lásky, strach ze ztráty svobody a autonomie, odmítání něčeho, co se vnímá institucionálně a byrokraticky.“[15] Potřebujeme nalézt slova, motivace a svědectví, které nám pomohou dotknout se těch nejniternějších tkání mladých lidí tam, kde jsou nejvíce schopni velkorysosti, závazku, lásky i hrdinství, abychom je tak vybízeli k nadšení a odvážnému přijetí výzvy manželství.

41. Synodální otcové poukázali na nynější „kulturní tendence nutící k zdánlivě bezmezné afektivitě, [...] narcistní, nestabilní a proměnlivá afektivitě, která nenapomáhá osobám k dosažení jejich zralosti.“ Vyjádřili znepokojení nad „šířením pornografie a komercionalizace těla, k nimž přispívá i perverzní užívání internetu“ a nad „situací lidí, kteří jsou nuceni praktikovat prostituci.“ V tomto kontextu „jsou manželské dvojice často nejisté, váhají a mají těžkost s nalezením způsobů svého růstu. Mnozí mají tendenci zůstávat na primárních stádiích emočního a sexuálního života. Krize manželů destabilizuje rodinu a kvůli rozlukám a rozvodům může mít řadu důsledků pro dospělé, děti i společnost a oslabovat jedince i společenské vazby.“[16] Manželské krize se často řeší „unáhleně a bez odvahy k trpělivosti, k ověření pravdy, ke vzájemnému odpuštění, ke smíření a také k oběti. Selhání pak způsobují nové vztahy, nové svazky, nová spojení a nové sňatky, čímž se vytvářejí komplikované situace, problematické pro rozhodování křesťana.“[17]

42. „Rovněž demografický pokles, způsobený smýšlením směřujícím proti natalitě a prosazovaný světovými politikami reprodukčního zdraví, nejenže vede k situaci, kdy není zajištěna mezigenerační reprodukce, ale také představuje riziko, že časem dojde k ekonomickému zchudnutí a ke ztrátě naděje v budoucnost. Taktéž rozvoj biotechnologií měl silný dopad na natalitu.“[18] K tomu lze přidat další faktory jako „industrializace, sexuální revoluce, obava z přelidnění, ekonomické problémy [...] Konzumní společnost rovněž může odrazovat lidi od toho, aby měli děti, i kvůli pouhému zachování svobody a vlastního životního stylu.“[19] Je pravda, že správné svědomí manželů, pokud byli velkorysí v předávání života, může vést k rozhodnutí omezit počet dětí z důvodů dostatečně vážných, ale církev stále „z lásky k důstojnosti svědomí ze všech sil odmítá donucovací zásahy státu ve prospěch antikoncepce, sterilizace nebo dokonce potratu.“[20] Takováto opatření jsou nepřijatelná i v místech s vysokou porodností. Je však třeba zmínit, že politici je prosazují i v některých zemích, které trpí dramaticky nízkou porodností. Jak ukázali korejští biskupové, „takové jednání je rozporné a nedostává své povinnosti“.[21]

43. Oslabení víry a náboženské praxe v některých společnostech ovlivňuje rodiny, vystavuje je samotě a jejím těžkostem. Synodální otcové prohlásili, že „jedním z největších druhů chudoby v současné kultuře je samota jako důsledek nepřítomnosti Boha v životě lidí a křehkosti vztahů. Existuje rovněž všeobecný pocit bezmoci vůči sociálně-ekonomické realitě, který často končí u toho, že rodiny zdrcuje. [...] Rodiny se často cítí být opuštěné kvůli nezájmu a malé pozornosti ze strany institucí. Negativní důsledky z hlediska organizace společnosti jsou zřejmé: sahají od demografické krize až po problémy s výchovou, od těžkosti

s přijetím rodícího se života až po vnímání přítomnosti starých lidí jako zátěže, až k citovému strádání, jež často vede dokonce i k násilí. Je zodpovědností státu, aby vytvářel legislativní a pracovní podmínky zaručující mladým budoucnost a aby jim napomáhal k realizaci plánovaného založení rodiny.“[22]

44. Nedostatek důstojného a náležitého bydlení vede často k odkládání formalizace vztahu. Je třeba připomínat, že „rodina má právo na slušný byt odpovídající rodinnému životu a počtu jejích členů, v prostředí, kde základní služby potřebné pro život rodiny a občanů jsou zabezpečeny.“[23] Rodina a dům k sobě vzájemně odkazují. Tento příklad ukazuje, že musíme klást důraz na práva rodiny a nikoli jenom na práva jednotlivce. Rodina je dobro, od něhož společnost nemůže odhlížet a které potřebuje ochranu.[24] Obrana těchto práv je „prorockou výzvou ku prospěchu rodinné instituce, která má být respektována a bráněna před veškerou uzurpací“[25] zejména v nynější době, kdy se jí v politických plánech dostává málo prostoru. Rodiny mají kromě jiného „právo očekávat od veřejné moci spravedlivou rodinnou politiku v otázkách právních, hospodářských, sociálních a finančních“.[26] Dramatické je někdy soužení rodin, když při onemocnění svého drahého nemají přístup k odpovídající zdravotní péči anebo dlouho čekají na důstojné zaměstnání. „Ekonomické tlaky vylučují rodiny z přístupu ke vzdělání a k aktivnímu kulturnímu a společenskému životu. Současný ekonomický systém vytváří různé formy společenského vyloučení. Rodiny trpí zvláště problémy týkajícími se práce. Mladí mají málo možností a pracovní nabídka je velmi výběrová a na omezenou dobu. Pracovní dny bývají dlouhé a často jsou zatíženy dlouhodobými pracovními pobyty mimo domov. To nenapomáhá členům rodiny, aby se setkávali mezi sebou a s dětmi a tak mohli každodenně posilovat své vztahy.“[27]

45. „Především v některých zemích se mnoho dětí rodí mimo manželství a je mnoho takových, které vyrůstají pouze s jedním rodičem nebo v rozšířeném či restrukturovaném rodinném prostředí. [...] Sexuální zneužívání dětí představuje jeden z nejvíce pobuřujících a nejzvrhlejších jevů v současné společnosti. Rovněž společnosti, které zakusily násilí z důvodu války, terorismu nebo přítomnosti organizovaného zločinu, zažívají zhoršenou situaci rodin a především ve velkých metropolích a na jejich periferiích roste fenomén tzv. dětí z ulice.“[28] Sexuální zneužívání dětí se stává ještě skandálnější, když k němu dochází tam, kde by měly být chráněny, zvláště v rodinách, ve školách a v křesťanských komunitách a institucích.[29]

46. Migrace „představuje další znamení doby, jemuž je třeba čelit a chápat tíhu všech jeho důsledků pro život rodiny.“[30] Poslední synoda položila velký důraz na tuto problematiku a prohlásila, že „se různým způsobem a v různých částech světa týká celých národů. V této oblasti sehrávala církev prvořadou úlohu. Potřeba udržet si a rozvíjet toto evangelní svědectví (srov. *Mt* 25,35) se dnes zdá být naléhavější než kdykoli jindy. [...] Lidská mobilita, která odpovídá přirozenému historickému pohybu národů, se může jevit jako autentické bohatství jak pro rodinu, která emigruje, tak i pro zemi, která ji přijímá. Jinou věcí je vynucená migrace rodin, plod válečných situací, pronásledování, chudoby a nespravedlnosti; taková migrace je poznamenána útrapami na cestě, jež často ohrožují život, vyvolávají v lidech trauma a destabilizují rodiny. Doprovázení migrantů vyžaduje zvláštní pastoraci orientovanou na migrující rodiny a také na členy rodinného společenství, kteří zůstali na původním místě. To se má uskutečňovat rovněž pomocí specifické pastorační péče prováděné s ohledem na jejich kulturu, na jejich výchozí náboženskou a lidskou formaci a na duchovní bohatství jejich obřadů a tradic. [...] Migrace se jeví jako zvláště dramatická a zničující pro rodiny i pro jednotlivce, pokud k ní dochází nezákonně a za pomoci mezinárodních organizací obchodujících s lidmi. Totéž lze říci i o migraci žen a dětí bez doprovodu, nucených k dlouhodobým přechodným pobytům v utečeneckých táborech, kde není možné zahájit proces integrace. Extrémní chudoba a další rozvratné situace někdy vedou rodiny až k tomu, že prodávají své děti k prostituci nebo k obchodu s orgány.“[31] „Velkou zkoušku – nejen pro církev, ale pro celé mezinárodní společenství – představuje pronásledování křesťanů i

etnických a náboženských menšin v různých částech světa a především na Blízkém východě. Je třeba podporovat každé úsilí, které směřuje k udržení přítomnosti křesťanských rodin a společenství v jejich původních zemích.“[32]

47. Otcové věnovali zvláštní pozornost také „rodinám postižených osob, jejichž handicap vpadne do života, stává se obrovskou a neočekávanou výzvou narušující rovnováhu, touhy a očekávání. [...] Velký obdiv si zasluhují rodiny, které s láskou přijímají těžkou zkoušku postižení svého dítěte. Jsou věrné daru života a tím dávají církvi a společnosti cenné svědectví. Na cestě přijímání a ohleduplnosti k tomuto tajemství zranitelnosti může rodina a spolu s ní křesťanské společenství objevovat nové úkony a výrazy, způsoby chápání a totožnosti. Osoby s postižením představují pro rodinu dar a příležitost k růstu v lásce, ve vzájemné pomoci a v jednotě. [...] Rodina, která s výrazem víry přijímá přítomnost lidí s postižením, dokáže poznávat a zaručovat se za kvalitu a hodnotu každého života s jeho potřebami, právy a příležitostmi. V každé životní fázi dokáže podněcovat služby a péči a prosazovat společenskost a lásku.“[33] Rád bych zdůraznil, že pozornost věnovaná jak migrantům, tak lidem s postižením, je znamením Ducha. Obě situace jsou totiž paradigmatické: ukazují zejména způsob, jakým se dnes žije logika milosrdné pohostinnosti a integrace křehkých lidí.

48. „Většina rodin respektuje staré lidi, obklopuje je láskou a považuje je za požehnání. Zvláštní ocenění patří sdružením a hnutím rodin, která pracují pro duchovní a sociální prospěch starých lidí [...] Ve vysoce industrializovaných společnostech, kde při poklesu porodnosti má jejich počet tendenci k růstu, existuje riziko, že budou vnímáni jako zátěž. Taktéž péče, kterou vyžadují, často vystavuje jejich blízké tvrdé zkoušce.“[34] „Docenit závěrečnou fázi života je dnes tím potřebnější, čím větší je všemožná snaha o vytěsnění okamžiku přechodu. Křehkosti a závislosti starých lidí se někdy zlovolně využívá k pouhému ekonomickému obohacení. Mnohé rodiny nás učí, že je možné čelit posledním etapám života tím, že se zdůrazňuje smysl naplnění celého lidského života jeho začleněním do velikonočního tajemství. Velký počet starých bývá přijímán do církevních zařízení, kde mohou žít materiálně i duchovně v pokojném rodinném prostředí. Eutanazie a asistovaná sebevražda jsou pro rodiny na celém světě vážnou hrozbou. V mnohých státech je jejich provádění legální. Církev se ostře staví proti této praxi a zároveň cítí povinnost pomáhat rodinám, které pečují o své staré a nemocné členy.“[35]

49. Chci vyzdvihnout situaci rodin drcených chudobou, které jsou různými způsoby penalizovány a kde jsou krajní životní stavy prožívány s drásavou bolestí. Setkávají-li se s těžkostmi všichni, pak ve velmi chudém domě jsou ještě tvrdší.[36] Když má například žena vychovávat svoje dítě sama, protože je po rozvodu nebo z jiných důvodů musí být v zaměstnání a nemůže dítě svěřit jiné osobě, vyrůstá pak dítě osamoceně, což jej vystavuje všemožným rizikům a jeho zrání je oslabováno. V obtížných situacích, které zakoušejí lidé v největší nouzi, musí církev prokazovat zvláštní snahu chápat, těšit, integrovat a nezatěžovat je normami jako kamením. Tak se totiž dosáhne pouze toho, že se tito lidé budou považovat za odsouzené a opuštěné právě onou Matkou, která je povolána přinášet Boží milosrdenství. Místo nabízené ozdravující síly milosti a evangelního světla tak někteří chtějí „indoktrinovat“ evangelium a proměnit je „v mrtvé doktriny, jimiž kamenuje druhé“.[37]

Některé výzvy

50. Odpovědi obdržené na konzultacích obou synodálních zasedání zmiňují nejrůznější situace, které kladou nové výzvy. Kromě těch již citovaných se mnozí zaměřili na výchovnou funkci, která prochází těžkostmi, neboť kromě jiných příčin se rodiče vracejí domů unaveni, bez ochoty k rozmluvě; v mnoha rodinách neexistuje ani zvyk společného jídla a kromě závislosti na televizi narůstá velká rozmanitost nabízené zábavy. Rodičům to ztěžuje

předávání víry dětem. Dále bylo konstatováno, že rodiny často trpí enormní úzkostí. Zdá se, že si dělají větší starosti o budoucnost než o sdílení přítomnosti. Tato kulturní otázka narůstá v důsledku nejisté profesní budoucnosti, ekonomické nejistoty či obav o budoucnost dětí.

51. Jako metla naší doby byla zmíněna také drogová závislost, která sužuje četné rodiny a nezřídka je zničí. Něco podobného se děje u alkoholismu, hazardních her či jiných závislostí. Rodina by měla být místem prevence a dobrých pravidel, ale společnost a politika nechápou, že riziková rodina „ztrácí schopnost reagovat pomocí svým členům [...] Vnímáme vážné důsledky tohoto zlomu ve zničených rodinách, vykořenění potomků, opuštěných starých lidí, dětí, které jsou sirotky, ačkoli jejich rodiče žijí, dezorientovaných adolescentů a bezuzdné mládeže“.[38] Jak ukázali biskupové Mexika, vyskytují se tristní situace násilí v rodinách, které se stávají živnou půdou nových forem sociální agresivity, protože „rodinné vztahy vysvětlují osobnostní sklon k násilí. V rodině, které takto působí, chybí komunikace, převládají obranné postoje a jejich členové se vzájemně nepodporují; neexistují v nich rodinné aktivity, které podporují sdílení, vztahy mezi rodiči jsou často konfliktní a násilné a vztahy mezi rodiči a potomky se vyznačují nevraživostí. Násilí v rodinách je školou nevole a zášti v základních lidských vztazích.“[39]

52. Nikdo se nemůže domnívat, že oslabování rodiny jakožto přirozeného společenství založeného na manželství je něčím, co společnosti prospívá. Dochází k opaku: překáží lidem v dozrávání, v péči o společenské hodnoty i v mravním rozvoji měst a obcí. Už se jasně nevnímá, že jedině výlučné a nerozlučné spojení muže a ženy plní sociální funkci, protože je stabilním závazkem a umožňuje plodnost. Musíme uznat velkou rozmanitost rodinných situací, které mohou skýtat jakési životní uspořádání, avšak fakticky existující soužití nebo soužití osob téhož pohlaví, například, není možné zjednodušeně klást na roveň manželství. Žádný svazek, který je nepevný nebo uzavřený pro předávání života, nezajistí budoucnost společnosti. Kdo se však dnes zaobírá podporou manželů a pomáhá jim překonávat rizika, která je ohrožují, doprovází je v jejich výchovném poslání a stimuluje stabilitu manželského sjednocení?

53. „V některých společnostech se ještě uplatňuje praxe polygamie. [...] V mnoha prostředích, a to nejen na Západě, se značně šíří praxe soužití, které předchází manželství, anebo i takových soužití, jež ani nesměřují k tomu, aby získala formu institucionálního svazku.“[40] V různých zemích legislativa usnadňuje vývoj rozmanitých alternativ, takže manželství spojené s výlučností, nerozlučností a otevřeností životu vypadá jako zastaralá nabídka mezi mnoha dalšími. V mnoha zemích pokračuje právní dekonstrukce rodiny a schvaluje takové formy, které se zakládají téměř výlučně na paradigmatu autonomní vůle. Třebaže je legitimní a správné odmítat staré formy „tradiční“ rodiny založené na autoritářství a také násilí, nemělo by to vést k pohrdání manželstvím, nýbrž ke znovuobjevení jeho pravého smyslu a k jeho obnově. Síla rodiny „spočívá především ve schopnosti milovat a učit lásce. Rodina může být jakkoli zraněná, avšak vždy může růst tím, že vychází z lásky.“[41]

54. V tomto stručném pohledu na realitu bych rád zmínil, že ačkoli došlo k výraznému zlepšení v uznávání práv ženy a v její účasti ve veřejném prostoru, zbývá v některých zemích ještě mnohé vykonat. Ještě nejsou zcela vykořeněny některé nepřípustné zvyklosti. Především hanebné násilí, které je pácháno na ženách, špatné zacházení v rodinách a různé formy otroctví, které nejsou výrazem mužské síly, nýbrž zbabělé degradace. Verbální, fyzické a sexuální násilí, které je pácháno na ženách v některých manželských párech, odporuje samotné povaze manželského svazku. Mám na mysli vážné genitální mrzačení žen v některých kulturách, ale také nerovný přístup k důstojnému zaměstnání a na místa, kde se přijímají rozhodnutí. Dějiny překypují stopami výstřelků patriarchálních kultur, kde byla žena považována za druhořadou, ale připomeňme také praxi „pronajímání dělohy“ či „zpředmětnění a komercializaci ženského těla v nynější mediální kultuře.“[42] Někdo se

domnívá, že mnohé aktuální problémy nastaly v důsledku emancipace ženy. Taková argumentace „je falešná a nepravdivá. Je výrazem mužského šovinismu“.[43] Identická důstojnost muže a ženy nás naplňuje radostí z toho, že jsou překonávány staré formy diskriminace a že se v rodinách rozvíjí styl vzájemnosti. A pokud vznikají formy feminismu, které nemůžeme považovat za adekvátní, obdivujeme rovněž působení Ducha ve zřetelnějším rozpoznávání důstojnosti ženy a jejích práv.

55. „V životě rodiny plní muž stejnou rozhodující úlohu se zvláštním důrazem na ochranu a podporu manželky a dětí. [...] Mnozí muži si jsou vědomi důležitosti své role v rodině a plní ji se specifickou kvalitou mužské povahy. Nepřítomnost otce závažně poznačuje rodinný život, výchovu dětí a jejich začlenění do společnosti. Jeho nepřítomnost může mít ráz fyzický, citový, poznávací a duchovní. Tento nedostatek zbavuje děti vzoru odpovídajícího otcovského chování.“[44]

56. Další výzva vyvstává v různých formách ideologie obecně zvané „*gender*“, „která popírá přirozenou rozdílnost mezi mužem a ženou a jejich vzájemnost. Vykresluje pohlavně nerozlišenou společnost a vyprazdňuje antropologický základ rodiny. Tato ideologie zavádí výchovné projekty a legislativní usměrnění, jež prosazují identitu osob a citovou intimitu v naprosté oproštěnosti od biologické rozdílnosti mezi mužem a ženou. Lidská identita se ponechává na individuální volbě, jež se může časem i měnit.“[45] Je zneklidňující, že některé ideologie tohoto typu si nárokují odpovědi na určité, někdy pochopitelné aspirace, se snaží prosadit jako uniformní myšlení, které má ovlivňovat také výchovu dětí. Netřeba ignorovat, že „biologické pohlaví (*sex*) a sociálně-kulturní role pohlaví (*gender*) se mohou rozlišovat, stejně jako duše a tělo, ale nikoli oddělovat“.[46] Na druhé straně, „biotechnická revoluce v oblasti plození člověka umožnila manipulovat s aktem plození a učinit ho nezávislým na pohlavním styku mezi mužem a ženou. Lidský život a schopnost rození se tak staly „stavebnicovou“ záležitostí podřízenou především přáním jednotlivců i dvojic.“[47] Jednou věcí je pochopit lidskou křehkost či složitost života, druhou je přijímat ideologie, které oddělují dva neoddělitelné aspekty reality. Neupadněme do hříšného nároku zastupovat Stvořitele. Jsme tvorové, nejsme všemohoucí. Stvoření nás předchází a musí být přijato jako dar. Zároveň jsme povoláni střežit svoje lidství a to znamená především přijmout jej a respektovat tak, jak bylo stvořeno.

57. Děkuji Bohu za to, že mnoho rodin, které jsou daleké toho, aby se považovaly za dokonalé, žijí v lásce, realizují svoje povolání a postupují vpřed, i když třeba víckrát během cesty padnou. Ze synodálních úvah nevzešel nějaký stereotyp ideální rodiny, nýbrž oslovující mozaika tvořená mnoha různými skutečnostmi, plnými radosti, dramat a snů. Skutečnosti, které nám dělají starosti, jsou výzvami. Neupadněme do léčky vyčerpávat se v sebeobranných nářcích, místo toho, abychom probouzeli misionářskou kreativitu. Ve všech situacích „církev cítí potřebu vyslovit slovo pravdy a naděje. [...] Velké hodnoty manželství a křesťanské rodiny odpovídají hledání, jímž prochází lidský život.“[48] Četné těžkosti, které konstatujeme, jsou – jak prohlásili kolumbijští biskupové – „pozvánkou uvolnit v nás energie naděje a předávat je prorockými sny, přetvářejícími činy a představivostí dobročinné lásky.“[49]

[8] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 4.
[9] *Relatio Sinodi* 2014, 5; viz: http://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/021224.pdf
[10] Španělská biskupská konference, *Matrimonio y familia*, 6. července 1979, 3.16.23.
[11] *Relatio finalis* 2015, 5; viz: http://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/023053.pdf
[12] *Relatio Sinodi* 2014, 5.
[13] *Relatio finalis* 2015,8.
[14] *Promluva v Kongresu USA*, 24. srpna 2015.
[15] *Relatio finalis* 2015, 29.
[16] *Relatio Synodi*, 2014, 10.

[17] III. Mimořádné zasedání biskupské synody, *Messaggio*, 18. října 2014.
[18] *Relatio Synodi* 2014, 10.
[19] *Relatio finalis* 2015, 7.
[20] Tamt., 63.
[21] Korejská biskupská konference, *Towards a culture of life!* , 15. března 2007.
[22] *Relatio Synodi* 2014, 6.
[23] Papežská rada pro rodinu, *Charta práv rodiny*, 22. října 1983, 11; viz: http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/cizi/charta.htm
[24] Srov. *Relatio finalis* 2015, 11-12.
[25] Papežská rada pro rodinu, *Charta práv rodiny*, 22. října 1983, Úvod.
[26] Tamt. 9.
[27] *Relatio finalis* 2015, 14.
[28] *Relatio Synodi* 2014, 8.
[29] Srov. *Relatio finalis* 2015, 78.
[30] *Relatio Synodi* 2014, 8.
[31] *Relatio finalis* 2015, 24.
[32] Tamt., 24.
[33] Tamt., 21.
[34] Tamt., 17.
[35] Tamt., 20.
[36] Tamt., 15.
[37] Promluva na závěr zasedání biskupské synody, 24. října 2015.
[38] Argentinská biskupská konference, Navega mar adentro, 31.květen 2003, 42.
[39] Mexická biskupská konference, Que en Cristo Nuestra Pay México tenga vida digna, 15. únor 2009, 67.
[40] *Relatio finalis* 2015, 25.
[41] Tamt., 10.
[42] *Katecheze*, 22.dubna 2015.
[43] *Katecheze*, 29.dubna 2015.
[44] *Relatio finalis* 2015, 28.
[45] Tamt., 8.
[46] Tamt., 58.
[47] Tamt., 33.
[48] *Relatio Synodi* 2014, 11.
[49] Kolumbijská biskupská konference, *A tiempos dificiles, colombianos nuevos*, 13. listopad 2003, 3.

TŘETÍ KAPITOLA. Pohled k Ježíši - Povolání rodiny

58. Před rodinami a mezi nimi musí stále znovu znít první zvěst, „to co je nejkrásnější, největší, nejpřitažlivější a současně nejdůležitější“[50] a „má být v centru evangelizační činnosti.“[51] Je to principiální zvěst a „ve všech etapách a momentech katecheze se jí má stále znovu naslouchat a různými způsoby ji hlásat.“[52] Protože „není nic solidnějšího, hlubšího, jistějšího, konzistentnějšího a moudřejšího než tato zvěst“ a „veškerá křesťanská formace je především prohlubováním *kérygmatu*.“[53]

59. Naše učení o manželství a rodině se nesmí přestat inspirovat a proměňovat světlem této zvěsti lásky a něhy, aby se nestalo pouhou obhajobou chladné a neživotné doktriny. Nelze totiž plně chápat tajemství křesťanské rodiny jinak než ve světle nekonečné Otcovy lásky, která se projevila v Kristu, jenž se daroval až do konce a je živý mezi námi. Proto bych rád rozjímal o živém Kristu, který je přítomný v mnoha příbězích lásky, a svolával oheň Ducha na všechny rodiny světa.

60. V tomto rámci podává tato krátká kapitola syntézu církevní nauky o manželství a rodině. Také v tomto ohledu budu citovat různé příspěvky prezentované synodálními otci v jejich úvahách o světle, které nám nabízí víra. Vyšli z Ježíšova pohledu a ukázali, že „Ježíš hleděl na ženy a muže, s nimiž se setkával, s láskou a něžností a při hlásání požadavků Božího království doprovázel jejich kroky pravdou, trpělivostí a milosrdenstvím.“[54] Stejně tak nás Pán provází dnes v našem nasazení, abychom žili a předávali evangelium rodiny.

Ježíš obnovuje a naplňuje božský plán

61. Vzhledem k těm, kdo manželství zakazovali, Nový zákon učí, že „všechno, co Bůh stvořil, je dobré a není zakázané“ (1 *Tim* 4,4). Manželství je Pánův „dar“ (srov. 1 *Kor* 7,7). Zároveň v důsledku tohoto pozitivního hodnocení je kladen silný důraz na opatrování tohoto božského daru: „Manželství ať je u všech v úctě a manželské lože neposkvrněné“ (*Žid* 13,4). Tento Boží dar zahrnuje pohlavnost: „Nezkracujte v té věci jeden druhého“ (1 *Kor* 7,5).

62. Synodální otcové připomněli, že „Ježíš, když hovoří o prvotním záměru s manželstvím lidí, potvrzuje nerozlučitelnost spojení mezi mužem a ženou, když říká, že „Mojžíš vám dovolil rozvod se ženou pro tvrdost vašeho srdce, ale na začátku to tak nebylo“ (*Mt* 19,8). Nerozlučitelnost manželství („Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj“, *Mt* 19,6) nelze chápat především jako „jho“ vložené na lidi, ale spíše jako „dar“ darovaný lidem, kteří jsou spojeni v manželství. [...] člověka na jeho cestě stále doprovází božská shovívavost, svou milostí uzdravuje a proměňuje zatvrzelé srdce a cestou kříže ho orientuje na jeho počátek. Z evangelií jasně vystupuje Ježíšův příklad, když [...] hlásal poselství týkající se významu manželství jako plnost zjevení, která obnovuje původní Boží plán (*Mt* 19,3).“[55]

63. „Ježíš, který v sobě všechno smířil, navrátil manželství a rodině jejich původní podobu (srov. *Mk* 10,1-12). Rodina a manželství byly Kristem spaseny (srov. *Ef* 5,21-32) a obnoveny k obrazu Nejsvětější Trojice, jež je tajemstvím, z něhož pramení každá pravá láska. Manželská smlouva, ustanovená při stvoření a zvěstovaná v dějinách spásy, se ve svém plném významu odhaluje v Kristu a v jeho církvi. Manželství a rodina získávají od Krista skrze církev potřebnou milost, aby mohly svědčit o Boží lásce a žít životem společenství. Evangelium rodiny prochází dějinami světa od stvoření člověka k obrazu Božímu (srov. *Gen* 1,26-27) až po završení tajemství Smlouvy v Kristu Beránkovou svatbou na konci věků (srov. *Zj* 19,9).“[56]

64. „Ježíšův příklad je pro církev příznačný. [...] Svůj veřejný život zahájil znamením v Káni, které vykonal na svatební hostině (srov. *Jan* 2,1-11). [...] Prožíval každodenní přátelské

okamžiky s rodinou Lazara a jeho sester (srov. *Lk* 10,38) a s Petrovou rodinou (srov. *Mt* 8,14). Naslouchal pláči rodičů kvůli jejich dětem, které navrátil do života (srov. *Mk* 5,41; *Lk* 7,4-15), a tak ukázal pravý význam milosrdenství, jež s sebou nese obnovení smlouvy (srov. Jan Pavel II., *Dives in Misericordia*, 4). To se naplno projevuje při setkáních se samařskou ženou (srov. *Jan* 4,1-30) a s cizoložnicí (srov. *Jan* 8,1-11), v nichž se před Ježíšovou láskou, poskytovanou zdarma, probouzí vědomí jejich hříchu.“**[57]**

65. Vtělení Slova do lidské rodiny v Nazaretu svojí novostí hýbe dějinami světa. Potřebujeme se pohroužit do tajemství Ježíšova narození, do Mariina přitakání andělovu zvěstování, kdy ve svém lůně počala Slovo; i do přitakání Josefa, který dal Ježíšovi jméno a staral se o Marii; do slavnosti pastýřů u jesliček, do klanění mudrců, útěku do Egypta, při kterém se Ježíš podílí na bolestech svého vyhnaného, pronásledovaného a ponížného lidu; do zbožného očekávání Zachariáše a do radosti, která provází narození Jana Křtitele; do splněného příslibu Simeona a Anny v chrámě; do úžasu učitelů Zákona, když naslouchali moudrosti dospívajícího Ježíše. A potom proniknout do třiceti dlouhých let, kdy si Ježíš prací svých rukou vydělával na chléb a šeptal modlitby a dodržoval tradice víry svého lidu, vzdělával se ve víře svých otců, kterou pak zúrodnil v tajemství Božího království. Tajemství Pánova narození a Nazaretské tajemství je provoněné rodinou! Je to tajemství, které si podmanilo Františka z Assisi, Terezii od Dítěte Ježíše a Karla Foucaulda a ze kterého čerpají také křesťanské rodiny, aby obnovovaly svoji naději a radost.

66. „Smlouva lásky a věrnosti, ze které žije Svatá nazaretská rodina, osvěcuje princip, jenž dává každé rodině tvářnost a uschopňuje ji, aby lépe čelila útrapám života a dějin. Na tomto základě se každá rodina i při své slabosti může stávat světlem v temnotě světa. »Zde chápeme způsob, jak žít rodinu. Nazaret nám připomíná, co je to rodina, co je to společenství lásky, její střídmou a prostou krásu a její posvátnou a nedotknutelnou povahu. Ukazuje nám, jak je výchova v rodině jemná a nenahraditelná, učí nás poznávat její přirozenou funkci v řádu společnosti« (Pavel VI., *Promluva v Nazaretu*, 5. ledna 1964).“**[58]**

Rodina v církevních dokumentech

67. Druhý vatikánský koncil se v pastorální konstituci *Gaudium et spes* věnoval povznesení důstojnosti manželství a rodiny (srov. č.47-52). „Manželství definuje jako společenství života a lásky (srov. č. 48); lásku činí středem rodiny a zároveň ukazuje pravdu o této lásce tváří v tvář různým formám jejího umenšování, jež jsou přítomné v současné kultuře. »Pravá láska mezi mužem a ženou« (č. 49) předpokládá vzájemné sebedarování, obsahuje a integruje dimenzi pohlavnosti a afektivnosti, tak jak to odpovídá Božímu záměru (srov. č. 48- 49). Kromě toho zdůrazňuje (č.48) zakořenění manželů v Kristu: Kristus Pán »vychází křesťanským manželům vstříc ve svátosti manželství« a zůstává s nimi. Vtělením na sebe bere lidskou lásku, očišťuje ji, uvádí ji do plnosti a spolu se svým Duchem daruje manželům i schopnost, aby ji mohli žít a nechat celý svůj život prostupovat vírou, nadějí a láskou. Tímto způsobem jsou manželé jako zasvěcení a prostřednictvím milosti jim vlastní budují Kristovo tělo a vytvářejí domácí církev (srov. *Lumen gentium,* 11). Proto, aby církev mohla plně pochopit své vlastní tajemství, hledí na křesťanskou rodinu, která ho projevuje ryzím způsobem.“**[59]**

68. Potom „blahoslavený Pavel VI. ve šlépějích Druhého vatikánského koncilu prohloubil nauku o manželství a o rodině. Zvláště encyklikou *Humanae vitae* jasně vysvětlil niterné spojení mezi manželskou láskou a rozením života: »Manželská láska žádá od manželů vědomí, že jsou povoláni k odpovědnému rodičovství, na něž se dnes právem klade zvláštní důraz a jež je nutno též přesně chápat... odpovědné rodičovství v sobě tedy zahrnuje, že manželé plně uznávají vlastní povinnosti k Bohu, k sobě, k rodině a ke společnosti v pravé

hierarchii hodnot« (*HV*, 10). V apoštolské exhortaci *Evangelii nuntiandi* zdůraznil Pavel VI. vztah mezi rodinou a církví.“**[60]**

69. „Svatý Jan Pavel II. věnoval rodině zvláštní pozornost ve svých katechezích o lidské lásce, v dopise rodinám (*Gratissimam Sane*) a především v apoštolské exhortaci *Familiaris consortio*. V těchto dokumentech papež označil rodinu jako »cestu církve«; nabídl celostní pohled na povolání muže a ženy k lásce a vytyčil základní linie pro pastoraci rodiny i pro přítomnost rodiny ve společnosti. Zvláště když pojednával o manželské lásce (srov. *Familiaris consortio*, 13), popsal způsob, jímž manželé ve své vzájemné lásce dostávají dar Kristova Ducha a žijí své povolání ke svatosti.“**[61]**

70. „Benedikt XVI. se v encyklice *Deus Caritas Est* vrátil k tématu pravdy o lásce mezi mužem a ženou, která získává své plné světlo pouze v pohledu na lásku ukřižovaného Krista (srov. č. 2). Zdůrazňuje, že »manželství založené na výlučné a definitivní lásce se stává ikonou vztahu Boha k jeho lidu, opačně platí, že způsob, jakým miluje Bůh, se stává mírou lidské lásky« (č. 11). Kromě toho encyklika *Caritas in Veritate* ozřejmuje důležitost lásky jako principu života a společnosti (č. 44) a jako oblasti, kde se člověk učí zakoušet obecné dobro.“**[62]**

Svátost manželství

71. „Písmo a Tradice nám otevírají přístup k poznání Trojice, v němž se ukazují znaky rodiny. Rodina je obrazem Boha, který [...] je společenstvím osob. Otcův hlas při křtu označuje Ježíše jako svého milovaného Syna a v této lásce je nám dáno, abychom poznali Ducha Svatého (srov. *Mk* 1,10-11). Ježíš, který v sobě všechno smířil a spasil člověka od hříchu, nejen navrátil manželství a rodině její původní podobu, ale také pozvedl manželství na svátostné znamení své lásky k církvi (srov. *Mt* 19,1-12; *Mk* 10,1-12; *Ef* 5,21-32). V rodině, kterou shromáždil Kristus, se vrací »obraz a podobnost« s Nejsvětější Trojicí (srov. *Gen* 1,26), tajemství, z něhož tryská každá pravá láska. Od Krista skrze církev získává manželství a rodina milost Ducha Svatého, aby svědčila o evangeliu Boží lásky.“**[63]**

72. Svátost manželství není sociální konvence, prázdný obřad či pouhé vnější znamení závazku. Svátost je dar, který manžele posvěcuje a dává jim spásu, protože „dík svátostnému charakteru svého manželství se muž a žena spojují nejhlubším způsobem a nerozlučně. Svátostné znamení dělá z jejich vzájemné sounáležitosti obraz Kristova vztahu k církvi. Manželé jsou proto pro církev stálou připomínkou toho, co se událo na kříži. Jsou pro sebe navzájem a pro své děti svědky spásy, na které se podílejí prostřednictvím svátosti.“**[64]**Manželství je povolání, nakolik je odpovědí na specifické pozvání žít manželskou lásku jako nedokonalé znamení lásky Krista a církve. Rozhodnutí uzavřít sňatek a založit rodinu proto musí být plodem rozlišení vlastního povolání.

73. „Vzájemný dar, konstitutivní pro svátostné manželství, je zakořeněn v milosti křtu, jímž se v církvi ustanovuje základní smlouva každého člověka s Kristem. Vzájemným přijetím a Kristovou milostí si snoubenci slibují naprostý dar, věrnost a otevřenost životu a jako konstitutivní prvky manželství uznávají ty dary, které jim Bůh nabízí, a sice tím, že seriózně v jeho jménu a před církví přijímají svůj vzájemný závazek. Pak je ve víře možné přijímat dobra manželství jako závazky, které jsou přijatelnější díky pomoci svátostné milosti. [...] Pohled církve proto směřuje na manžele jako srdce celé rodiny, jež sama také obrací svůj pohled k Ježíšovi.“**[65]** Svátost není nějaká „věc“ nebo „síla“, protože sám Kristus „vychází vstříc věřícím manželům svátostí manželství. Zůstává s nimi a dává jim sílu následovat ho a brát na sebe svůj kříž, povstávat ze svých pádů, vzájemně si odpouštět, nést břemena jeden druhého.“**[66]** Křesťanské manželství je znamením, které nejenom indikuje, nakolik si Kristus zamiloval svoji církev ve smlouvě zpečetěné na kříži, ale zároveň zpřítomňuje tuto lásku ve

společenství manželů. Svým spojením v jediném těle reprezentují sňatek Božího Syna s lidskou přirozeností. Proto „v radostech jejich lásky a jejich rodinného života jim Kristus uděluje už zde na zemi, aby předem okoušeli svatební hostinu Beránka.“[67] Třebaže „analogie mezi manželským párem a vztahem Krista a církve“ je „nedokonalá,“[68] pobízí k prosbě za to, aby Pán vléval do manželských vztahů svoji lásku.

74. Pohlavní spojení lidsky prožívané a svátostně posvěcené je pro manžele cestou růstu v životě milosti. Je to „snubní tajemství.“[69] Hodnota tělesného sjednocení je vyjádřeno slovy souhlasu, kterým se manželé vzájemně přijímají a odevzdávají, aby spolu sdíleli celý život. Tato slova udělují smysl pohlavnosti a osvobozují ji z jakékoli dvojakosti. Nicméně celý společný život manželů, celá síť vztahů, které spřádají mezi sebou, se svými dětmi a se světem, bude prosycena a zpevněna svátostnou milostí, která plyne z tajemství Vtělení a Velikonoc, kde Bůh vyjádřil veškerou svoji lásku k lidstvu a vnitřně se s ním spojil. Nikdy nebudou osamoceni se svými silami, až budou čelit výzvám, před nimiž stanou. Jsou povoláni odpovědět na Boží dar svým závazkem, svojí kreativitou, svou rezistencí a každodenním bojem, ale mohou neustále prosit Ducha, který jejich svazek posvětil, aby se obdržená milost projevila v každé nové situaci znovu.

75. Podle latinské tradice si svátost manželství udělují muž a žena, kteří uzavírají sňatek[70] a projevem svého vzájemného souhlasu a jeho vyjádřením ve vzájemném tělesném obdarování dostávají velký dar. Jejich souhlas a tělesné spojení jsou nástrojem božského působení, které z nich činí jedno tělo. Ve křtu byla posvěcena jejich schopnost uzavřít manželství jakožto Pánovi služebníci odpovídající na Boží povolání. Když tedy nekřesťanští manželé přijmou křest, není nutné, aby obnovovali manželský slib a stačí, že jej neodmítají, poněvadž v důsledku křtu, který obdrželi, se jejich svazek tím samým stává svátostným. Kanonické právo uznává také platnost některých manželství, která jsou uzavřena bez přítomnosti kněze.[71] Přirozený řád byl totiž vykoupen Ježíšem Kristem, takže „mezi pokřtěnými nemůže být platná manželská smlouva, která by nebyla svátostí.“[72] Církev může požadovat veřejnou svatbu, jakož i přítomnost svědků a jiné požadavky, které se během dějin mění. Nijak se však nemění fakt, že manželé jsou vysluhovateli této svátosti, ani není umenšena centrálnost souhlasu muže a ženy, který sám sebou zakládá svátostný svazek. V každém případě se však ještě budeme muset více zamyslet nad božským úkonem ve svatebním obřadu. Velice jej zdůrazňují východní církve, když přikládají zvláštní význam požehnání manželů jakožto znamení daru Ducha.

Semena Slova a nedokonalé situace

76. „Evangelium rodiny rovněž posiluje ta semena, která ještě jen mají dozrát, a má se starat i o stromy, které jsou zaschlé a nemají být zanedbávány.“[73] Manželé, počínaje Kristovým obdarováním ve svátosti, mají „trpělivě rozvádět dál to, co už přijali z Kristova tajemství. Tak mají dospět k bohatšímu poznání tohoto tajemství a k jeho plnějšímu zapojování do svého života.“[74]

77. Přijetím biblického učení, podle něhož všechno bylo stvořeno Kristem a vzhledem ke Kristu (srov. *Kol* 1,16), synodální otcové připomněli, že „řád stvoření je osvětlen a završen řádem vykoupení. Přirozené manželství se proto plně chápe ve světle jeho svátostného naplnění; jen když zaměříme pohled na Krista, poznáváme až do hloubky pravdu o lidských vztazích. »Je skutečnost, že tajemství člověka se opravdu vyjasňuje jen v tajemství vtěleného Slova [...] Kristus, nový Adam, právě zjevením tajemství Otce a jeho lásky plně odhaluje člověka jemu samému a dává mu poznat vznešenost jeho povolání« (*GS* 22). Jako zvláště účelné se ukazuje chápat v kristocentrickém smyslu přirozené vlastnosti manželství, které utvářejí dobro manželů (*bonum coniugum*),“[75] jež zahrnuje jednotu, otevřenost životu, věrnost, nerozlučnost a v rámci křesťanského manželství také vzájemnou pomoc na cestě k

plnějšímu přátelství s Pánem. „Rozpoznávání přítomnosti *semina Verbi* (semen Slova) v jiných kulturách (srov. *AG* 11) lze aplikovat i na manželství a rodinu. Kromě pravého přirozeného manželství jsou pozitivní prvky přítomny i v podobách, jakých manželství nabývá v jiných náboženských tradicích,“[76] třebaže nechybějí ani stíny. Můžeme tvrdit, že „každý člověk, který si přeje vytvářet rodinu, jež učí děti radovat se z každého skutku, který přemáhá zlo; rodinu ukazující, že Duch je živý a činorodý, ať nachází naši vděčnost a naši úctu v jakémkoli národě bez ohledu na to, odkud je nebo k jakému náboženství patří.“[77]

78. „Kristův pohled, jehož světlo osvěcuje každého člověka (srov. *Jan* 1,9; GS 22), inspiruje pastýřskou péči církve o ty věřící, kteří spolu žijí ve faktickém soužití anebo uzavřeli pouze občanský sňatek či jako rozvedení vstoupili do nového manželství. S ohledem na Boží pedagogiku se církev s láskou obrací na ty, kdo se zúčastňují jejího života nedokonalým způsobem; vyprošuje jim milost obrácení, povzbuzuje je ke konání dobra, k láskyplné péči jeden o druhého a ke službě pro společenství, v němž žijí a pracují. [...] Když spolužití ve veřejném svazku dosáhne značné stability – je poznamenáno hlubokou náklonností, zodpovědností vůči potomstvu, schopností překonávat zkoušky – lze v tom vidět příležitost, je-li to možné, doprovázet ho směrem ke svátosti manželství.“[78]

79. „Vzhledem k obtížným situacím a zraněným rodinám je třeba stále připomínat všeobecný princip: »Duchovní správci ať si uvědomí, že jsou pro lásku k pravdě povinni dobře rozlišovat různé situace« (*FC* 84). Stupeň zodpovědnosti není ve všech případech stejný a mohou existovat faktory, které omezují rozhodovací schopnost. Proto je sice třeba jasně předkládat nauku, je však také nutno se přitom vyhýbat soudům, které neberou v úvahu komplexnost různých situací, a je potřebné být pozorný vůči tomu, jak lidé z důvodu svého postavení žijí a trpí.“[79]

Předávání života a výchova dětí

80. Manželství je především „důvěrné společenství života a manželské lásky“[80] a je dobrem pro samotné manžele,[81] a pohlavnost „je zaměřena na manželskou lásku muže a ženy.“[82] Proto také „manželé, kterým Bůh nedopřál, aby měli děti, přesto mohou vést smysluplný manželský život po stránce lidské i křesťanské.“[83]Nicméně tento svazek je „svou přirozenou povahou“[84] zaměřen k plození. Dítě, které se narodí, „se nepřidružuje k vzájemné lásce manželů zvenčí; rozvíjí se v samém srdci tohoto vzájemného darování, jehož je plodem a naplněním.“[85] Nepřichází na konci jakéhosi procesu, nýbrž je přítomno již od počátku jejich lásky jako podstatná charakteristika, kterou nelze popřít, aniž by byla mrzačena samotná láska. Láska již od počátku odmítá každý podnět k uzavřenosti do sebe a otevírá se plodnosti, která ji prodlužuje za její vlastní existenci. Žádný pohlavní akt manželů nemůže popřít tento význam,[86] třebaže z různých důvodů ne vždy vede ke zplození nového života.

81. Dítě si přeje narodit se z této lásky a nikoli jakýmkoli způsobem, poněvadž „není něco, co se rodičům dluží, ale je to dar,“[87] který je „plodem specifického úkonu manželské lásky jeho rodičů.“[88] Proto „podle řádu stvoření jsou manželská láska mezi mužem a ženou a předávání života sobě navzájem podřízeny (srov. *Gen* 1,27-28). Stvořitel tím učinil muže a ženu účastné na díle stvoření a zároveň z nich udělal nástroje své lásky tím, že jim prostřednictvím předávání lidského života svěřil zodpovědnost za budoucnost lidstva.“[89]

82. Synodální otcové prohlašují, že „není těžké zaznamenávat šířící se mentalitu, která redukuje plození života na proměnnou, závislou na plánech jedince nebo dvojice.“[90] Církevní učení „napomáhá harmonickému a uvědomělému prožívání společenství mezi manžely ve všech jeho dimenzích, spolu se zodpovědností za plození. Je třeba znovu objevit poselství encykliky *Humanae vitae* Pavla VI., která zdůrazňuje potřebnost respektu k důstojnosti člověka při morálním posuzování metod regulace porodnosti [...] Rozhodnutí pro

adopci a osvojení poukazuje na jedinečnou plodnost manželské zkušenosti.“[91] Se zvláštní vděčností církev „podporuje rodiny, které přijímají, vychovávají a obklopují svou láskou děti se zdravotním postižením.“[92]

83. V této souvislosti nemohu neříci, že pokud je rodina svatyní života, místem, kde se život rodí a je opatrován, je drásajícím protimluvem, stane-li se místem, kde je život popírán a mařen. Hodnota lidského života je tak obrovská a nevinné dítě rostoucí v mateřském lůně má tak nepopiratelné právo na život, že nelze prezentovat jako nějaké právo na vlastní tělo možnost rozhodovat o tomto životě, který je cílem sám o sobě a nikdy nemůže být předmětem nadvlády jiné lidské bytosti. Rodina chrání život v každé jeho fázi i na jeho sklonku. Proto „těm, kdo pracují ve zdravotnictví, se připomíná morální povinnost výhrady svědomí. Stejně tak církev nejenže považuje za nutné prosazovat právo na přirozenou smrt, vyhýbat se zarputilé léčbě i eutanazii, ale také pečuje o staré, chrání lidi s postižením, asistuje terminálně nemocným, potěšuje umírající a rozhodně odmítá trest smrti.“[93]

84. Synodální otcové chtěli také zdůraznit, že „jedním ze zásadních problémů, před nímž stojí dnešní rodiny, je zajisté výchova, která se pod vlivem současné kultury a velkého účinku sdělovacích prostředků stala náročnější a komplexnější.“[94] „Církev sehrává při podpoře rodin cennou úlohu vycházející z křesťanské iniciace prostřednictvím přijímajících společenství.“[95] Připadá mi však velice důležité zmínit, že integrální výchova dětí je „nejzávažnější povinností“ a současně „prvotním právem“ rodičů.[96] Nejde pouze o příkaz nebo přítěž, nýbrž také o podstatné a nenahraditelné právo, které jsou rodiče povoláni bránit a jehož odnětí si nikdo nemá nárokovat. Stát subsidiárně nabízí výchovně-vzdělávací služby tím, že doprovází tuto nepřenosnou funkci rodičů, kteří mají právo vybrat si svobodně typ – dostupné a kvalitní – výchovy, kterou chtějí dětem dát podle svých přesvědčení. Škola rodiče nezastupuje, nýbrž je komplementární. Základní princip říká, že „všichni ostatní účastníci výchovného procesu mohou jednat jménem rodičů jen s jejich souhlasem, a v některých případech dokonce jen s jejich pověřením.“[97] Nicméně „došlo k jakémusi rozkolu mezi rodinou a společností, rodinou a školou. Výchovná úmluva mezi společností a rodinou byla narušena, ocitla se v krizi.“[98]

85. Církev je povolána spolupracovat adekvátním pastoračním působením, aby sami rodiče mohli plnit svoje výchovné poslání. Má jim pomáhat doceňovat jejich specifickou roli a uznávat, že ti, kdo obdrželi svátost manželství, stávají se opravdovými služebnými vychovateli, neboť formací svých dětí vytvářejí církev,[99] a tím, že tak činí, přijímají povolání, které jim nabízí Bůh.[100]

Rodina a církev

86. „S niternou radostí a hlubokou útěchou hledí církev na rodiny, které zůstávají věrné nauce evangelia, děkuje jim a povzbuzuje je ke svědectví, jež vydávají. Díky nim je krása nerozlučitelného a navždy věrného manželství důvěryhodná. V rodině, kterou by bylo možno nazvat „domácí církví“ (*Lumen gentium,* 11), dozrává první zkušenost církve jako společenství mezi lidmi, v němž se díky milosti odráží tajemství Nejsvětější Trojice. »Zde se učí, jak je práce těžká i radostná, učí se bratrské lásce, velkodušně odpouštět, znovu a znovu, a především uctívat Boha prostřednictvím modlitby a oběti vlastního života« (*KKC,* 1657).“[101]

87. Církev je rodina rodin, nepřetržitě obohacovaná životem všech domácích církví. Proto se „v síle svátosti manželství každá rodina stává ve všech směrech dobrem pro církev. Z tohoto pohledu bude jistě pro dnešní církev cenným darem, když si bude vážit vzájemnosti mezi rodinou a církví: církev je dobrem pro rodinu a rodina je dobrem pro církev. Ochrana Pánova

svátostného daru se týká nejen jednotlivé rodiny, ale i samotného křesťanského společenství.“**[102]**

88. Láska žitá v rodinách je ustavičnou silou pro život církve. „Sjednocující cíl manželství je trvalou výzvou k růstu a k prohlubování této lásky. Při svém spojení z lásky zakoušejí manželé krásu otcovství a mateřství; sdílejí plány a námahu, touhy a starosti; učí se vzájemné péči a oboustrannému odpuštění. V této lásce slavnostně prožívají své šťastné chvíle a podporují se na obtížných úsecích své životní historie. [...] Krása vzájemného a nezištného daru, radost z rodícího se života a láskyplná péče o všechny členy, od malých po staré, jsou některými z plodů, jež činí odpověď na povolání rodiny jedinečnou a nenahraditelnou“**[103]** jak pro církev, tak pro celou společnost.

[50] 50 *Evangelii gaudium*, 35.
[51] 51 Tamt., 164.
[52] 52 Tamt.
[53] 53 Tamt., 165.
[54] 54 *Relatio Synodi* 2014, 12.
[55] 55 Tamt., 14.
[56] 56 Tamt., 16.
[57] 57 *Relatio finalis* 2015, 41.
[58] 58 Tamt., 38.
[59] 59 *Relatio Synodi* 2014, 17.
[60] 60 *Relatio finalis* 2015, 43.
[61] 61 *Relatio Synodi* 2014, 18.
[62] 62 Tamt., 19.
[63] 63 *Relatio finalis* 2015, 38.
[64] 64 Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 13.
[65] 65 *Relatio Synodi* 2014, 21.
[66] 66 *Katechismus katolické církve* (KKC), 1642.
[67] 67 Tamt.
[68] 68 *Katecheze*, 6. května 2015.
[69] 69 Lev Veliký, *Epistola Rustico narbonensi episcopo*, inquis. IV; srov. Hinkmar z Remeše, *Epist.* 22.
[70] 70 Srov. Pius XII., Mystici Corporis Christi: „*Matrimonio enim quo coniuges sibi invicem sunt ministri gratiae.* “
[71] 71 Srov. *CIC*, k.1116; 1161-1165. *Kodex kanonického práva východních církví*, 832; 848-852.
[72] 72 *CIC*, k.1055, § 2.
[73] 73 *Relatio Synodi* 2014, 23.
[74] 74 Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 9.
[75] 75 *Relatio finalis* 2015,47.
[76] 76 Tamt.
[77] 77 *Homilie při mši na zakončení Světového setkání rodin*, Filadelfie 27. září 2015.
[78] 78 *Relatio finalis* 2015, 53-54.
[79] 79 Tamt., 51.
[80] 80 *Gaudium et spes*, 48.
[81] 81*CIC*, k.1055§1: „*Ad bonum coniugum atque ad prolis generationem et educationem ordinatum.* “
[82] 82 *KKC*, 2360.
[83] 83 Tamt., 1654.
[84] 84 *Gaudium et spes*, 48.
[85] 85 KKC, 2366.
[86] 86 Srov. Pavel VI., *Humanae vitae*, 11-12.
[87] 87 *KKC*, 2378.
[88] 88 Kongregace pro nauku víry, *Donum vitae*, II,8.
[89] 89 *Relatio finalis* 2015, 63.
[90] 90 *Relatio Synodi* 2014, 57.
[91] 91 Tamt., 58.
[92] 92 Tamt.,57.
[93] 93 *Relatio finalis* 2015, 64.
[94] 94 *Relatio Synodi* 2014, 60.
[95] 95 Tamt., 61.
[96] 96 *CIC*, k. 1136; srov. *Kodex kánonů východních církví*, 627.
[97] 97 Papežská rada pro rodinu, *Lidská sexualita, pravda a význam*, 23.
[98] 98 *Katecheze* 20. května 2015.
[99] 99 Srov. Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 38.
[100] 100 Srov. Papež František, *Promluva na římském diecézním shromáždění* , 14. června 2015.
[101] 101 *Relatio Synodi* 2014, 23.
[102] 102 *Relatio finalis* 2015, 52.
[103] 103 Tamt., 49-50.

ČTVRTÁ KAPITOLA: Láska v manželství

89. Vše co bylo řečeno, nepostačí k vyjádření evangelia manželství a rodiny, nebudeme-li blížeji *mluvit o lásce*. Nebudeme moci povzbudit k věrnosti a vzájemnému darování, nebudeme-li stimulovat růst, upevnění a prohloubení manželské a rodinné lásky. Milost svátosti manželství je totiž především určena „ke zdokonalení manželské lásky.“**[104]** Také v tomto případě platí, že „kdybych měl víru v nejvyšší míře, takže bych hory přenášel, ale neměl lásku, nic mi to neprospěje“ (1 *Kor* 13,2-3). Nicméně slovo „láska“, ačkoli je jedno z nejpoužívanějších, bývá nezřídka hyzděno.**[105]**

Naše vezdejší láska

90. V takzvané velepísni na lásku napsané svatým Pavlem nacházíme některé charakteristiky opravdové lásky:
„Láska je shovívavá,
láska je dobrosrdečná,
nezávidí,
láska se nevychloubá,
nenadýmá,
nedělá, co se nepatří,
nemyslí jen a jen na sebe,
nerozčiluje se,
zapomíná, když jí někdo ublíží,
má zármutek, když se dělá něco špatného,
ale raduje se, když lidé žijí podle pravdy.
Všechno omlouvá,
všemu věří,
nikdy nad ničím nezoufá,
všecko vydrží“ (1 *Kor* 13,4-7).

To žijí a pěstují každodenně manželé ve společném životě mezi sebou a se svými dětmi. Je proto cenné pozastavit se, upřesnit smysl výrazů tohoto textu a pokusit se je aplikovat na konkrétní život každé rodiny.

Shovívavost

91. Prvním užitým výrazem je *macrothymei* (v ekumenickém překladu Bible je „trpělivost“). Jeho smysl plyne z řeckého překladu Starého zákona, kde se říká o Bohu, že je „shovívavý“ (*Ex* 34,6; *Nm* 14,18). Shovívavost projevuje člověk, který není popudlivý, ani útočný. Je to charakteristika Boha Smlouvy, který volá k napodobování také v rámci rodinného života. Texty, ve kterých Pavel tento termín používá, je třeba chápat v kontextu knihy Moudrosti (srov. 11,23; 12,2.15-18), kde se vedle chvály Boží mírnosti, která má přivádět k lítosti, zdůrazňuje moc, kterou Bůh projevuje milosrdným jednáním. Boží trpělivost je úkonem slitování nad hříšníkem a projevem autentické moci.

92. Být trpěliví neznamená dovolovat, aby s námi zacházeli špatně, anebo snášet fyzickou agresi či dovolit, aby s námi jednali jako s předmětem. Problém vyvstává, když se domníváme, že vztahy jsou idylické nebo že lidé jsou dokonalí, anebo když se stavíme do středu a čekáme, že se bude dít výlučně naše vůle. Všechno nás pak znervózňuje, všechno nás vede k agresivní reakci. Nepěstujeme-li trpělivost, budeme mít vždycky záminku odpovídat hněvivě a nakonec se staneme lidmi, kteří spolu nedovedou žít, asociály, kteří se nedovedou ovládat, a rodina se promění na bojiště. Proto nás Boží Slovo povzbuzuje: „Daleko ať je od

vás každá zahořklost, prchlivost, hněv, hádání, nactiutrhání a všechny druhy špatnosti“ (*Ef* 4,13). Tato trpělivost sílí, pokud uznávám, že také druhý má právo žít na této zemi spolu se mnou, takový jaký je. Nezáleží na tom, zda mi vadí, kříží moje plány, obtěžuje svým bytím či myšlením a není ve všem takový, jak jsem čekal. Láska s sebou vždycky nese hluboký soucit, který přijímá druhého jako součást tohoto světa, i když jedná jinak, než bych si přál.

Dobrosrdečnost

93. Následuje slovo *chrestéuetai* (v ekumenickém překladu Bible je „laskavost“). V celé Bibli se vyskytuje jednou a odvozuje se od *chrestós* (dobrý člověk, který svoji dobrotu projevuje skutky). Vezme-li se však na zřetel pozice tohoto slovesa, jež je obdobou toho předcházejícího, stává se doplňkem. Pavel tak chce ozřejmit, že „trpělivost“ jmenovaná na prvním místě, není postojem zcela pasivním, ale provází jej činnost, dynamická a kreativní reakce ve vztahu k druhým. Ukazuje, že láska prokazuje druhým dobro a podporuje je. Proto se překládá také jako „laskavost“.

94. Celek textu ukazuje, že Pavel klade důraz na to, že láska není jenom cit, ale je třeba ji chápat ve smyslu, který má hebrejské sloveso „milovat“, totiž „prokazovat dobro“. Jak říkal svatý Ignác z Loyoly, „láska se musí projevovat více skutky než slovy.“**[106]** Takto může vyjevit celou svoji plodnost a umožňuje zakoušet blaženost dávání, šlechetnost a velikost překypujícího darování, které neměří, nežádá odměnu a těší se z toho, že dává a slouží.

Léčení ze závisti

95. Potom se odmítá opak lásky vyjádřený termínem *zelos* (žárlivost či závist). Znamená, že v lásce není místo pro znechucení zakoušené kvůli dobru někoho druhého (srov. *Sk* 7,9; 17,5). Závist je smutek nad dobrem druhého, který dokazuje, že nás nezajímá štěstí druhých, poněvadž jsme soustředěni výlučně na vlastní blahobyt. Zatímco láska nám umožňuje vycházet ze sebe, závist nás vede k tomu, abychom se koncentrovali na svoje já. Pravá láska oceňuje úspěchy druhých, nevnímá je jako ohrožení a osvobozuje se od hořké příchuti závisti. Přijímá skutečnost, že každý má jiné dary a odlišné životní cesty. Počíná si tedy tak, že objevuje svoji cestu ke štěstí a nechává, aby druzí našli tu svoji.

96. V posledku jde o naplnění toho, co požadovaly poslední dvě přikázání Božího Zákona: „Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani o jeho oslu, po ničem, co patří tvému bližnímu“ (*Ex* 20,17). Láska nás vede k upřímnému oceňování každé lidské bytosti a uznávání jeho práva na štěstí. Mám onoho člověka rád, dívám se na něho pohledem Boha Otce, který „nám všechno hojně poskytuje k užívání“ (1 *Tim* 6,17), a připouštím tedy, že si užívá pěkné chvíle. Tentýž kořen lásky mne v každém případě vede k odmítání nespravedlnosti v tom, že někteří mají příliš a druzí nemají nic, anebo mne pohání k tomu, aby i ti, co jsou společností odepsáni, mohli prožít trochu radosti. To však není závist, nýbrž touha po rovnosti.

Nevychloubat se a nenadýmat

97. Následuje výraz *perpereuetai*, což označuje chlubivost, úzkostnou snahu jevit se nadřazeně, abychom zapůsobili na druhé puntičkářským a poněkud agresivním postojem. Kdo miluje, vyhýbá se nejenom tomu, aby mluvil příliš o sobě, ale poněvadž se soustředí na druhé, dovede se navíc postavit na svoje místo bez nároku být středem. Následující slovo – *physioutai* – je velmi podobné, protože ukazuje, že láska není arogantní. Doslovně vyjadřuje to, že se před druhými „nezvětšuje“, a indikuje něco subtilnějšího. Není to jen obsese ukazovat vlastní kvality, ale způsobuje také ztrátu smyslu pro realitu. Považovat se za větší než jsme, znamená věřit, že jsme více „duchovní“ či „moudří“. Pavel používá toto slovo

víckrát, například když praví, že „poznání vede k domýšlivosti, ale láska vzdělává“ (1 *Kor* 8,1). To znamená, že někteří se považují za větší, protože vědí víc než druzí, kladou požadavky na druhé a kontrolují je, zatímco ve skutečnosti nás velikými činí láska, která chápe, opatruje a podporuje slabého. V jiném verši je užívá, když kritizuje ty, kdo „zvedají pyšně hlavu“ (1 *Kor* 4,18), ale ve skutečnosti se vyznačují spíše mnohomluvností než pravou „mocí“ Ducha (srov. 1 *Kor* 4,19).

98. Je důležité, aby křesťané pěstovali tento postoj ve svých vztazích k těm příbuzným, kteří jsou méně formovaní ve víře, křehcí či nejistí ve svých přesvědčeních. Někdy dochází k opaku: ti, o kterých se má za to, že v prostředí své rodiny nejvíce vyrostli, stávají se arogantní a nesnesitelní. Pokora se zde jeví jako něco, co je součást lásky, neboť k tomu, aby bylo možné druhé chápat, omlouvat je a sloužit jim, je nezbytné léčit pýchu a pěstovat pokoru. Ježíš svým učedníkům připomínal, že ve světě mocných každý usiluje o ovládnutí druhého, a říká jim proto: „mezi vámi však tomu tak nebude“ (*Mt* 20, 26). Logika křesťanské lásky není logikou těch, kdo se považují za nadřazené a mají potřebu dát druhým pocítit svoji moc, nýbrž logikou, podle níž „kdo by chtěl být mezi vámi první, ať je vaším otrokem“ (*Mt* 20,27). V rodinném životě nemůže kralovat logika vlády jedněch nad druhými nebo soupeření o to, kdo je inteligentnější či mocnější, protože taková logika odstraňuje lásku. Také pro rodinu platí tato rada: „Opásejte se všichni ve vzájemném styku pokorou, neboť Bůh se staví proti pyšným“ (1 *Petr* 5,5).

Vlídnost

99. Milovat znamená rovněž činit se vlídným, a tady má smysl výraz *aschemonei*. Chce říci, že láska nejedná hrubě, nezdvořile a tvrdě. Její způsoby, slova a gesta jsou příjemná, nikoli trpká a rigidní. Působit bolest druhým si láska oškliví. Zdvořilost „je školou vnímavosti a nezaujatosti“ a vyžaduje od člověka, aby „kultivoval svoji mysl i svoje smysly, učil se naslouchat, mluvit, popřípadě mlčet.“[107] Vlídnost je styl, který si křesťan nemůže zvolit ani odepřít, je součástí nezadatelných požadavků lásky. Proto „má být každý člověk milý k těm, kdo jsou kolem,“[108] „Vstup do života druhého, přestože je součástí mého života, vyžaduje každodenní jemnocit nevnucujícího se postoje, který obnovuje důvěru a úctu. [...] A láska, čím je důvěrnější a hlubší, tím více vyžaduje respektování svobody a schopnost čekat, až druhý dveře svého srdce otevře.“[109]

100. Pravé setkání s druhým vyžaduje ochotu dívat se na něho přívětivě. To není možné, pokud kraluje pesimismus, který zdůrazňuje nedostatky a pochybení druhých, možná kvůli kompenzaci vlastních komplexů. Přívětivý pohled nám umožňuje nezdržovat se příliš mezemi druhého, tolerovat jej a spojit se s ním ve společném plánu, i když jsme odlišní. Přívětivá láska rodí svazky, pěstuje vazby, vytváří nové sítě, které integrují, a buduje solidní sociální tkanivo. Tak chrání sama sebe, protože bez sounáležitosti nelze zachovávat oddanost druhým, a každý pak nakonec hledá jenom svůj prospěch a soužití se stává nemožným. Asociál věří, že druzí existují, aby uspokojovali jeho potřeby, a když tak jednají, má za to, že konají jenom svoji povinnost. Potom není prostor pro přívětivost lásky a její řeči. Kdo miluje, je schopen říkat slova povzbuzení, těšit, posilovat, utěšovat a podněcovat. Podívejme se například na pár slov, která říkal lidem Ježíš: „Buď dobré mysli“ (*Mt* 9,2). „Veliká je tvá víra!“ (*Mt* 15,28). „Vstaň!“ (*Mk* 5,41). „Jdi v pokoji“ (*Lk* 7,50). „Nebojte se“ (*Mt* 14,27). To nejsou slova, která ponižují, zarmucují, iritují a pohrdají. V rodině je třeba si tuto milou Ježíšovu řeč osvojovat.

Velkorysý odstup

101. Často se říká, že druhé lze mít rád, pokud máme rádi sebe. Velepíseň lásky však tvrdí, že láska „nemyslí jen a jen na sebe“ anebo „nehledá svůj prospěch“. Tento výraz se užívá i v dalším textu: „Nikdo z vás ať nehledí jenom na svůj prospěch, ale i na prospěch druhých“

(*Flp* 2,4). S ohledem na toto tak jasné tvrzení Písma, je zapotřebí neklást lásku k sobě na první místo, jako by byla šlechetnější než darování se druhým. Určité prvenství lásky k sobě lze chápat jedině jako psychologickou podmínku, neboť kdo není schopen mít se rád, stěží má rád druhé: „Kdo je na sebe zlý, na koho bude dobrý? [...] Není horšího člověka než ten, kdo nepřeje sám sobě“ (*Sir* 14,5-6).

102. Sám Tomáš Akvinský však vysvětlil, že „lásce je vlastnější vůle milovat než vůle být milováni,“**[110]** a proto „matky, které milují nejvíce, se snaží spíše milovat než být milovány.“**[111]** Proto se láska může posunout za spravedlnost, překypovat nezištně, „nic nečekat zpět“ (*Lk* 6,35) a dosáhnout té největší lásky, která „položí svůj život“ za druhé (*Jan* 15,13). Je ještě možná tato velkorysost, která dovoluje dávat zdarma a dávat až do konce? Zajisté je možná, protože to žádá evangelium: „Zadarmo jste dostali, zadarmo dávejte“ (*Mt* 10,8).

Bez vnitřní prudkosti

103. První výraz velepísně nás vybízel k trpělivosti, která se varuje prudkých reakcí na slabosti či pochybení druhých, a nyní se objevuje jiné slovo: *paroxynetai*, které odkazuje na niterné rozčilení vyvolané něčím z vnějšku. Jde o vnitřní prudkost, iritaci, která není zjevná a staví nás do obranného postoje vůči druhým, jako by byli protivnými nepřáteli, kterým je třeba se vyhnout. Živit takovouto vnitřní agresivitu není k ničemu. Jenom se z ní roznemůžeme a nakonec se izolujeme. Rozčilení je zdravé, když nás přiměje k reakci na závažnou nespravedlnost, ale je škodlivé, když začíná prostupovat všechny naše postoje vůči druhým.

104. Evangelium nás vyzývá, abychom viděli spíše trámy ve svém oku (srov. *Mt* 7,5), a jako křesťané nemůžeme odhlížet od stálé výzvy Božího Slova, abychom neživili hněv: „Nedopusť, aby tě zlo přemohlo“ (*Řím* 12,21). „Když prokazujeme dobro, nesmíme přitom propadnout únavě“ (*Gal* 6,9). Něco jiného je pocítit moc agresivity, která vzkypí, a něco jiného dovolit jí, aby se stala trvalým postojem: „Nenechte se strhnout ke hříchu. Slunce ať nezapadá nad vaším hněvem“ (*Ef* 4,26). Nikdy v rodině nekončete den bez usmíření. „A jak se usmířit? Pokleknutím? Ne! Stačí drobný projev něhy, pohlazení beze slov, a do rodiny se vrátí soulad. Nikdy však neskončit rodinný den bez usmíření.“**[112]** Na obtíž způsobenou druhými by se mělo reagovat spíše žehnáním v srdci, přáním dobra druhému, prosbou k Bohu, aby jej vysvobodil a uzdravil: „Přejte dobré. Vždyť k tomu jste byli povoláni, aby se vám dostalo údělem požehnání“ (1 *Petr* 3,9). Musíme-li bojovat proti zlu, činme tak, ale vždycky odmítejme tuto vnitřní prudkost.

Odpuštění

105. Dovolíme-li nějakému špatnému citu proniknout do svého nitra, dáváme prostor zášti, která se zahnízďuje v srdci. Výraz *logizetai to kakon* znamená „pamatovat si zlé“, „zapamatovat si něco“, znamená zahořknout. Opakem je odpuštění, které se zakládá na pozitivním postoji, snaží se chápat slabost druhých a omlouvat druhého člověka, jako Ježíš, který řekl: „Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí“ (*Lk* 23,34). Častým sklonem je však hledání stále dalších vin, představa stále větších špatností a předpokládání všech špatných úmyslů, takže zášť narůstá a zapouští kořeny. Tímto způsobem může jakékoli pochybení či poklesek jednoho z manželů narušit pouto lásky i rodinnou stabilitu. Někdy je problémem, že se všemu přisuzuje stejná závažnost, což se pojí s rizikem, že se staneme neúprosní vůči jakémukoli pochybení. Spravedlivý nárok vlastních práv se mění spíše na trvalou a stálou žízeň po pomstě než na zdravou obranu vlastní důstojnosti.

106. Když nám bylo ublíženo nebo jsme byli zklamáni, je odpuštění možné a žádoucí, ale nikdo neříká, že je snadné. Je pravdou, že „rodinné společenství se může udržet a zdokonalovat jenom s velkým duchem sebezáporu a obětí. Vyžaduje skutečně velkodušnou ochotu všech a každého jednotlivce k porozumění, k snášenlivosti, k odpuštění, k smíření. Každá rodina ví, jak slepá sebeláska, nesvornost, napětí a konflikty těžce zraňují její společenství a mnohdy je i smrtelně zasáhnou. Odtud ony mnohonásobné a rozmanité formy rozvratu v rodinném životě.“**[113]**

107. Dnes víme, že abychom mohli odpustit, potřebujeme my sami zakusit osvobozující zkušenost pochopení a odpuštění. Naše pochybení či kritika lidí, kteří nás mají rádi, nás často zbavují citu k nám samotným. To nakonec vede k tomu, že se máme před druhými na pozoru, utíkáme před city a svoje mezilidské vztahy plníme obavami. Možnost obviňovat druhé se pak mění na falešnou úlevu. Je třeba se modlit spolu se svým příběhem, přijmout sami sebe, umět žít se svými omezeními a také si odpustit, abychom postoj odpuštění mohli zaujmout ve vztahu k druhým.

108. To však předpokládá zkušenost, že nám odpustil Bůh a byli jsme ospravedlněni zdarma a nikoli pro svoje zásluhy. Byli jsme dostiženi láskou, která předchází každý náš skutek, nabízí vždycky novou příležitost, podporuje a podněcuje. Pokud připustíme, že Boží láska je bezdpodmínečná a city Otce se nedají koupit, ani zaplatit, pak budeme moci milovat nade všechno, odpouštět druhým, i když k nám byli nespravedliví. V opačném případě náš rodinný život přestane být prostorem porozumění, doprovázení a podněcování, nýbrž bude trvalým napětím a vzájemným trestem.

Radovat se s druhými

109. Výraz *chairei epi te adikia* odkazuje na něco negativního ve skrytu lidského srdce. Je to jedovatý postoj toho, kdo se raduje, když vidí, že je na někom páchána nespravedlnost. Větu dokončuje následující pozitivní výraz: *synchairei te aletheia* – mít zalíbení v pravdě. Znamená to radovat se z dobra druhého, když dojde uznání jeho důstojnost a jsou oceňovány jeho schopnosti a dobré skutky. To je nemožné tomu, kdo se musí stále s někým srovnávat a někomu konkurovat, někdy i manželovi či manželce, a to až do té míry, že se ve skrytu raduje z neúspěchu druhého.

110. Když člověk, který miluje, může prokázat druhému dobro anebo když vidí, že se druhému daří, prožívá to s radostí a oslavuje tak Boha, protože „Bůh miluje radostného dárce“ (2 *Kor* 9,7), náš Pán si obzvláště cení toho, kdo se raduje ze štěstí druhého. Pokud neživíme svoji schopnost těšit z dobra druhého a soustředíme se především na svoje potřeby, odsuzujeme se k životu s nepatrnou radostí, poněvadž, jak řekl Ježíš, „blaženější je dávat než dostávat“ (*Sk* 20,35). Rodina má být vždycky místem, o kterém ten, kdo v životě něco dobrého učinil, ví, že tam budou slavit spolu s ním.

Všechno omlouvá

111. Seznam se uzavírá čtyřmi výrazy, které se týkají celku: všeho. Všechno omlouvá, všemu věří, všechno doufá, všechno vydrží. Tím se mocně zdůrazňuje opoziční dynamismus lásky, schopné čelit čemukoli, co by ji mohlo ohrožovat.

112. Nejprve se říká, že „všechno omlouvá“ – *panta stegei* (ekumenický překlad Bible má „ať se děje cokoliv, láska vydrží“) Liší se od „zapomíná, když jí někdo ublíží“, protože tento výraz má co do činění s používáním jazyka; možný význam je „zachovat mlčení“ o tom, co se může týkat druhého člověka. To znamená vystříhat se soudů, zadržování sklonu k tvrdému a neúprosnému posuzování, „Nesuďte, a nebudete souzeni“ (*Lk* 6,37). Třebaže to odporuje

našemu zvyku v užívání jazyka, Boží Slovo nás žádá: „Bratři, nemluvte špatně jeden o druhém“ (*Jak* 4,11). Pustit se do poškozování pověsti druhého je způsob, jak posílit tu svoji, vybít si zášť a závist a nedělat si starosti s tím, co způsobíme. Často se zapomíná, že očerňování může být těžký hřích a vážná urážka Boha, když vážně poškozuje dobrou pověst druhých a působí jim těžko odstranitelné škody. Proto je Boží Slovo tak přísné k jazyku, když říká, že „dovede způsobit kdejakou špatnost“, „může poskvrnit celého člověka, zapaluje celý náš život“ (*Jak* 3,6), „je to zlo, které nedá pokoje, plné smrtonosného jedu“ (*Jak* 3,8). „Jím zlořečíme lidem, stvořeným k obrazu Božímu“ (*Jak* 3,9), ale láska pečuje o pověst druhých s jemnocitem, který se snaží uchovávat dokonce i dobrou pověst nepřátel. Při obraně božského Zákona netřeba tento požadavek lásky nikdy opomíjet.

113. Manželé, kteří se milují a patří si, mluví jeden o druhém dobře, snaží se poukazovat na dobrou stránku manžela či manželky, nehledě na slabosti a pochybení druhého. V každém případě zachovávají mlčení, aby nepoškodili pověst druhého. Není to však pouze vnější gesto, ale plyne z vnitřního postoje. A není to ani naivita toho, kdo nevidí těžkosti a slabá místa druhého, nýbrž šíře pohledu, který tyto slabosti a tato pochybení zasazuje do jejich kontextu. Pamatuje, že tyto nedostatky jsou jenom část a nikoli celek bytí druhého. Nemilá skutečnost ve vztahu není celkem tohoto vztahu. Lze jednoduše připustit, že jsme zkrátka všichni složitou kombinací světlých a stinných stránek. Druhý není jenom tím, co mi vadí. Je mnohem více. Z téhož důvodu si nenamlouvám, že jeho láska musí být dokonalá, abych si ho vážil. Má mne rád tak, jak je a jak může, se svými omezeními. Avšak skutečnost, že jeho láska je nedokonalá, neznamená, že je falešná či neskutečná. Je skutečná, ale omezená a pozemská. Požaduji-li tedy příliš, dá mi to nějak pochopit, poněvadž nemůže hrát, ani přijmout roli božské bytosti, ani být ve službách všech mých potřeb. Láska žije spolu s nedokonalostí, omlouvá ji a dovede mlčet o omezeních milovaného člověka.

Důvěřuje

114. *Panta pisteuei* - „všechno věří“. V daném kontextu tuto „víru“ netřeba chápat v teologickém smyslu, nýbrž v rámci „důvěry“. Neznamená to pouze nepodezřívat druhého ze lži či klamu. Jde o základní důvěru, jež umí rozpoznat světlo rozžaté Bohem a skryté v temnotách anebo dosud žhnoucí uhlíky pod vrstvou popela.

115. Tatáž důvěra umožňuje vztah svobody. Není třeba druhého kontrolovat, podrobně sledovat jeho kroky, aby se předešlo tomu, že unikne z naší náruče. Láska důvěřuje, nechává svobodu, odmítá všechno kontrolovat, vlastnit a opanovat. Tato svoboda, která dává prostory autonomie, otevřenosti světu a novým zkušenostem, umožňuje, aby se vztah obohacoval a nestal se nějakou endogamií zbavenou horizontů. Když se manželé opět setkají, mohou prožívat radost ze sdílení toho, co obdrželi a co se naučili mimo rodinný kruh. Zároveň tato důvěra umožňuje jejich upřímnost a transparentnost, protože když někdo ví, že mu druzí důvěřují a cení si jeho dobrého základu, pak se ukazuje takovým, jakým je, bez ukrývání. Kdo ví, že je stále podezříván, je souzen bez slitování a není milován bezdpomínečně, raději si svá tajemství ponechá, bude skrývat svoje pády a slabosti a tvářit se jako někdo, kým není. A naopak rodina, kde kraluje solidní a vroucí důvěra a kam se vždycky a navzdory všemu přichází pro důvěru, dává vyjít najevo pravé totožnosti svých členů a spontánně odmítá klam, faleš a lež.

Doufá

116. *Panta elpizei*: nezoufá nad budoucností. V souvislosti s předchozím slovem označuje naději člověka, který ví, že se druhý může změnit. Stále doufá, že je u druhého možné zrání, překvapivý rozkvět krásy, že nejskrytější možnosti jeho bytí jednoho dne vzklíčí. Neznamená to však, že se v tomto životě vše změní. Tento výraz v sobě zahrnuje přijetí toho, že se vše

nebude vyvíjet podle našich přání. Bůh ale možná začne psát rovně na křivé řádky onoho člověka a vyvodí nějaké dobro ze zla, které se mu na tomto světě nedaří překonat.

117. Ve svém nejvlastnějším smyslu se tu zpřítomňuje naděje, protože je zde zahrnuta jistota posmrtného života. Onen člověk je s veškerou svou slabostí povolán k plnosti nebe. Až tam bude zcela proměněn Kristovým vzkříšením, nebude již existovat jeho křehkost, stinné stránky ani patologie. Ryzí bytí onoho člověka se tam rozzáří ve vší moci svého dobra a krásy. To nám umožňuje, abychom vprostřed pozemských mrzutostí nazírali onoho člověka nadpřirozeným pohledem, ve světle naděje, a očekávali onu plnost, kterou jednoho dne obdrží v nebeském království, ačkoli nyní ještě není viditelná.

Všecko vydrží

118. *Panta hypomenei* znamená, že v pozitivním duchu snáší všechna protivenství. Znamená, že obstojí v nevraživém prostředí. Není to jen tolerance některých nepříjemných věcí, nýbrž něco mnohem širšího. Je to dynamická a trvalá rezistence, schopná vyrovnat se s jakoukoli výzvou. Je to láska všemu navzdory, i kdyby celý kontext vybízel k něčemu jinému. Vykazuje dávku zarputilého heroismu, potenci proti jakémukoli negativnímu proudu, volbu dobra, kterou nemůže nic zvrátit. Vybavují se mi slova Martina Luthera Kinga, když poukazoval na rozhodnutí pro bratrskou lásku i uprostřed těch nejhorších pronásledování a ponížení: „Člověk, který tě nejvíc nenávidí, má v sobě něco dobrého. I národ, který tě nejvíc nenávidí, má v sobě něco dobrého. I rasa, která tě nejvíc nenávidí, v sobě má něco dobrého. A když dojdeš až k tomu, že budeš vidět tvář každé lidské bytosti a spatříš v druhém mnohé z toho, co náboženství nazývá „obraz Boží“, začneš jej navzdory všemu mít rád. Nezáleží na tom, co dělá, ty tam vidíš Boží obraz. Existuje prvek dobroty, kterého se nikdy nemůžeš zbavit [...] Další způsob, kterým miluješ nepřítele, je následující: když máš příležitost svého nepřítele porazit, nastává chvíle, v níž se musíš rozhodnout to neučinit [...] Až se povzneseš na úroveň lásky, její velkolepé krásy a moci, pak jediné, co se budeš snažit porazit, jsou špatné systémy. Lidé, kteří uvízli v onom systému, máš rád, ale snažíš se potřít ten systém [...] Nenávist za nenávist zintenzivňuje pouze existenci nenávisti a zla uvnitř veškerenstva. Když ti dám ránu a ty mi dáš ránu, a vrátím ti ránu a ty mi ji vrátíš, a tak dál, je zřejmé, že to bude pokračovat do nekonečna. Jednoduše to nikdy neskončí. Na jedné straně musí někdo mít trochu zdravého rozumu a to je silná osobnost. Silný člověk je schopen prolomit okovy nenávisti, roztrhnout řetěz zla [...] Někdo musí mít dost víry a morálky, aby jej zlomil a zavedl do samotné struktury veškerenstva silný a mocný prvek lásky.“[114]

119. V rodinném životě je třeba pěstovat tuto sílu lásky, která umožňuje bojovat proti zlu, které nás ohrožuje. Láska se nedá ovládnout záští, pohrdáním lidmi, touhou ranit a nebo oplatit. Křesťanským ideálem je zejména v rodině láska všemu navzdory. Někdy například obdivuji postoj žen, které se musely rozejít s manželem, aby se chránily před fyzickým násilím a přesto z manželské lásky, která dovede přesahovat city, byly schopny mu prokazovat dobro, byť prostřednictvím druhých, ve chvílích nemoci, utrpení a těžkostí. Také toto je láska navzdory všemu.

[104] *KKC*, 1641.
[105] Srov. Benedikt XVI., *Deus caritas est*, 2.
[106] *Duchovní cvičení*, Nazírání k nabytí lásky, 230.
[107] Octavio Paz, *La llama doble*, Barcelona 1993, 35.
[108] Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae* II-II, q.114, a.2, ad 1.
[109] *Katecheze*, 13. května 2015.
[110] *Summa Theologiae* II-II, q.27, a.1, ad 2.
[111] Tamt., a.1.
[112] *Katecheze*, 13. května 2015.
[113] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 21.
[114] *Kázání v baptistickém kostele na Dexter Avenue*, Montgomery, Alabama, 17. listopadu 1957.

Růst v manželské lásce

120. Velepíseň svatého Pavla, kterou jsme probrali, nám umožňuje přejít k manželské lásce.Ta spojuje manžele,[115] je posvěcena, obohacena a osvícena milostí svátosti manželství. „Citová jednota“[116] - duchovní a obětavá – v sobě však zahrnuje přátelskou něhu i erotickou vášeň, ačkoli je schopna přetrvat, až city a vášně zeslábnou. Papež Pius XI. učil, že tato láska proniká veškeré povinnosti manželského života a „zachovává jakési urozené prvenství.“[117] Taková mocná láska, vlitá Duchem svatým, je totiž odrazem nezničitelné Smlouvy mezi Kristem a lidstvem a vrcholí odevzdaností až do konce, na kříži: „Duch, kterého vylévá Pán, dělá srdce novým a uschopňuje muže i ženu, aby se navzájem milovali, tak jako Kristus miloval nás. Manželská láska tím dosahuje plnosti, ke které je vnitřně určena.“[118]

121. Manželství je drahocenné znamení, protože „když muž a žena slaví svátost manželství, Bůh se v nich takříkajíc zrcadlí, vtiskuje do nich vlastní rysy a nesmazatelný charakter Své lásky. Manželství je ikona Boží lásky k nám. Bůh je totiž také společenstvím. Tři Osoby: Otec, Syn a Duch svatý žijí odevždy a navždy v dokonalé jednotě. A právě to je mystériem manželství: Bůh činí z manželského páru jedinou bytost.“[119] To má velmi konkrétní a každodenní důsledky, protože „manželé jsou skrze svátostnou moc obdařeni pravým a vlastním posláním, aby ve věrnosti a službě na základě jednoduchých a běžných věcí zviditelňovali lásku, kterou Kristus miluje Svoji církev a ustavičně za ni dává Svůj život.“[120]

122. Nicméně není dobré směšovat odlišné roviny: netřeba nakládat na dvě limitované osoby děsivou tíži povinnosti dokonale reprodukovat jednotu, která existuje mezi Kristem a Jeho církví, protože manželství jako znamení v sobě zahrnuje „dynamický proces, probíhající pozvolna postupným přijímáním Božích darů.“[121]

Celý život všechno společné

123. Po lásce, která nás pojí s Bohem, je manželská láska „největším přátelstvím.“[122] Je to sjednocení, které má všechny charakteristiky dobrého přátelství: hledání prospěchu druhého, vzájemnost, důvěrnost, něha, stabilita a podobnost, která se vytváří mezi přáteli sdílením života. Manželství však k tomu všemu přidává nerozlučitelnou výlučnost, která se vyjadřuje trvalým plánem sdílet a společně tvořit celý život. Buďme upřímní a uznejme znamení reality: kdo je zamilovaný, neplánuje, že by tento vztah mohl trvat jen do určitého času; kdo intenzivně prožívá radost manželství, nemyslí na něco přechodného; kdo vstupují do této láskyplné, byť křehké jednoty, doufají, že bude trvat v čase; děti touží nejenom po tom, aby se rodiče měli rádi, ale také aby si byli věrní a zůstali navždy spolu. Tato a jiná znamení ukazují, že samotná přirozenost manželské lásky je otevřena definitivnosti. Sjednocení, které krystalizuje slibem manželství na vždy, je víc než sociální formalita či tradice, protože má kořeny ve spontánních náklonnostech člověka. A pro věřící představuje smlouvu uzavřenou před Bohem a vyžadující věrnost: „Hospodin je svědkem mezi tebou a ženou tvého mládí, kterou jsi zradil, ačkoli byla tvou družkou a ženou podle smlouvy [...] a ženu svého mládí nezrazuj. Vždyť zapuzování nenávidím.“ (*Mal* 2,14.15.16).

124. Slabá či neduživá láska, neschopná přijmout manželství jako výzvu, která vyžaduje zápas, obrodu, znovunalezení a stále nové začínání až do smrti, není s to udržet vysokou úroveň závazku. Podléhá kultuře provizoria, které brání procesu neustálého růstu. Avšak „slíbit lásku navždy je možné, když se odhaluje plán, jenž je větší než naše plány, nese nás a umožňuje nám darovat milovanému člověku celou budoucnost.“[123] Aby taková láska mohla projít všemi zkouškami a zachovat věrnost navzdory všemu, je zapotřebí dar milosti, která ji posiluje a povznáší. Jak říkal svatý Robert Bellarmino, „skutečnost, že se muž a žena

spojují ve výlučném a nerozlučitelném svazku, takže se nemohou rozejít, navzdory jakýmkoli těžkostem, dokonce, i když pomine naděje na potomstvo, nemůže nastat bez obrovského tajemství.“[124]

125. Manželství je kromě toho přátelstvím, které zahrnuje příznaky vlastní vášni, ale vždycky je zaměřeno ke stále stabilnějšímu a intenzivnějšímu svazku. Poněvadž „ovšem nebylo ustanoveno jen kvůli plození“, nýbrž aby se vzájemná láska „spořádaně projevovala, rozvíjela a zrála,“[125]dostává toto osobité přátelství mezi mužem a ženou všezahrnující povahu jedině v manželském svazku. Právě proto, že je všezahrnující, je tento svazek také výlučný, věrný a otevřený plození. Sdílí se všechno, včetně pohlavnosti a vždycky ve vzájemné úctě. Druhý vatikánský koncil potvrdil, že „taková láska, spojující lidské s božským, přivádí manžele k svobodnému vzájemnému darování, ověřovanému něžným citem i činem, a prostupuje celý jejich život.“[126]

Radost a krása

126. V manželství je správné pečovat o radost lásky. Jestliže je hledání rozkoše obsesivní, uzavírá se do jediné sféry a nedovoluje najít jiné způsoby uspokojení. Naproti tomu radost rozšiřuje schopnost potěšení a umožňuje nacházet zalíbení v rozmanitých skutečnostech i během těch životních fází, kdy rozkoš pohasíná. Proto svatý Tomáš říkával, že slovo „radost“ odkazuje k rozšiřování srdce.[127] Manželská radost, kterou lze prožívat i uprostřed bolesti, zahrnuje uznání toho, že manželství je nezbytnou kombinací radostí a námah, napětí a spočinutí, utrpení a osvobození, uspokojení a hledání, svízelů i potěšení, vždycky v přátelství, které manžele přivádí ke vzájemné péči o sebe, když si „prokazují vzájemnou pomoc a službu.“[128]

127. Přátelská láska se nazývá dobročinná láska (*caritas*), když je chápána a oceňována „vznešená hodnota“ druhého.[129] Krása – „vznešená hodnota“ druhého, která se neshoduje s jeho fyzickou či psychologickou přitažlivostí – nám umožňuje okoušet posvátnost jeho osoby bez panovačné potřeby ji vlastnit. V konzumní společnosti upadá estetické cítění a tak pohasíná radost. Všechno existuje, aby bylo koupeno, vlastněno a spotřebováno; lidé rovněž. Něha je však projevem lásky, která se vymaňuje ze sobecké touhy sobecky vlastnit. Druhý nám způsobuje rozechvění, nezměrnou úctu a jakousi bázeň, abychom mu neublížili nebo neumenšili jeho svobodu. Láska k druhému v sobě zahrnuje chuť vnímat a oceňovat to, co je v jeho osobní existenci krásné a posvátné a existuje nehledě na moje potřeby. To mi umožňuje usilovat o jeho prospěch, i když vím, že nemůže být mým nebo se stal fyzicky nemilým, agresivním a otravným. Proto „z lásky, kterou je někomu druhý člověk milý, plyne, že jej obdarová zdarma.“[130]

128. Estetická zkušenost lásky se vyjadřuje v kontemplativním pohledu, který druhého vnímá jako cíl sám o sobě, i když je nemocný, starý nebo postrádá smyslovou přitažlivost. Enormní význam má pohled, který vyjadřuje přízeň, a obvykle je škodlivé, když se jím skrblí. Kolik věcí jen manželé a děti dělají, aby byli vzati v úvahu a byl na ně brán zřetel! Mnohá zranění a krize mají původ tam, kde se přestaneme vnímat. Tak to vyjadřují některé nářky a stížnosti, které jsou slyšet v rodinách. „Můj manžel si mne nevšímá. Zdá se, jako bych pro něho byla neviditelná.“ „Prosím tě, dívej se na mne, když s tebou mluvím.“ „Moje manželka si mne už nevšímá, má oči jen pro děti.“ „Doma nikoho nezajímám, ani mne nevidí, jako kdybych neexistoval.“ Láska otevírá oči a umožňuje nade vším vidět, jakou cenu má lidská bytost.

129. Radost této kontemplativní lásky je třeba pěstovat. Poněvadž jsme stvořeni, abychom milovali, víme, že neexistuje větší radost než je sdílení dobra: „Dávej i přijímej, dopřávej si

podle chuti“ (*Sir* 14,16). Nejintenzivnější životní radosti se rodí, když je možné učinit druhé šťastnými v jakémsi předjímání nebe. Připomeňme úsměvnou scénu z filmu *Babettina hostina*, kde vynikající kuchařka obdrží uznalé objetí a chválu: „Oblažuješ anděly!“. Milá a útěšná je radost plynoucí z potěšení způsobeného druhým, když vidíme, že jsou potěšeni. Takováto radost, jež je účinkem bratrské lásky, není samolibostí toho, kdo si hledí sebe, nýbrž radostí toho, kdo miluje a těší jej blaženost milovaného, přelévá se na druhého a stává se v něm plodnou.

130. Z druhé strany se radost obnovuje v bolesti. Jak říkal svatý Augustin, „čím větší je nebezpečí v bitvě, tím intenzivnější je radost z vítězství.“[131] Manželé sjednocení v utrpení a boji mohou zakusit: stálo to za to, protože obdrželi něco dobrého, něco se společně naučili anebo mohou více docenit to, co mají. Málo radostí je tak hlubokých a slavnostních, jako když dva zamilovaní dosáhnou společně něčeho, co je stálo mnoho sdílené námahy.

Vzít se z lásky

131. Mladým chci říci, že nic z toho všeho nepřestane, když se láska stane manželskou institucí. Svazek nachází v této instituci způsob, jak usměrnit její stálost a její reálný a konkrétní růst. Je pravda, že láska je mnohem víc než navenek projevený souhlas či forma sňatku. Je však stejně jisté, že rozhodnutí dát manželství určitými závazky ve společnosti viditelnou podobu, má svůj význam: ukazuje vážnost indetifikace s druhým, překonává adolescentní individualismus a vyjadřuje pevné rozhodnutí vzájemně si patřit. Vzít se je výrazem skutečného odchodu z rodinného hnízda za účelem vytvoření mocných pout a přijetí nové odpovědnosti ve vztahu k druhému. To je mnohem cennější nežli se spontánně družit kvůli vzájemnému potěšení, což by byla privatizace manželství. Jako společenská instituce je manželství ochranou a nástrojem vzájemného závazku a zrání v lásce, aby rozhodnutí pro druhého rostlo v solidnosti, konkrétnosti a hloubce a zároveň mohlo plnit svoje poslání ve společnosti. Manželství proto přesahuje každou přechodnou módu a přetrvává. Jeho podstata tkví v samotné přirozenosti člověka a jeho společenské povaze. Zahrnuje řadu povinností, které však plynou ze samotné lásky, která je tak rozhodná a velkodušná, že umožňuje riskovat budoucnost.

132. Zvolit manželství je tak výrazem skutečného a účinného rozhodnutí přetvořit dvě cesty v jedinou, děj se co děj, vzdor jakýmkoli problémům. Vzhledem k vážnosti tohoto veřejného závazku lásky to nemůže být ukvapené rozhodnutí, ale z téhož důvodu jej nelze do nekonečna odkládat. Spojit se s druhým výlučně a definitivně s sebou vždycky nese určitou dávku rizika a odvážné sázky. Odmítnutí tohoto závazku je sobectvím, zištností a malicherností, neschopností uznat práva druhého, kterého tak nikdy nedokáže prezentovat ve společnosti jako toho, kdo je hoden bezpodmínečné lásky. Na druhé straně ti, kdo jsou opravdu zamilovaní, tíhnou k tomu, aby svoji lásku projevili. Láska konkretizovaná v manželství uzavřeném před druhými se všemi povinnostmi, které z této institucionalizace plynou, je manifestací i ochranou přitakání daného bezvýhradně a neomezeně. Tímto přitakáním se druhému říká, že bude moci vždycky důvěřovat a nebude opuštěn, ztratí-li přitažlivost, ocitne-li se v těžkostech nebo naskytnou-li se nové možnosti sobeckých potěšení a zájmů.

Láska se projevuje a roste

133. Přátelská láska sjednocuje všechny aspekty manželského života a pomáhá členům rodiny jít ve všech fázích vpřed. Proto gesta, která tuto lásku vyjadřují, mají být neustále bez skrblení pěstována velkorysými slovy. V rodině se „musí nutně užívat tři slova. Chci je zopakovat. Tři slova: dovol, děkuji a promiň. To jsou tři klíčová slova!“[132] „Rodina, ve které se namísto neomalenosti žádá o dovolení, namísto sobeckého jednání se děkuje a ve které ten její člen, který zjistí, že učinil něco nepěkného, umí požádat o odpuštění, taková rodina potom žije v

pokoji a radosti.“[133] Nebuďme skoupí v užívání těchto slov, buďme štědří v jejich každodenním opakování, protože existuje „mlčení, které tíží, někdy i v rodině, mezi manželi, mezi rodiči a dětmi, mezi sourozenci,“[134] avšak vhodná slova, řečená ve správnou chvíli, chrání a živí lásku každý den.

134. Všechno se uskutečňuje cestou stálého růstu. Tato tak zvláštní láska, kterou je manželství, je povolána k ustavičnému zrání. Vztahují se na ni slova, která svatý Tomáš Akvinský řekl o dobročinné lásce (*caritas*): „Láska ze své povahy totiž nemá hranici svého růstu, protože je participací na nekonečné lásce, kterou je Duch svatý. [...] A není omezena ani ve svém podmětu, poněvadž růstem lásky, stále roste také schopnost k dalšímu růstu.“[135] Svatý Pavel vybízel důrazně: „Ať ve vás Pán rozhojňuje stále více a více lásku jednoho k druhému i ke všem lidem“ (1 *Sol* 3,12); a dodává „o bratrské lásce.. [...] povzbuzujeme vás, abyste byli stále horlivější“ (1 *Sol* 4,9-10). Ba více. Manželská láska se v první řadě neopatruje mluvením o nerozlučnosti, která je povinná, anebo opakováním věrouky, nýbrž jejím posilováním ve stálém růstu, který je podněcován milostí. Láska, která neroste, začíná riskovat, a růst může jedině, když odpovídá božské milosti prostřednictvím dalšího prokazování lásky častějšími, intenzivnějšími, štědřejšími, nežnějšími a radostnějšími úkony. Manžel a manželka „zakoušejí smysl své jednoty a stále plněji jí dosahují.“[136] Dar božské lásky, který dostávají manželé, je zároveň výzvou, aby tento dar milosti neustále rozvíjeli.

135. Bez užitku jsou některé fantazie o idylické a dokonalé lásce, protože postrádají podněty k růstu. Idea nebeské lásky na zemi opomíjí, že nejlepší je to, čeho ještě nebylo dosaženo, víno zrající s časem. Jak připomněli chilští biskupové, „neexistují dokonalé rodiny, které nám nabízí klamná a konzumní reklama. V takových neplynou roky, neexistují nemoci, bolesti, smrt [...] Konzumní reklama představuje iluzi, která nemá nic společného se skutečností, se kterou se musí denně vyrovnávat otcové a matky rodin.“[137] Zdravější je přijmout realistická omezení a pěstovat solidnost daného svazku, děj se co děj.

Dialog

136. Dialog je přednostní a nezbytný způsob prožívání, vyjadřování a zrání lásky v manželském a rodinném životě. Vyžaduje však dlouhé a náročné zaučování. Muži a ženy, dospělí a mladí, mají různé způsoby komunikace, užívají odlišné slovníky a řídí se jinými kódy. Způsob kladení otázek, formy odpovědí, užívaný tón, momenty a mnohé další faktory mohou komunikaci podmiňovat. Kromě toho je vždycky zapotřebí rozvíjet postoje vyjadřující lásku a umožňující autentický dialog.

137. Dopřát si čas, hodnotný čas, který spočívá v trpělivém a pozorném naslouchání, dokud druhý nevyjádří všechno, co měl zapotřebí vyjádřit. To vyžaduje askesi nezačínat dříve než ve vhodnou chvíli. Dříve než začneme nabízet názory a rady, je třeba se ujistit, že jsme vyslechli všechno, co druhý potřebuje říci. Zahrnuje to v sobě vnitřní ztišení, aby bylo možno naslouchat v srdci i v mysli: odložit každý chvat, dát stranou vlastní potřeby a urgence, udělat prostor. Často některý z manželů nepotřebuje řešení svého problému, ale chce být vyslechnut. Musí vnímat, že bylo zachyceno jeho trápení, zklamání, strach, vztek, naděje a sen. Časté jsou však tyto nářky: „Neposlouchá mne. A když se zdá, že poslouchá, ve skutečnosti myslí na něco jiného.“ „Mluvím a cítím, že čeká, až co nejdřív skončím.“ „Když mluvím, snaží se změnit téma anebo chce rychlou odpovědí ukončit konverzaci.“

138. Uvyknout si přikládat skutečnou důležitost druhému. Jde o docenění druhého, uznání, že má právo existovat, autonomně myslet a být šťastný. Nikdy netřeba podceňovat to, co může říci nebo požadovat, i když je nezbytné vyjádřit vlastní hledisko. Zde je obsaženo přesvědčení, podle něhož všichni mají co nabídnout, protože mají jinou životní zkušenost,

dívají se na věci z jiného hlediska, mají jiné starost, zvyklosti a intuice. Je možné rozpoznat pravdu druhého, váhu jeho nejhlubších starostí a pozadí toho, co říká, i za agresivními slovy. Z tohoto důvodu je třeba snažit se vcítit do druhého a interpretovat hlubiny jeho srdce, rozeznat to, co jej rozněcuje, a vzít onu vášeň jako východisko ke hlubšímu dialogu.

139. Mentální šíře, aby nedocházelo k obsesivní soustředěnosti na několik idejí, a flexibilita, aby bylo možné modifikovat či doplnit vlastní názory. Je možné, že z mého myšlení a z myšlení druhého vyplyne nová syntéza, která obohatí oba. Jednota, kterou je třeba si přát, není uniformita, nýbrž „jednota v různosti“ či „smířená různost“. V tomto obohacujícím stylu bratrského společenství se odlišní lidé potkávají, respektují a oceňují, přičemž si nicméně zachovávají různé odstíny a akcenty, které obohacují obecné dobro. Je třeba se osvobodit od povinnosti být stejní. A potřebujeme také rafinovanost, abychom včas postřehli možné „interference“, které by jinak narušily dialogický proces. Například přiznat špatné emoce, které mohou vyjít najevo a relativizovat je, aby nepřekazily komunikaci. Důležitá je schopnost vyjádřit vlastní cítění a neranit; používat slovník a způsob mluvy, který může druhý snadno přijmout či tolerovat, i když obsah sdělení je náročný; vyjádřit vlastní kritiku, ale nedávat přitom průchod hněvu jako formě pomsty, a vyhýbat se moralizujícímu slovníku, který by pouze útočil, ironizoval, obviňoval a zraňoval. Mnoho diskusí v páru se nevede kvůli závažným otázkám. Někdy se jedná o maličkosti malého významu, ale popuzuje způsob, jakým se o nich mluví, nebo postoj zaujatý v rámci dialogu.

140. Volit taková gesta, která jsou výrazem pozornosti k druhému, prokazovat náklonnost. Láska překoná ty nejhorší bariéry. Když někoho máme rádi anebo cítíme, že nás má rád, dovedeme lépe chápat to, co chce vyjádřit nebo nám dát najevo. Překonávat křehkost, která nás vede k obavám z druhého, jako by byl „konkurentem“. Velmi důležité je zakládat svoji jistotu na hlubokých rozhodnutích, přesvědčeních a hodnotách, a nikoli na vítězství v diskusi nebo na tom, že nám bylo dáno za pravdu.

141. A nakonec uznejme, že k dialogu, má-li být plodný, je třeba mít, co říci, což vyžaduje vnitřní bohatství, které se živí četbou, osobní reflexí, modlitbou a otevřeností ke společnosti. Jinak se konverzace stanou nudné a nekonzistentní. Když někdo z manželů nepečuje o svého ducha a nemá rozmanité vztahy s jinými lidmi, stává se rodinný život endogamní a dialog se ochuzuje.

Vášnivá láska

142. Druhý vatikánský koncil učil, že manželská láska „zahrnuje dobro celého člověka; je tudíž schopna dodat tělesným i duševním projevům zvláštní důstojnost a povýšit je na prvky a známky příznačné pro manželské přátelství.“**[138]** Musí existovat nějaký důvod pro skutečnost, že láska bez potěšení a vášně nedokáže symbolizovat sjednocení lidského srdce s Bohem: „Všichni mystikové tvrdili, že nadpřirozená láska a nebeská láska mají symboly a spatřují je spíše v manželské lásce než v přátelství, synovském cítění či v oddanosti nějaké záležitosti. A motiv spočívá právem v její celistvosti.“**[139]** Proč se tedy nepozastavit a nepromluvit o citech a pohlavnosti v manželství?

Svět emocí

143. Touhy, city, emoce – to co klasici nazývali „vášněmi“ – zaujímají v manželství důležité místo. Rodí se, když na sebe „druhý“ upozorní a projeví se vlastním životem. Každé živé bytosti je vlastní, že tíhne ke druhé, a tato tendence má vždycky zásadní citové příznaky: potěšení či bolest, radost či zármutek, něha či bázeň. Jsou předpokladem nejelementárnější psychologické aktivity. Člověk je živou bytostí této země a všechno, co dělá a hledá, je prostoupeno vášněmi.

144. Ježíš jako pravý člověk prožíval věci citově. Proto jej zarmoutila odmítavost Jeruzaléma (srov. *Mt* 23,37), a tato situace způsobila, že proléval slzy (srov. *Lk* 19,41). Stejně tak zakoušel soucit s utrpením lidu (srov. *Mk* 6,34). Když viděl plakat druhé, byl pohnut a zachvěl se (srov. *Jan* 11,33). A sám oplakává smrt přítele (srov. *Jan* 11,35). Tyto projevy jeho vnímavosti ukázaly, do jaké míry bylo Jeho lidské srdce otevřeno druhým.

145. Zakoušet emoce není samo o sobě mravně dobré, ani zlé.[140] Začít vnímat touhu nebo odpor není hříšné, ani hanebné. Dobrem či zlem je skutek, který někdo koná z podnětu vášně či spolu s ní. Jsou-li však pocity živeny, vyhledávány, takže se kvůli nim dopouštíme špatných skutků, spočívá zlo v rozhodnutí živit je a ve špatných skutcích, které z nich vyplynou. Stejně tak mít v někom zalíbení není samo o sobě dobrem. Pokud s tímto zalíbením zacházím způsobem, který druhého zotročuje, bude tento cit sloužit mému sobectví. Věřit, že jsme dobří jenom proto, že „máme city“, je hrozný klam. Jsou lidé, kteří mají pocit, že jsou schopni velké lásky jenom proto, že mají velkou potřebu citu, avšak nejsou s to usilovat o štěstí druhých a žijí uzavřeni ve svých touhách. V takovém případě city odvracejí od velkých hodnot a zakrývají sobectví, které znemožňuje pěstování zdravého a šťastného rodinného života.

146. Na druhé straně, pokud vášeň provází svobodný čin, může vyjevovat hloubku rozhodnutí. Manželská láska způsobuje, že se veškerý citový život stává dobrem rodiny a slouží společnému životu. Zralost nastává v rodině tehdy, když se citový život jejích členů stane vnímavostí, která neovládá ani nezatemňuje velká rozhodnutí a hodnoty, ale doprovází jejich svobodu,[141] rodí se z ní, obohacuje ji, zkrášluje ji a harmonizuje ke prospěchu všech.

Bůh miluje radost svých dětí

147. To vyžaduje pedogický proces, jehož součástí je odříkání. Toto přesvědčení církve bylo mnohokrát odmítáno, jako by odporovalo lidskému štěstí. Benedikt XVI. formuloval tuto otázku velmi jasně: „Nečiní snad církev prostřednictvím svých přikázání a zákazů pro nás hořkým to, co je nejkrásnější záležitostí života? Nevztyčuje značky se zákazem vstupu právě tam, kde pro nás Stvořitel připravil radost, a nabídl tak štěstí, které nám umožňuje okoušet předchuť čehosi božského?“[142] A odpověděl, že ačkoli se v křesťanství vyskytovalo i přehánění či asketické úchylky, oficiální nauka církve, věrná Písmu svatému, neodmítala „erót jako takový, nýbrž vyhlásila válku jeho ničivému znetvořování. Falešné zbožštění erótu [..] jej připravuje o jeho důstojnost, činí jej nelidským.“[143]

148. Výchova citovosti a instinktu je nezbytná a za tím účelem je někdy nutné klást některá omezení. Přehánění, nedostatek kontroly, obsese pouze jedním typem potěšení vedou k oslabení a onemocnění potěšení samého[144] a poškozují rodinný život. Ve skutečnosti lze s vášněmi podniknout krásnou cestu, což znamená orientovat je stále více k záměru sebedarování a plné seberealizace, které v rámci rodiny obohacují osobní vztahy. Neznamená to zříkat se momentů intenzivní radosti,[145] nýbrž zasadit je do tkaniva ostatních momentů velkodušné oddanosti, trpělivé naděje, nevyhnutelné únavy a snahy o ideál. Život v rodině je tím vším a zasluhuje si, aby byl prožíván cele.

149. Některé duchovní proudy požadují, aby se odstranila touha a tak se dosáhlo vysvobození z bolesti. My však věříme, že Bůh miluje radost lidské bytosti a všechno, co stvořil, „poskytuje k užívání“ (1 *Tim* 6,17). Nechme se strhnout radostí z jeho něhy, s níž nám radí: „Synu, máš-li z čeho, dopřávej si [...] neupírej si přítomné štěstí“ (*Sir* 14,11.14). Také manželský pár plní Boží vůli, zachovává-li biblické pozvání: „V den štěstí buď šťastný“ (*Kaz* 7,14). Otázkou je svobodně přijmout, že potěšení nachází výrazové formy v různých životních momentech podle potřeb vzájemné lásky. V tomto smyslu lze připustit návrh některých východních mistrů, kteří kladou důraz na rozšiřování vědomí, aby se neuvízlo v příliš

omezené zkušenosti, která by uzavírala perspektivy. Rozšiřování vědomí není negace či destrukce touhy, nýbrž její rozšíření a zdokonalení.

Erotická dimenze lásky

150. Toto všechno nás přivádí k pojednání o pohlavním životě manželů. Bůh sám stvořil pohlavnost, kterou podivuhodně obdaroval své tvory. Její kultivace a unikání bezuzdnosti má zabránit jejímu „ochuzení o autentickou hodnotu.“**[146]** Svatý Jan Pavel II. odmítl ideu, že učení církve vede k „popření hodnoty lidského pohlaví“ nebo jej pouze toleruje „v mezích »potřeby« ohraničené nutností plození.“**[147]** Pohlavní potřeba manželů není předmětem opovržení a „vůbec nejde o zpochybnění této potřeby.“**[148]**

151. Těm, kdo se obávají, že výchova vášní a pohlavnosti překáží spontánnosti pohlavní lásky, svatý Jan Pavel II. odpovídal, že člověk je „povolán k plné a zralé spontánnosti ve vztazích,“ a ta je „postupným plodem rozlišování impulzů vlastního srdce.“**[149]** Je to něco, co se dosahuje, poněvadž každý člověk „se musí vytrvale a důsledně učit, co znamená tělo.“**[150]** Pohlavnost není zdroj potěšení či zábavy, poněvadž je to mezilidská řeč, kterou je druhý brán vážně ve své posvátné a nezrušitelné hodnotě. Takto se „lidské srdce stane účastným jiné spontánnosti.“**[151]** V tomto kontextu je erotičnost specificky lidským projevem pohlavnosti. V tom co je erotické lze nacházet „snubní význam těla a pravou hodnotu daru.“**[152]** Ve svých katechezích o teologii lidského těla svatý Jan Pavel II. učil, že lidské tělo se svou pohlavností, není-li nahlíženo jen „dílčím pohledem plodnosti a plození,“ má „schopnost vyjádřit lásku: právě tu lásku, kterou se člověk jako osoba stává darem.“**[153]** Zdravá erotičnost, byť se pojí s touhou po rozkoši, předpokládá úžas a proto může zlidšťovat pudy.

152. Proto v žádném případě nemůžeme chápat erotickou dimenzi lásky jako nutné zlo nebo břemeno, které je třeba snášet pro dobro rodiny, nýbrž jako Boží dar, který krášlí manželské setkání. Poněvadž jde o sublimovanou vášeň lásky obdivující důstojnost druhého, stává se „plným a průzračným potvrzením lásky,“ ukazuje nám, jakých divů je schopno lidské srdce, a na chvíli tak „dává zakusit, že lidský život je úspěch“.**[154]**

Násilí a manipulace

153. V tomto pozitivním kontextu pohlavnosti je vhodné pojmout toto téma v celistvosti a se zdravým realismem. Nemůžeme totiž přehlížet, že pohlavnost se nezřídka odosobňuje a zahrnuje také patologie, takže „se stává víc a více příležitostí a nástrojem k tomu, aby člověk byl sám svým pánem a uspokojoval své vlastní touhy, rozkoše a choutky.“**[155]** V této epoše existuje vysoké riziko, že také pohlavnost bude opanována otráveným duchem „na jedno použití“. Tělo druhého je nezřídka manipulováno jako nějaká věc, která se drží, dokud nabízí uspokojení, a kterou se pohrdne, když přestane být atraktivní. Copak lze přehlížet nebo zastírat neustálé formy nadvlády, neomalenosti, zneužívání, zvrácenosti a násilí v oblasti sexuality, které jsou plodem znetvoření významu pohlavnosti a temnotou nízkého sobectví zastírají důstojnost druhých i dovolávání se lásky?

154. Není zbytečné připomenout, že také v manželství se pohlavnost může stát zdrojem utrpení a manipulace. Musíme tudíž jasně zdůraznit, že „manželský styk vnucený jednomu z manželů bez ohledu na jeho stav a na jeho oprávněná přání není pravým projevem lásky a popírá i to, co od manželů právem vyžaduje mravní řád.“**[156]** „Skutky, jimiž manželé dosahují důvěrného a čistého sjednocení, jsou čestné a důstojné, jsou-li prováděny způsobem hodným člověka.“**[157]** Proto sv. Pavel vybízel: „Nikdo ať v té věci nezkracuje a nepodvádí svého bratra“ (1 *Sol* 4,6). A třebaže psal v době, kdy vládla patriarchální kultura, v níž byla žena považována za bytost zcela podřízenou muži, přesto učil, že pohlavnost musí být otázka,

o které spolu manželé jednají; naznačil také možnost pohlavní styk na čas odložit, avšak „po vzájemné dohodě“ (1 *Kor* 7,5).

155. Svatý Jan Pavel II. vyslovil velmi jemné upozornění, že muž a žena jsou „ohrožováni nenasytností.“**[158]** Jsou tedy povoláni ke stále intenzivnější jednotě, ale existuje zde riziko nárokovat si zrušení rozdílů i onono nevyhnutelného odstupu, které mezi oběma jsou, neboť každý má svou vlastní a neopakovatelnou důstojnost. Když se ona drahocenná vzájemnost stává nadvládou, „mění podstatně strukturu společenství v meziosobním vztahu.“**[159]** V logice nadvlády pak i ten, kdo vládne, popírá vlastní důstojnost,160 **[160]**a nakonec se „subjektivně přestává ztotožňovat s vlastním tělem,“**[161]** poněvadž jej zbavuje veškerého významu. Prožívá pohlavnost jako útěk od sebe samého a rezignuje na krásu tohoto spojení.

156. Je důležité mít jasno v odmítnutí jakékoli formy sexuální podřízenosti. Proto je vhodné vyhnout se jakékoli nevhodné interpretaci listu Efesanům, kde se požaduje, „ať jsou ženy podřízeny svým mužům“ (*Ef* 5,22). Svatý Pavel se tady vyjadřuje v kulturních termínech té doby. My však nemáme přijímat kulturní háv, nýbrž zjevené poselství, které vládne celku této perikopy. Vraťme se k moudrému výkladu svatého Jana Pavla II.: „Láska vylučuje jakýkoli druh podřízenosti, kvůli níž by se manželka stala služkou nebo otrokyní manžela [...] Společenství nebo jednota, kterou mají oba vytvářet skrze manželství, se uskutečňuje prostřednictvím vzájemného sebedarování, jež je zároveň vzájemnou podřízeností.“**[162]** Proto se také říká, že „muž má mít svou ženu rád jako vlastní tělo“ (*Ef* 5,28). Biblický text ve skutečnosti vybízí k překonání pohodlného individualismu a k životu ve vzájemnosti: „Podřizujte se jeden druhému“ (*Ef* 5,21). Mezi manželi nabývá tato vzájemná „podřízenost“ zvláštního významu a je chápána jako svobodně zvolená vzájemnost, vyznačující se charakteristikami věrnosti, úcty a péče. Pohlavnost neoddělitelně slouží tomuto manželskému přátelství, poněvadž směřuje k tomu, aby druhý žil v plnosti.

157. Odmítnutí znetvořenin pohlavnosti a erotičnosti by však nemělo vést k jejich znevažování a přezírání. Ideál manželství nemůže být utvářen pouze velkodušným a obětavým sebedarováním, kde se každý zříká každé osobní potřeby a stará se pouze o to, aby prokazoval dobro druhému bez jakéhokoli uspokojení. Připomeňme, že pravá láska umí také přijímat od druhého, je schopna přijmout se ve své křehkosti a nouzi, neodmítá přijímat s upřímnou a šťastnou vděčností tělesné projevy lásky v pohlazení, objetí, polibku a pohlavním spojení. Benedikt XVI. byl v této věci jasný: „Když člověk dychtí být pouze duchem a chce odmítat tělo jako určité dědictví živočišné povahy, pak ztrácejí svou důstojnost duch i tělo.“**[163]** Z tohoto důvodu „člověk určitě nemůže žít výlučně v obětující se, sestupné lásce. Nemůže stále jen obdarovávat, musí také přijímat. Kdo chce darovat lásku, musí také sám lásku přijímat jako dar.“**[164]** V každém případě je třeba pamatovat, že lidská rovnováha je křehká a vždycky zbývá něco, co vzdoruje zlidštění a kdykoliv může znovu propuknout obnovou nejprimitivnějších a sobeckých tendencí.

Manželství a panenství/panictví

158. „Mnozí lidé, kteří žijí, aniž by vstoupili do manželství, nejen že žijí v oddanosti své původní rodině, ale často poskytují velké služby i okruhu svých přátel v církevním společenství a v profesním životě. [...] Mnozí pak dávají své talenty do služeb křesťanskému společenství ve znamení lásky a dobrovolnictví. A jsou i takoví, kteří nevstupují do manželství, aby zasvětili svůj život lásce ke Kristu a k bratřím. Rodina, v církvi i ve společnosti, je jejich oddaností nesmírně obohacována.“**[165]**

159. Panenství je formou lásky. Jako znamení nám připomíná péči o Království, naléhavost oddané služby evangeliu (srov. 1 *Kor* 7,32) a odráží nebeskou plnost, kde „se nebudou ani ženit, ani vdávat“ (*Mt* 22,30). Svatý Pavel je doporučoval, protože očekával blížící se Ježíšův

návrat a chtěl, aby se všichni soustředili pouze na hlásání evangelia: „Čas je krátký“ (1 *Kor* 7,29). Bylo však jasné, že šlo o jeho osobní mínění a přání (srov. 1 *Kor* 7,6-8) a nikoli požadavek Kristův: „Pán mi nedal žádný příkaz“ (1 *Kor* 7,25). Zároveň uznával hodnotu různých povolání: „Každý má od Boha svůj vlastní dar: jeden pro to, druhý pro ono“ (1 *Kor* 7,7). V tomto smyslu svatý Jan Pavel II. konstatoval, že biblické texty „neposkytují důvod, abychom zastávali jak »podřadnost« manželství, tak »nadřazenost« panenství nebo celibátu“[166] z důvodu pohlavní zdrženlivosti. Spíše než mluvit o nadřazenosti panenství v každém ohledu, je patrně vhodnější ukazovat, že tyto odlišné životní stavy jsou komplementární, takže jeden může být v jednom aspektu dokonalejší a druhý zase v jiném. Alexandr z Hales například tvrdil, že v určitém smyslu lze manželství považovat za svátost, která je nadřazena ostatním svátostem, protože symbolizuje něco tak velkolepého jako je „jednota Krista s církví nebo spojení božské přirozenosti s lidskou.“[167]

160. Proto „nejde o to hodnotu manželství zmenšit na úkor zdrženlivosti“[168] a „nepředpokládá se ani jejich protiklad [...] Jestliže se tedy podle jisté teologické tradice hovoří o stavu dokonalosti (*status perfectionis*), pak se tak nečiní kvůli pouhé zdrženlivosti, nýbrž vzhledem k celému životu založenému na evangelních radách.“[169] V manželství lze však pěstovat dobročinnou lásku v nejvyšším stupni. Proto lze dojít k „oné dokonalosti, jež vyvěrá z lásky, prostřednictvím věrnosti duchu těchto rad. Taková dokonalost je možná a přístupná pro každého člověka.“[170]

161. Panenství má symbolickou hodnotu lásky, která nemá potřebu druhého vlastnit, a odráží tak svobodu nebeského království. Je to pozvání pro manžele, aby žili svoji lásku v perspektivě definitivní lásky ke Kristu, jako společnou cestu k plnosti Království. Manželská láska má některé další symbolické hodnoty. Jednak je odleskem Trojice. Trojice je totiž úplná jednota, v níž však existuje také rozlišení. Rodina je dále kristologickým znamením, protože vykazuje blízkost Boha, který sdílí život s člověkem tím, že se s ním spojil ve Vtělení, na Kříži a ve Vzkříšení: každý z manželů je „jedno tělo“ s druhým a nabízí sebe k plnému sdílení tomu druhému až do konce. Zatímco panenství je „eschatologickým“ znamením vzkříšeného Krista, manželství je „historickým“ znamením pro ty, kdo putují na zemi, znamením pozemského Krista, který se spojil s námi a daroval se dokonce prolitím svojí krve. Panenství a manželství jsou a mají být odlišnými způsoby lásky, protože „člověk nemůže žít bez lásky. Je sám sobě nepochopitelnou bytostí a jeho životu chybí smysl, nepozná-li lásku.“[171]

162. Celibátu hrozí, že bude pohodlnou samotou, která nabízí svobody k autonomnímu pohybu a ke změně místa, poslání, rozhodnutí, k disponování penězi a navštěvám různých lidí podle momentální přitažlivosti. V takovém případě září svědectví lidí žijících v manželství. Ti kdo jsou povoláni k panenství/panictví, mohou nalézt v některých manželských párech jasné znamení velkodušné a nezlomné věrnosti Boha svojí smlouvě, což může podněcovat jejich srdce ke konkrétnější a obětavější disponibilitě. Existují totiž manželé, kteří zachovávají věrnost, když se jeden z nich stal fyzicky neatraktivním nebo když neuspokojuje jejich potřeby, i když se jim naskýtá mnoho příležitostí, aby byli nevěrní nebo druhého opustili. Žena může pečovat o svého nemocného manžela a tam, pod křížem, tak opakovat přitakání svojí lásky až do smrti. V takové lásce se nádherně projevuje důstojnost toho, kdo miluje, důstojnost jako odlesk lásky (*caritas*), poněvadž lásce je více vlastní, že miluje, než že je milována.[172]V mnoha rodinách se můžeme setkat také s obětavou a shovívavou láskou ve vztahu k problémovým, ba nevděčným dětem. Mnozí takoví rodiče se tak stávají znamením Ježíšovy svobodné a nezištné lásky. Toto všechno se stává pozvánkou určenou těm, co žijí v celibátu, aby žili svoji oddanost Království s větší velkodušností a ochotou. Sekularizace dnes zatemnila hodnotu celoživotního svazku a umenšila bohatství manželské oddanosti, takže „je třeba prohloubit pozitivní aspekty manželské lásky.“[173]

Transformace lásky

163. Prodlužováním života dochází k něčemu, co v dřívějších dobách nebylo běžné: důvěrný a vzájemný vztah trvají čtyři, pět či šest desetiletí, což s sebou nese potřebu opětovně se pro sebe rozhodovat. Jeden z manželů už není přitahován intenzivní pohlavní touhou, která jej táhne k druhému, ale pociťuje potěšení z toho, že si vzájemně patří, z vědomí, že není sám, že má „komplice“, který zná všechno o jeho životě a historii a všechno sdílí. Je životním druhem, se kterým se může dělit o těžkosti a těšit se z krásných věcí. Také z toho vyvstává uspokojení, které doprovází vlastní touhu manželské lásky. Nemůžeme si slíbit, že po celý život budeme mít stejné city. Určitě však můžeme mít stabilní společný plán, snažit se mít se rádi, žít v jednotě, dokud nás smrt nerozdělí, a vždycky prožívat bohatství důvěrnosti. Láska, kterou si slibujeme, překonává každou emoci, cit či duševní rozpoložení, i když je může zahrnovat. To je to nejhlubší chtění dobra druhému v oné rozhodnosti srdce, která prostupuje celým životem. Uprostřed nevyřešeného konfliktu a třebaže je srdce zmítané mnohými zmatenými city, se tak denně uchovává naživu rozhodnutí milovat se, patřit si, sdílet veškerý život, mít se stále rádi a odpouštět si. Každý z obou manželů jde cestou růstu a osobní proměny. Na této cestě láska slaví každý krok a každou novou etapu.

164. V dějinách jednoho manželství dochází k proměně fyzického vzhledu, ale to není důvodem k tomu, aby milostná přitažlivost ochabovala. Zamilování směřuje k celému člověku v jeho vlastní identitě, nikoli jenom k tělu, ale ani toto tělo navzdory běhu času nikdy nepřestane určitým způsobem vyjadřovat onu osobní totožnost, která si získala srdce. Když druzí už nemohou rozpoznat krásu této totožnosti, každý ze zamilovaných manželů je nadále schopen ji vnímat instinktem lásky a tento cit nevymizí. Opětovně potvrzuje svoje rozhodnutí patřit druhému, opět si jej vybírá a toto rozhodnutí vyjadřuje věrnou blízkostí, jež překypuje něhou. Ušlechtilost intenzivního a hlubokého rozhodnutí se pro druhého probouzí nové formy emocí v plnění manželského poslání. Protože „emoce vyvolaná druhou lidskou bytostí jako osobou [...] nesměřuje *per se* (sama od sebe) k manželskému styku.“**[174]** Projevuje se jinými smyslovými projevy, protože láska „je v zásadě jediná skutečnost, i když má různé rozměry, přičemž střídavě jeden nebo druhý rozměr může vystupovat více do popředí.“**[175]** Svazek nachází nové způsoby a vyžaduje rozhodnutí stále znovu se obnovovat. Nejenom kvůli svému uchování, nýbrž kvůli růstu a každodennímu sebeutváření. Nic z toho však není možné, pokud není vzýván Duch svatý, pokud se denně neprosí o jeho milost, pokud se nehledá jeho nadpřirozená moc, pokud se snažně neprosí, aby seslal svůj oheň na naši lásku a tak ji posílil, zorientoval a proměnil v každé nové situaci.

[115] Svatý Tomáš Akvinský chápe lásku jako „*vis unitiva*“ (*Summa Theologiae* I,q.20,a.1,ad 3) převzetím výrazu Dionýsia Areopagity (*De divinis nominibus* IV, 12)
[116] Tomáš Akvinský, *Summa Theologie* II-II, q.27, a.2).
[117] *Casti connubii*, 31. prosince 1930, č.23.
[118] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 13.
[119] *Katecheze*, 2. dubna 2014.
[120] Tamt.
[121] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 9.
[122] Tomáš Akvinský, *Summa contra Gentiles*, III, 123.
[123] *Lumen fidei*, 52.
[124] *De sacramento matrimonii*, I,2.
[125] *Gaudium et spes*, 50.
[126] Tamt., 49.
[127] srov. *Summa Theologiae* I-II, q.31, a.3, ad 3.
[128] *Gaudium et spes*, 48.
[129] Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae* I-II, q.26,a. 3.
[130] Tamt., q.110, a.1.
[131] *Vyznání*, VIII, III, 7.
[132] *Promluva na setkání rodin*, 26. října 2013.
[133] *Angelus*, 29. prosince 2013.
[134] *Promluva na setkání rodin*, 26. října 2013.
[135] *Summa Theologiae* II-II, q. 24, a. 7.
[136] *Gaudium et spes*, 48.
[137] Chilská biskupská konference, *La vida y la familia: regalos de Dios para cada uno de nosotros*, Santiago de Chile, 21. července 2014.
[138] *Gaudium et spes*, 49.
[139] A. Sertillanges, *L´amour chrétien*, Paris 1920, 174.

[140] Srov. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae* I-II, q.24,a.1.
[141] Srov. tamt., q.59, a. 5.
[142] *Deus caritas est*, 3.
[143] Tamt., 4.
[144] Srov.Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae* I-II, q.32, a.7.
[145] Srov. tamt., II-II, q.153, a.2, ad 2: „*Abundantia delectationis quae est in actu venereo secundum rationem ordinato, non contrariatur medio virtutis*."
[146] Jan Pavel II, *Katecheze*, 22. října 1980, 5; v *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2012, str.215.
[147] Tamt.,3; str. 213.
[148] Tentýž, *Katecheze*, 24. září 1980, 4; Tamtéž, str. 196.
[149] *Katecheze*, 12. listopadu 1980, 2; str. 227.
[150] Tamt. 4; str. 227.
[151] Tamt., 5; str. 228.
[152] Tamt., 1; str. 226.
[153] *Katecheze*, 16.ledna 1980, 1; str.82.
[154] Josef Pieper, *Über die Liebe*, München 2014, 174.
[155] Jan Pavel II., *Evangelium vitae*, 23.
[156] Pavel VI., *Humanae vitae*, 13.
[157] *Gaudium et spes*, 49.
[158] Jan Pavel II., Katecheze, 5; viz *Teologie těla*, str. 151.
[159] Tamt., 6.
[160] Srov. *Katecheze*, 30. července 1980, 1; str. 159.
[161] *Katecheze*, 8.dubna 1981, 3; str. 273.
[162] *Katecheze*, 11.srpna 1982, 4; str. 406-407.
[163] *Deus caritas est*, 5.
[164] Tamt. 7.
[165] *Relatio finalis* 2015, 22.
[166] *Katecheze* 14. dubna 1982, 3; str. 357.
[167] *Glossa in quatuor libros sententiarum Petri Lombardi*, IV, XXVI, 2.
[168] *Katecheze* 7.dubna 1982, 2; str. 354.
[169] *Katecheze* 14. dubna 1982, 3; str. 358.
[170] Tamt.,; str. 359.
[171] Jan Pavel II., *Redemptor hominis*, 10.
[172] Srov. Tomáš Akvinský, *Summa theologiae* II-II, q.27, a.1.
[173] Papežská rada pro rodinu, *Rodina, manželství a „fakticky existující soužití"*, 40.
[174] Jan Pavel II., *Katecheze* 31.1984, 6.; viz výše str. 576.
[175] Benedikt XVI., *Deus caritas est*, 8.

PÁTÁ KAPITOLA: Láska se stává plodnou

165. Láska vždycky dává život. Proto se manželská láska „nenaplňuje pouze ve společenství dvou [...] Když se manželé navzájem sobě darují, vydávají ze sebe novou skutečnost – dítě, živý obraz své lásky, trvalé znamení svého manželského společenství, živou a nerozlučnou jednotu svého otcovství a mateřství.“[176]

Přijetí nového života

166. Rodina je prostředím, které nejenom plodí, ale také přijímá život, který přichází jako Boží dar. Každý nový život „nám umožňuje objevit nezištnou dimenzi lásky, která nás nepřestává udivovat. Je to krása toho, že jsme předem milováni. Děti jsou milovány, ještě než přijdou.“[177] Odráží se tu primát Boží lásky, která vždycky projevuje iniciativu, protože děti „jsou milovány ještě předtím, než by si něco zasloužily.“[178] Nicméně, „mnoho dětí je hned od počátku odmítnuto, opuštěno, okradeno o své dětství i svoji budoucnost. Někdo se – jakoby na ospravedlnění – opovažuje říkat, že byl omyl přivést je na svět. To je hanebné! [...] Co uděláme se slavnostními deklaracemi práv člověka a práv dítěte, když potom děti trestáme za omyly dospělých?“[179] Přijde-li dítě na svět v nechtěných okolnostech, mají rodiče nebo další členové rodiny učinit vše, co lze, aby bylo přijato jako Boží dar zodpovědně, s otevřeností a náklonností. Protože „jde-li o děti, které přicházejí na svět, nebude se žádná oběť dospělých považovat za příliš drahou či příliš velkou, jen když se předejde tomu, aby si dítě myslelo, že je omylem, že za nic nestojí a že je vydáno napospas ranám života a lidské zvůli.“[180] Dar dítěte, které Pán svěřuje tatínkovi a mamince, začíná přijetím, pokračuje péčí během pozemského života a jeho konečným údělem je radost věčného života. Vyrovnaný pohled na toto poslední dovršení člověka umožní rodičům ještě více si uvědomit drahocennost jim svěřeného daru. Jim totiž Bůh svěřuje, aby vybrali jméno, kterým oslovuje na věčnosti každé svoje dítě.[181]

167. Početné rodiny jsou pro církev radostí. Láska v nich vyjadřuje svoji velkodušnou plodnost. Neznamená to zapomínat na zdravý postřeh svatého Jana Pavla II., který vysvětlil, že zodpovědné otcovství není „bezmezné plození či nedostatečný ohled na výživu dětí, ale spíše možnost daná manželům užívat moudře a odpovědně vlastní nezcizitelnou svobodu a přihlížet přitom k sociální a demografické realitě jakož i k vlastní situaci a k legitimním přáním.“[182]

Láska v očekávání, jímž se vyznačuje těhotenství

168. Těhotenství je obtížné, ale také překrásné období. Matka spolupracuje s Bohem na uskutečňování zázraku nového života. Mateřství je „zvláštní schopnost ženského organismu, která tvůrčí zvláštností slouží k početí a plození lidské bytosti.“[183] Každá žena se podílí na „tajemství stvoření, které obnovuje lidské pokolení.“[184] Jak praví Žalm : „Utkal jsi mě v lůně mé matky“ (139, 13). Každé dítě, které se utváří v matce, je věčným projektem Boha Otce a Jeho věčné lásky: „Dříve než jsem tě utvořil v lůně, znal jsem tě; dříve než jsi vyšel z mateřského života, posvětil jsem tě“ (*Jer* 1,5). Každé dítě je odevždy v Božím srdci, a když je počato, plní se věčný Stvořitelův sen. Pomysleme na hodnotu, kterou má embryo od okamžiku svého početí! Je třeba na ně hledět pohledem téže Otcovy lásky, která vidí za každé zdání.

169. Těhotná žena může mít účast na tomto Božím plánu, když sní o svém dítěti: „Všechny maminky a tatínkové po devět měsíců sní o svém dítěti. [...] Není možné, aby rodina nesnila. Když se z rodiny vytratí schopnost snít, děti nerostou, láska neroste, život ochabuje a pohasíná.“[185] Nezbytnou součástí tohoto snění v páru křesťanských manželů je křest. Rodiče jej připravují svojí modlitbou a svěřují Ježíšovi svoje dítě ještě před jeho narozením.

170. S pokrokem věd je dnes možné předem zjistit, jakou barvu vlasů bude dítě mít a jakými nemocemi může v budoucnu trpět, protože všechny somatické charakteristiky tohoto člověka jsou vepsány do genetického kódu, už když je embryem. Avšak pouze Otec, který jej stvořil, jej zná úplně. Jedině On ví, co je nejcennější a nejdůležitější, protože zná ono dítě i jeho nejhlubší identitu. Matka, která jej nosí v lůně, potřebuje prosit Boha o světlo, aby mohla do hloubi poznat své dítě a očekávat jej takové, jakým je. Někteří rodiče cítí, že jejich dítě nepřichází v nejlepší chvíli. Potřebují prosit Pána, aby je uzdravil a posílil, a mohli dítě plně přijmout a očekávat jej z celého srdce. Je důležité, aby dítě cítilo, že je očekáváno. Dítě není doplňkem či řešením osobních aspirací. Je to lidská bytost nezměrné hodnoty a nemůže být užíváno k vlastnímu prospěchu. Není tedy důležité, zda je tento nový život pro tebe užitečný či nikoli, zda má vlastnosti, které se ti líbí či nikoli, zda odpovídá tvým plánům a snům či nikoli. Protože „děti jsou dar. Každé je jedinečné a neopakovatelné [...] Dítě je milováno, protože je dítě. Nikoli proto, že je krásné, takové či onaké, ale protože je dítětem! Nikoli proto, že smýšlí jako já anebo ztělesňuje moje touhy. Dítě je dítětem.“**[186]** Rodičovská láska je nástrojem lásky Boha Otce, který narození každého dítěte láskyplně očekává, bezpodmínečně a zdarma jej přijímá.

171. Každou těhotnou ženu bych rád se zalíbením požádal: pečuj o svoji radost a nic ať neodejme vnitřní radost mateřství. Dítě si zasluhuje tvoji radost. Nedovol, aby strach, starosti, komentáře druhých nebo problémy zhášely štěstí z toho, že jsi nástrojem Boha, aby na svět přišel nový život. Zaobírej se tím, co je třeba dělat či připravovat, ale bez obsese, a jako Maria skládej chválu: „Velebí má duše Hospodina a můj duch jásá v Bohu, mém Spasiteli, neboť shlédl na svou nepatrnou služebnici“ (*Lk* 1,46-48). S poklidným nadšením žij mezi svými potížemi a pros Pána, aby opatroval tvoji radost, abys ji mohla předat svému dítěti.

172. „Dětem, právě narozeným, se spolu s pokrmem a péčí začíná dostávat darem potvrzení duchovních kvalit lásky. Skutky lásky přicházejí s obdržením jména, sdílením řeči, v úmyslech pohledů a podnětech úsměvů. Učí se tak, že krása mezilidských vazeb míří k naší duši, hledá naši svobodu, přijímá odlišnost druhého, uznává jej a respektuje jako rovného. [...] A toto je láska, která v sobě nese jiskru Boží lásky!“**[187]** Každé dítě má právo obdržet lásku matky i otce, obojí je nezbytné pro jeho integrální a harmonické zrání. Jak prohlásili australští biskupové, obojí láska „každá jiným způsobem, přispívá k růstu dítěte. Respektovat důstojnost dítěte znamená potvrdit jeho potřebu i přirozené právo mít matku a otce.“**[188]** Nejde jen o mateřskou a otcovskou lásku, každou zvlášť, ale také o vzájemnou lásku otce a matky chápanou jako zdroj vlastní existence, přívětivé hnízdo a základ rodiny. V opačném případě se zdá, že je dítě redukováno na majetnický rozmar. Oba, muž i žena, otec i matka, jsou „spolupracovníky lásky Boha stvořitele a jakoby jejími tlumočníky.“**[189]** Ukazují svým dětem mateřskou a otcovskou tvář Pána. Kromě toho společně učí hodnotě vzájemnosti, setkání v různosti, kam každý přináší svoji vlastní identitu a umí také přijímat od druhého. Pokud z nějakého nevyhnutelného důvodu jeden chybí, je důležité hledat nějaký způsob kompenzace a usnadňovat tak náležité zrání dítěte.

173. Mnohé děti a mladí dnes mají pocit, že jsou sirotky, a bývá hlubší než si myslíme. Máme dnes za plně legitimní a žádoucí, když ženy chtějí studovat, pracovat, rozvíjet vlastní schopnosti a mít osobní cíle. Zároveň však nemůžeme přehlížet nutnost, že děti potřebují mateřskou přítomnost, zvláště v prvních měsících života. Je fakt, že „matka stojí před mužem jako matka, subjekt nového života, který v ní byl počat a rozvíjí se v ní a z ní se rodí do světa.“**[190]** Umenšování mateřské přítomnosti a ženských kvalit představuje vážné nebezpečí pro naši zemi. Vážím si feminismu, když nepožaduje uniformitu, ani nepopírá mateřství. Poněvadž velikost ženy v sobě zahrnuje všechna práva plynoucí z její nezcizitelné lidské důstojnosti, a z jejího ženského génia, a jsou pro společnost nezbytná. Její specificky ženské schopnosti – zejména mateřství – jí udělují také povinnosti, protože její ženská

existence s sebou nese také zvláštní poslání na této zemi, které společnost musí zachovávat a chránit pro dobro všech.[191]

174. „Matky jsou nejúčinnější protilék na šířící se sobecký individualismus. [...] Ony dosvědčují krásu života.“[192] Je nepochybné, že „společnost bez matek by byla nelidská, protože matky dovedou vždycky i v nejhorších momentech dosvědčovat něhu, oddanost, mravní sílu. Matky často předávají také nejhlubší smysl náboženské praxe. V prvních modlitbách, v prvních gestech zbožnosti, které se dítě naučí [...] Bez matek by nejenom nebyli noví věřící, ale víra by ztratila značnou část své jednoduché a hluboké vroucnosti. Drahé maminky, díky, díky za to, co jste v rodinách, a za to, co dáváte církvi a světu.“[193]

175. Matka, která chrání dítě svojí něhou a svým soucitem, pomáhá mu mít důvěru a zakoušet, že svět je dobré místo, které jej přijímá. To umožňuje rozvinout sebeúctu, která učí důvěrnosti a empatii. Na druhé straně postava otce pomáhá vnímat meze skutečnosti a je charakteristická směrováním, vycházením směrem k širšímu a problematičtějšímu světu a pobídkou ke snaze a zápasu. Otec se svojí jasnou a šťastnou mužskou identitou, v níž se ve vztahu k manželce pojí cit a sympatie, je stejně nezbytný jako mateřská péče. Existují flexibilní role a úkoly, které se přizpůsobují konkrétním podmínkám každé rodiny, avšak jasná a přesně definovaná přítomnost obou postav, mužské i ženské, vytváří prostředí, které je pro dozrání dítěte nejvhodnější.

176. Říká se, že naše společnost je „společností bez otců“. V západní kultuře je prý postava otce symbolicky nepřítomná, znetvořená a vybledlá. Dokonce mužnost je prý zpochybněna. Došlo k pochopitelnému zmatení. „Nejprve to totiž bylo vnímáno jako nějaké osvobození: osvobození od otce-pána, od otce reprezentujícího zákon ukládaný zvnějšku, otce, který cenzuruje štěstí svých dětí a překáží emancipaci a autonomii mladých. V minulosti někdy v některých domovech vládlo autoritářství, v některých případech svévole.“[194] Avšak, „často dochází k přechodu z jedné krajnosti do druhé. Zdá se, že problémem našich dnů již není dotěrná přítomnost otců, ale spíše jejich absence, jejich nezvěstnost. Otcové jsou někdy tak soustředěni sami na sebe, na svoji práci a někdy na svoje vlastní individuální vztahy, že zapomínají i na rodinu. A nechávají maličké a mládež o samotě.“[195] Přítomnost otce a dokonce jeho autorita se zdá pošramocena také stále narůstajícím prostorem, který je věnován sdělovacím prostředkům a technologiím zábavy. Kromě toho se na autoritu hledí s podezřením a dospělí jsou nelítostně zpochybňováni. Oni sami opouštějí jistoty a proto nenabízejí dětem bezpečné a dobře opodstatněné ukazatele. Není zdravé, dochází-li k záměně rolí mezi rodiči a dětmi. To poškozuje odpovídající proces zrání, kterého je dětem zapotřebí, a upírá se jim láska schopná je nasměrovat a pomoci jim dospět.[196]

177. Bůh staví do rodiny otce, aby cennými charakteristikami svého mužství, „byl nablízku manželce, sdílel všechno: radosti i bolesti, námahy a naděje. Aby byl nablízku dětem, když vyrůstají, hrají si a snaží se, když jsou lehkovážné a úzkostlivé, když se vyjadřují a jsou zamlklé, když se osmělují a obávají, když udělají chybný krok a nalézají novou cestu. Otec musí být přítomný vždycky. Být přítomný však neznamená být kontrolorem, protože otcové, kteří příliš kontrolují, dusí děti.“[197] Někteří otcové se cítí zbyteční nebo nepotřební, avšak pravdou je, že „děti potřebují nalézt otce, který je očekává, když se vracejí po svých ztroskotáních. Dělají sice všechno, aby to nemusely připustit a dát najevo, ale potřebují jej.“[198] Není dobré, když děti zůstávají bez otců a tak předčasně přestanou být dětmi.

Rozšířená plodnost

178. Mnohé manželské páry nemohou mít děti. Tušíme, jaké utrpení to obnáší. Na druhé straně také víme, že „manželství nebylo ustanoveno jen kvůli plození [...] Proto, i když chybí často tak žádané potomstvo, manželství jako pospolitost a společenství celého života trvá a

zachovává si svou hodnotu a nerozlučnost.“[199]Kromě toho „mateřství není výlučně biologická záležitost, ale vyjadřuje se různými způsoby.“[200]

179. Adopce je cesta k velkomyslné realizaci mateřství a otcovství a rád bych vybídnul všechny, kdo nemohou mít děti, aby rozšířili a otevřeli svoji manželskou lásku k přijetí těch, kdo jsou zbaveni odpovídajícího rodinného kontextu. Nikdy nebudou litovat svojí štědrosti. Adopce je skutkem lásky, jímž je darována rodina tomu, kdo ji nemá. Je nezbytné zdůrazňovat, aby legislativa usnadnila procedury adopcí, zvláště v případech nechtěných dětí, aby se předcházelo umělým potratům či jejich opuštění. Ti kdo přijmou výzvu adopce a přijmou zdarma a bezpodmínečně člověka k sobě, stávají se zprostředkovateli Boží lásky, která prohlašuje: „I kdyby matka zapomněla na své dítě, já přece nikdy nezapomenu“ (*Iz* 49,15).

180. „Rozhodnutí pro adopci a osvojení vyjadřuje zvláštní plodnost manželského života, nehledě na případy, kdy je bolestně poznamenané sterilitou. [...] Tváří v tvář situacím, kdy se dítě vyžaduje za každou cenu jako právo na kompletaci sebe sama, ukazuje poctivě zamýšlená adopce nebo osvojení důležitý aspekt rodičovství a synovství, neboť napomáhá v poznání, že děti – přirozené, adoptivní nebo osvojené – jsou samy o sobě někým a je třeba je přijmout, milovat, pečovat o ně a nejen je přivést na svět. Při rozhodnutí o adopci nebo osvojení by měl vždy být převažující inspiracízájem dítěte.“[201] Na druhé straně „je nutno zabránit obchodu s dětmi mezi zeměmi a kontinenty vhodnými legislativními zásahy a státními kontrolami.“[202]

181. Je vhodné také zmínit, že plození a adopce nejsou jediné způsoby, jak žít plodnost lásky. Také rodina s mnoha dětmi je povolána zanechat svoji stopu ve společnosti, kam je začleněna, aby rozvíjela jiné formy plodnosti, které jsou jakýmsi prodloužením lásky, která ji nese. Křesťanské rodiny ať nezapomínají, že „víra nás nevylučuje ze světa, ale hlouběji nás do něho zasazuje [...] Každý z nás má totiž zvláštní roli v přípravách příchodu Božího království na svět.“[203] Rodina nemá sama sebe chápat jako ohrádku, která je povolaná chránit se před společností. Nečeká, ale vychází ze sebe a pouští se do solidárního hledání. Tak se stane místem integrace člověka se společností a jednotícím bodem mezi veřejností a soukromím. Manželé si potřebují osvojit jasné a pronikavé přesvědčení o svých sociálních povinnostech. Když k tomu dojde, neumenší to jejich citové spojení, nýbrž ozáří novým světlem, jak vyjadřují následující verše:

„Tvé ruce jsou mojí něhou
moje každodenní svolení
miluji tě, protože svou rukou
se podílíš na spravedlnosti.

Miluji tě, protože jsi
mou láskou, komplicem a vším
cestou bok po boku
je nás mnohem více než dva.“[204]

182. Žádná rodina nemůže být plodná, pokud sama sebe chápe jako příliš odlišnou či „oddělenou“. Abychom předešli tomuto nebezpečí, připomeňme, že Ježíšova rodina, plná milosti a moudrosti, nebyla viděna jako nějaká „podivínská“ rodina, jako dům, který byl cizí a vzdálený lidu. Právě z tohoto důvodu lidem dělalo potíže uznat Ježíšovu moudrost a říkali: „Kde se to v něm vzalo? [...] Copak to není ten tesař, syn Mariin?“ (*Mk* 6,2-3). „Copak to není syn tesařův?“ (*Mt* 13,55). To potvrzuje, že byla obyčejnou rodinou, blízkou všem, normální součástí lidu. Ani Ježíš nevyrůstal v nějakém uzavřeném a výlučném vztahu s Marií a

Josefem, ale pohyboval se rád v širší rodině, tvořené příbuznými a přáteli. Tím se vysvětluje, proč rodiče, když se vraceli z Jeruzaléma, nechali dvanáctiletého chlapce jít spolu s ostatními poutníky, naslouchat příběhům a sdílet starosti všech: „V domnění, že je ve skupině poutníků, ušli den cesty“ (*Lk* 2,44). Stává se však, že některé křesťanské rodiny vzhledem k jazyku, který používají či způsobu vyjadřování, svým svérázným stylem chování a neustálým opakováním dvou či tří témat jsou vnímány jako vzdálené a jakoby oddělené od společnosti; dokonce i jejich příbuzní cítí, že jsou jimi přezíráni nebo posuzováni.

183. Manželský pár, který zakouší sílu lásky, ví, že tato láska je povolána hojit rány opuštěných, nastolovat kulturu setkávání a zápasit o spravedlnost. Bůh svěřil rodině plán zdomácnit svět,[205] aby všichni vnímali druhého člověka jako bratra: „Pozorný pohled na každodenní život dnešních mužů a žen ihned ukazuje, že je všude zapotřebí silné injekce rodinného ducha. [...] Organizace veřejného života nejenom stále více vázne v byrokracii, na hony vzdálené základním lidským svazkům, ale upadly dokonce společenské a politické mravy.“[206] Otevřené a solidární rodiny však dávají prostor chudým, jsou schopny navazovat přátelství s těmi, kdo jsou na tom hůře než ony. Pokud jim opravdu leží na srdce evangelium, nemohou zapomenout na Ježíšova slova: „Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali“ (*Mt* 25,40). Žijí vlastně to, co se po nás tak výmluvně žádá těmito větami: „Když strojíš oběd nebo večeři, nezvi své přátzele, ani bratry, ani příbuzné, ani bohaté sousedy, aby tě snad také nepozvali, a tak by se ti dostalo odměny. Ale když strojíš hostinu, pozvi žebráky a mrzáky, chromé a slepé. A budeš blahoslavený“ (*Lk* 14,12-14). Budeš blahoslavený! Tady je tajemství šťastné rodiny.

184. Svědectvím a také slovem mluví rodiny k druhým o Ježíšovi, předávají víru, probouzí touhu po Bohu a ukazují krásu evangelia a životního stylu, který nám nabízí. Křesťanští manželé vymalovávají šeď veřejného prostoru barvami bratrství, sociální vnímavosti, obrany křehkých lidí, zářivou vírou a aktivní nadějí. Jejich plodnost se rozšiřuje a přenáší tisícerými způsoby, aby ve společnosti zpřítomňovala Boží lásku.

Rozpoznávat tělo

185. V tomto smyslu je třeba vzít velmi vážně biblický text, který obvykle bývá vykládán mimo svůj kontext nebo způsobem velice povšechným, takže je možné nepostřehnout jeho nejvíce bezprostřední a přímý význam, který je výrazně sociální. Jde o 1 *Kor* 11,17-34, kde svatý Pavel řeší jednu ostudnou situaci v obci věřících. V onom kontextu měli někteří zamožní lidé tendenci diskriminovat ty chudé, k čemuž docházelo dokonce během hostin, které provázely slavení eucharistie. Zatímco bohatí požívali své vybrané pokrmy, chudí se stali diváky a hladověli: „potom jeden má hlad, a druhý je napilý. Copak nemáte dost domů, kde byste se mohli najíst a napít? Či pohrdáte církevní obcí Boží, že zahanbujete ty, kdo nic nemají?“ (vv.21-22).

186. Eucharistie vyžaduje integraci v jediném církevním těle. Kdo přistupuje k Tělu a Krvi Kristově, nemůže zároveň toto Tělo urážet vytvářením skandálních rozdělení a diskriminací jeho členů. Jde totiž o „rozlišování“ Pánova těla, rozpoznávání vírou a láskou jak ve svátostných znameních, tak v komunitě. Kdo tak nečiní, „jí a pije si odsouzení“ (v.29). Tento biblický text představuje vážné napomenutí rodinám, které se uzavírají do svého pohodlí a izolují se, zejména rodinám, jež zůstávají lhostejnými k utrpení rodin, které jsou chudé a trpí větší nouzí. Slavení eucharistie se tak každému stává neustálou výzvou, aby „sám sebe zkoumal“ (v.28), s cílem otevřít dveře vlastní rodiny k většímu společenství s těmi, kteří jsou společností odepsáni a přijímat tak opravdu eucharistickou svátost lásky, která z nás činí jedno tělo. Netřeba zapomínat, že „»mystika« této svátosti má sociální charakter.“[207] Jestliže ti, kdo chodí k přijímání, nepřijímají pobídku k nasazení pro chudé a trpící anebo připouštějí různé formy rozdělení, pohrdání a nespravedlnosti, je eucharistie přijímána

nehodně. Avšak rodiny, které přijímají eucharistii se správnou dispozicí, posilují svoji touhu po bratrství, své sociální cítění i svoje nasazení pro potřebné.

Život v širší rodině

187. Malé rodinné jádro by se nemělo izolovat od širší rodiny, která zahrnuje rodiče, strýce, bratrance a také sousedy. V takovéto široké rodině mohou být takoví, kteří potřebují pomoc nebo aspoň blízkost a projevy sympatií, anebo se v ní mohou vyskytovat velká utrpení potřebující útěchu.**[208]** Individualismus těchto časů někdy vede k uzavírání se do bezpečí malého hnízda a druzí jsou vnímáni jako riziková obtíž. Taková izolace však už nenabízí pokoj a štěstí, ale uzavírá srdce rodiny a zbavuje ji širšího existenciálního horizontu.

Být dětmi

188. Nejprve mluvme o vlastních rodičích. Ježíš připomněl farizeům, že odmítnout péči o rodiče protiřečí Božímu Zákonu (srov. *Mk* 7,8-13). Nikomu neprospívá, když ztratí povědomí o tom, že je potomkem. V každém člověku, „i když je dospělý nebo starý anebo se také stane rodičem či zaujímá nějaké zodpovědné místo, přesto přese všecko zůstává synovská identita. Všichni jsme syny a dcerami. Tak je nám ustavičně připomínáno, že život jsme si nedali sami, ale dostali jsme jej. Obrovský dar života je první dar, který jsme obdrželi.“**[209]**

189. Proto „čtvrté přikázání požaduje po dětech [...] aby ctili otce i matku (srov. *Ex* 20,12). Toto přikázání následuje hned po těch, která se týkají samotného Boha. Obsahuje totiž něco posvátného, něco božského, co je u kořene každého jiného druhu mezilidské úcty. Biblická formulace ke čtvrtému přikázání dodává: »abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.« Mocný svazek mezi generacemi je zárukou budoucnosti a zárukou opravdu lidských dějin. Společnost dětí, které nectí rodiče, je společnost bezectná. [...] Takovou společnost pak bude tvořit vyprahlá a nenasytná mládež..“**[210]**

190. Je tu však také druhá strana mince: „Muž opustí svého otce i svou matku“ (*Gen* 2,24), praví Boží Slovo. K tomu občas nedochází a manželství není přijato do všech důsledků, protože se toto odloučení a tato oddanost neuskutečnily. Rodiče nemají být opouštěni, ani přehlíženi, avšak vstup do manželství vyžaduje určité odloučení, aby nový domov byl příbytkem, ochranou, platformou a projektem a skutečně mohlo vzniknout „jedno tělo“ (*tamt.*). V některých manželstvích se stává, že jeden z manželů spoustu věcí tají, ale přitom je říká vlastním rodičům, takže nakonec má větší cenu názor rodičů než cítění a mínění druhého z manželů. Je nesnadné tuto situaci udržovat dlouhou dobu a lze to pouze dočasně, zatímco se utvářejí podmínky pro růst v důvěře a dialogu. Manželství vyzývá k nalezení nového způsobu, jak být potomky.

Staří

191. „Nezavrhuj mě v čas stáří, neopouštěj mě, až ochabnou síly“ (*Žl* 71,9). Je to volání starého člověka obávajícího se zapomnění a pohrdnutí. Tak jako nás Bůh vybízí, abychom byli jeho nástroji, abychom slyšeli prosbu chudých, očekává také od nás, že uslyšíme volání starých.**[211]** To interpeluje rodiny a komunity, protože „církev se nemůže a nechce přizpůsobovat mentalitě nevšímavosti, a tím méně lhostejnosti a pohrdání vůči stáří. Musíme probouzet kolektivní smysl vděčnosti, vážnosti, přívětivosti, aby se staří lidé mohli cítit součástí své komunity. Staří jsou muži a ženy, otcové a matky, kteří byli před námi na stejné cestě, ve stejném domě a v našem každodenním boji o důstojný život.“**[212]** „Velmi bych si proto přál, aby církev čelila skartační kultuře tím, že bude překypovat radostí z nového objetí mladých a starých lidí!“**[213]**

192. Svatý Jan Pavel II. nás vybídnul, abychom věnovali pozornost postavení starých v rodině, protože jsou kultury, které „v důsledku neuspořádaného průmyslového a urbanistického rozvoje, nepřijatelně vytlačily staré lidi na okraj společnosti.“[214] Staří pomáhají vnímat „kontinuitu pokolení“ pomocí „charismatu, které napravuje roztržky“.[215] Častokrát prarodiče zajišťují předávání velkých hodnot svým vnukům a „mnoho lidí může potvrdit, že právě prarodičům vděčí za své uvedení do křesťanského života.“[216] Jejich slova, jejich pohlazení nebo jejich pouhá přítomnost pomáhá dětem poznávat, že dějiny nezačínají od nich, ale že jsou dědici dlouhé cesty a je zapotřebí ctít zázemí, které nás předchází. Ti kdo přeruší tato pojítka s dějinami, budou mít těžkost s navazováním stabilních vztahů a s uznáním toho, že nejsou vládci reality. „Pozornost vůči starým lidem charakterizuje civilizaci. Existuje v civilizaci pozornost vůči starým? Je pro ně místo? Tato civilizace půjde vpřed, pokud dokáže ctít rozvahu a moudrost starých lidí.“ [217]

193. Nedostatek dějinné paměti je vážným defektem naší společnosti. Je to nedospělá mentalita onoho „to už je pryč“. Poznání a možnost zaujetí postoje k minulým událostem je jediný způsob, jak stavět smysluplnou budoucnost. Nelze vychovávat bez paměti: „Vzpomeňte si na minulé doby“ (*Žid* 10,32). Vyprávění starých je pro děti a mládež velice užitečné, poněvadž je stavějí do spojitosti s historií rodiny, čtvrti a země. Rodina, která nectí a nepečuje o svoje prarodiče, kteří jsou její živou pamětí, je rodina v rozkladu. Avšak rodina, která si pamatuje, je rodinou, jež má budoucnost. Proto „civilizace, v níž není místo pro staré nebo která je skartuje, protože jsou s nimi problémy, taková společnost v sobě nosí virus smrti,“[218] poněvadž „se zbavuje svých kořenů.“[219] Soudobý pocit osiřelosti ve smyslu diskontinuity, vykořenění a pádu jistot, které dávají životu formu, nás vyzývá, abychom ze svých rodin učinili místo, ve kterých děti budou moci zakořenit v půdě kolektivních dějin.

Být sourozenci

194. Vztahy mezi sourozenci se s časem prohlubují, „svazek bratrství, který se v rodině utváří mezi sourozenci, je velikou školou svobody a pokoje, pokud roste ve výchovné atmosféře otevřenosti vůči druhým. V rodině mezi sourozenci se člověk učí mezilidskému soužití [...] Možná si toho nejsme vždy vědomi, ale právě rodina nás uvádí do bratrství ve světě! Zakusíme-li toto počáteční bratrství, živené láskou a rodinnou výchovou, rozšíří se tento bratrský styl jako příslib na celou společnost.“[220]

195. Růst mezi sourozenci nabízí krásnou zkušenost vzájemné péče a poskytnuté i obdržené pomoci. Proto „bratrství v rodině zazáří zvláště tehdy, když si všimneme péče, trpělivosti a lásky, jakými jsou zahrnováni nejslabší bratříček nebo sestřička, kteří jsou nemocní nebo nositelé zdravotního postižení.“[221] Je třeba uznat, že „mít bratra nebo sestru, kteří tě mají rádi, je silná, nezaplatitelná a nenahraditelná zkušenost,“[222] avšak je zapotřebí trpělivě učit děti, aby se k sobě jako bratři chovali. Toto někdy namáhavé zaučování je opravdovou školou společenskosti. V některých zemích existuje silná tendence mít pouze jedno dítě, takže se zkušenost být bratrem pomalu stává málo běžnou. V případě, že není možné mít více než jedno dítě, je třeba najít způsob, aby dítě nevyrůstalo samotné či izolované.

Široké srdce

196. Kromě malého okruhu tvořeného manželi a jejich dětmi, existuje širší rodina, kterou nelze opomíjet. „Láska mezi mužem a ženou v manželství, v odvozené a rozšířené formě láska mezi členy téže rodiny – mezi rodiči a dětmi, bratry a sestrami, příbuznými a spolubydlícími – je oduševňována a poháněna vnitřní a trvalou dynamikou, která vede rodinu k stále hlubšímu a těsnějšímu společenství, jež je základem a duší manželského rodinného společenství.“[223] Do tohoto prostředí patří také přátelé a spřátelené rodiny, a také

společenství rodin, které se vzájemně podporují v těžkostech, ve společenském nasazení a ve víře.

197. Tato rozšířená rodina by měla přijímat s velkou láskou svobodné matky, děti bez rodičů, osamocené ženy, které musejí samy vychovávat svoje děti, lidi s postižením, kteří vyžadují hodně citu a blízkost, mládež bojující s nějakou závislostí, lidi, kteří nežijí v manželství, rozvedené či ovdovělé osoby, které trpí samotou, staré a nemocné, kteří nemají oporu u svých dětí, a konečně by do svého lůna měla přijmout ty, „kteří si svým chováním v životě přivodili nejtěžší pohromy.“[224] Může také pomáhat při kompenzování křehkosti rodičů nebo včas objevit a oznámit násilí či zneužívání na dětech a poskytnou jim zdravou lásku a rodinnou podporu, když to jejich rodiče nemohou zajistit.

198. Nakonec nelze zapomenout, že v této rozšířené rodině je také tchán, tchýně a všichni příbuzní druhého z manželů. Delikátnost vlastní lásce spočívá v tom, aby se na ně nehledělo jako na soupeře, jako na nebezpečné lidi a vetřelce. Manželský svazek vyžaduje respektování jejich tradic a zvyků, snahu pochopit jejich jazyk, omezit kritiky, starat se o ně a určitým způsobem je integrovat do vlastního srdce, i když by měla být zachována legitimní autonomie a intimita páru. Tyto postoje jsou také vytříbeným způsobem, jak vyjádřit velkodušnost milostné oddanosti mezi manžely.

[176] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 14.
[177] *Katecheze* 11. února 2015.
[178] Tamt.
[179] *Katecheze* 8. dubna 2015.
[180] Tamt.
[181] Srov. *Gaudium et spes*, 51: „Budiž všem jasno, že život lidí i úkol sdělovat ho dál se neomezuje jen na tento svět a nemůže se posuzovat a chápat jen podle jeho měřítek, nýbrž vždycky má vztah k věčnému určení člověka.“
[182] *List* generálnímu sekretariátu mezinárodní konferenci OSN o populaci a rozvoji, 18. března 1994.
[183] Jan Pavel II., *Katecheze* 12. března 1980, 3; tamt viz výše, str. 108.
[184] Tamt.,6; str. 110.
[185] *Promluva na setkání s rodinami*, Manila 16. ledna 2015.
[186] *Katecheze* 11. února 2015.
[187] *Katecheze* 14. října 2015.
[188] Australská biskupská konference, *Don´t mess with marriage*, 11 (List z 24. Listopadu 2015)
[189] *Gaudium et spes*, 50.
[190] *Katecheze* 12. března 1980, 2; str. 109.
[191] Jan Pavel II., *Mulieris dignitatem*, 30-31.
[192] *Katecheze* 7.ledna 2015.
[193] Tamt.
[194] *Katecheze* 28.ledna 2015.
[195] Tamt.
[196] Srov. *Relatio finalis* 2015, 28.
[197] *Katecheze* 4.února 2015.
[198] Tamt.
[199] *Gaudium et spes*, 50.
[200] *V. Generální konference episkopátu Latinské Ameriky a Karibiku*, 29. června 2007, 457.
[201] *Relatio finalis* 2015, 65.
[202] Tamt.
[203] *Promluva na setkání s rodinami na Filipínách*, Manila 16. ledna 2015.
[204] Mario Benedetti, *Ti quiero in Poemas de otros*, Buenos Aires 1993, 316.
[205] Srov. *Katecheze* 16.září 2015.
[206] *Katecheze* 7.října 2015.
[207] Benedikt XVI., *Deus caritas est*, 14.
[208] Srov. *Relatio finalis* 2015, 11.
[209] *Katecheze* 18.březen 2015.
[210] *Katecheze* 12.února 2015.
[211] Srov. *Relatio finalis* 2015, 17-18.
[212] *Katecheze* 4.března 2015.
[213] *Katecheze* 11.března 2015.
[214] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 27.
[215] Jan Pavel II, *Promluva k účastníkům Mezinárodního fóra o aktivním stáří*, 5.září 1980.5.
[216] *Relatio finalis* 2015, 18.
[217] *Katecheze* 4.března 2015.
[218] Tamt.
[219] *Promluva na setkání se seniory* 28.září 2014.
[220] *Katecheze* 18. Února 2015.
[221] Tamt.
[222] Tamt.
[223] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 18.
[224] *Katecheze* 7. října 2015.

ŠESTÁ KAPITOLA: Některé pastorační perspektivy

199. Dialogy na synodě vedly k návrhu nezbytného rozvoje nových pastoračních cest, které se nyní pokusím shrnout. Různé komunity musejí vypracovat praktičtější a účinné návrhy, které se budou držet jednak učení církve a jednak místních potřeb a problémů. Aniž bych se pokoušel prezentovat určitou pastoraci rodin, sesbírám tady jen několik hlavních pastoračních problémů.

Hlásat evangelium rodiny dnes

200. Synodální otcové kladli důraz na skutečnost, že křesťanské rodiny jsou skrze milost svátostného sňatku hlavními podměty rodinné pastorace zejména „radostným svědectvím manželů a rodin jako domácích církví.“**[225]** Proto zdůraznili, že „jde o to, aby se nechávalo zakusit, že evangelium rodiny je radostí, která »naplňuje srdce i celý život«, protože v Kristu jsme »vysvobozeni z hříchu, ze smutku, z vnitřní prázdnoty a z osamění« (*Evangelii gaudium,* 1). Ve světle podobenství o rozsévači (srov. *Mt* 13,3) je naší úlohou spolupracovat na setbě; zbytek je dílem Božím. Nesmíme zapomínat ani na to, že církev, která káže o rodině, je znamením, kterému se bude odporovat.“**[226]** Manželé však oceňují, že jim pastýři nabízejí motivace odvážné sázky na mocnou, solidní, trvalou lásku schopnou čelit všemu, na co narazí cestou. Církev chce dosáhnout rodiny pokorným chápáním a přeje si „doprovázet každou a všechny rodiny, aby objevovaly ten nejlepší způsob, jak překonávat těžkosti, s nimiž se na cestě setkávají.“**[227]** Nestačí zařadit povšechnou starost o rodinu do velkých pastoračních plánů. Aby rodiny mohly být stále více aktivní součástí rodinné pastorace, je třeba, aby „evangelizační a katechetické úsilí bylo zaměřeno do nitra rodiny,“**[228]** aby jí nasměrovalo dovnitř.

201. „Proto se od celé církve vyžaduje misijní konverze; je třeba se nezastavit u hlásání čistě teoretického a odděleného od reálných problémů lidí.“**[229]** Rodinná pastorace má vést k zakoušení evangelia „rodiny, která je odpovědí na nejhlubší očekávání lidské osoby: na její důstojnost a na plnou realizaci ve vzájemnosti, ve společenství a v plodnosti. Nejde jen o to představit nějaký normativ, ale předkládat hodnoty, jež odpovídají na takovouto potřebu, jakou dnes zaznamenáváme i v nejvíce sekularizovaných zemích.“**[230]** Kromě toho „se rovněž zdůrazňovala potřeba takové evangelizace, která by jasně a otevřeně odsoudila kulturní, společenské, politické a ekonomické podmiňující okolnosti, jakými je přehnaný prostor poskytovaný tržní logice, jež brání autentickému rodinnému životu, vede k diskriminaci, chudobě, vyloučení a násilí. Proto se má rozvíjet dialog a spolupráce se strukturami společnosti a mají se povzbuzovat a podporovat laici, kteří se jako křesťané angažují v kulturním a společensko-politickém prostředí.“**[231]**

202. „Hlavní přínos pro pastoraci rodin poskytuje farnost, která je rodinou rodin a kde se harmonizují vklady malých společenství, hnutí a církevních sdružení.“**[232]**Spolu s pastorací zaměřenou specificky na rodiny se ukazuje nezbytnost „vhodnější přípravy kněží, jáhnů, řeholníků a řeholnic, katechetů a dalších pastoračních pracovníků.“**[233]** V odpovědích na konzultace rozeslané do celého světa se ukázalo, že kněží postrádají vhodnou formaci k zacházení se složitými aktuálními problémy rodin. V tomto smyslu může být také užitečná zkušenost dlouhé východní tradice ženatých kněží.

203. Seminaristé by měli procházet širší interdisciplinární formací týkající se snoubenecké doby a manželství, a nikoli jenom věrouky. Kromě toho jim formace ne vždycky umožní vyjádřit vlastní duševně-citový svět. Někteří ve svém životě nosí zkušenost zraněné rodiny, kde chyběli rodiče a nebyla citová stabilita. Během formace je zapotřebí zaručit zralost, aby budoucí kněží měli duševní rovnováhu, kterou vyžaduje jejich poslání. Rodinné vazby jsou u seminaristů zásadní pro upevnění zdravé sebeúcty. Proto je důležité, aby je rodiny provázely

během života v semináři i během kněžství, poněvadž poskytují reálnou oporu. V tomto smyslu je zdravé kombinovat čas života v semináři s životem ve farnosti, což umožní mít větší kontakt s konkrétní realitou rodin. Po celý svůj život se totiž kněz v pastoraci bude setkávat především s rodinami. „Přítomnost laiků a rodin a zvláště přítomnost žen při kněžské formaci napomáhá k docenění různosti a komplementarity jednotlivých povolání v církvi.“[234]

204. Odpovědi z konzultací kladou také důraz na nezbytnost formace laických pastoračních asistentů za pomoci psychopedagogů, rodinných lékařů, obvodních lékařů, sociálních asistentů, advokátů pro mladistvé a rodiny v otevřenosti k přijetí přínosu psychologie, sociologie, sexuologie a také *counselingu*. Odborníci, zvláště ti, kdo mají zkušenost s doprovázením, pomáhají vtělovat pastorační návrhy do reálných situací a do konkrétních starostí rodin. „Průběh formačních kurzů specificky určených pro pastorační pracovníky může vhodným způsobem zahrnovat i přípravu na manželství začleněnou do širší dynamiky církevního života.“[235] Dobrá pastorální příprava je „nezbytná v mimořádných krizových situacích, vznikajících z důvodů domácího násilí nebo sexuálního zneužívání.“[236] To všechno nijak neumenšuje, nýbrž integruje zásadní hodnotu duchovního doprovázení, neocenitelné duchovní zdroje církve a svátostného smíření.

Vedení snoubenců v přípravě k manželství

205. Synodální otcové různými způsoby prohlásili, že je třeba pomáhat mladým lidem objevovat hodnotu a bohatost manželství.[237] Je třeba, aby mohli chápat přitažlivost plného svazku, který povznáší a zdokonaluje sociální dimenzi života, uděluje pohlavnosti větší smysl a zároveň prosazuje dobro dětí a nabízí jim lepší kontext pro jejich zrání a výchovu.

206. „Komplikovaná sociální realita a problémy, jimž má dnešní rodina čelit, vyžadují zvýšené úsilí celého křesťanského společenství při přípravě snoubenců na manželství. Je třeba připomínat důležitost ctností. Mezi nimi se jeví čistota jako cenná podmínka pro růst ryzí vzájemné lásky. S ohledem na tuto potřebu synodní otcové byli zajedno v tom, že zdůrazňovali potřebu většího začlenění celého společenství, přičemž upřednostňovali svědectví samotných rodin a taktéž zakořenění přípravy na manželství v cestě křesťanské iniciace při zdůraznění pouta mezi manželstvím, křtem a ostatními svátostmi. Taktéž se vyzdvihovala potřeba specifických programů pro bezprostřední přípravu na manželství, které by umožnily skutečnou účast na církevním životě a prohloubily by různé aspekty rodinného života.“[238]

207. Vybízím křesťanské komunity k uznání, že provázet lásku snoubenců je dobré pro ně samotné. Jak dobře pravili biskupové Itálie, ti kdo vstupují do manželství, jsou pro křesťanskou komunitu „cenným zdrojem, protože svou upřímnou snahou zrát v lásce a vzájemném darování, mohou přispět k obnově samotného tkaniva církevního těla: zvláštní forma přátelství, které pěstují, se může stát nakažlivou a pomáhat v růstu přátelství a bratrství té křesťanské obce, do níž patří.“[239] Jsou různé legitimní způsoby organizace přípravy k nadcházejícímu manželství a každá místní církev vybírá tu nejlepší a poskytuje vhodnou formaci tak, aby zároveň mládež od této svátosti nedrazovala. Nejde o to předat jim celý Katechismus, ani je zahlcovat přílišnými argumenty. Také v tomto případě platí, že „nenasycuje a neuspokojuje duši, jestliže mnoho ví, nýbrž pociťuje-li a zakouší-li věci vnitřně.“[240] Zajímavější je kvalita než kvantita a je třeba dávát přednost – spolu s obnovou *kérygmatické zvěsti* – takovému obsahu, který přitažlivým a srdečným sdělením, pomůže k jejich vykročení do života „s velkodušností a štědrostí.“[241] Jde o určitý druh „iniciace“ do svátosti manželství, který jim poskytne nezbytné prvky, aby ji mohli přijmout s co nejlepší dispozicí a začít v určité míře solidní rodinný život.

208. Kromě toho je vhodné prostřednictvím misionářských rodin, rodin samotných snoubenců a různých pastoračních zdrojů nalézt způsoby, jak nabídnout širší přípravu, která by dala dozrát jejich lásce blízkostí a svědectvím. Často jsou velmi užitečné skupiny snoubenců a nabídka dobrovolných konferencí na různá témata, o která se mladí lidé zajímají. Je však nezbytné také několik osobních setkání, poněvadž hlavním cílem je pomoci každému, aby se učil mít rád tu konkrétní osobu, s níž chce sdílet celý život. Naučit se mít někoho rád nelze improvizovaně, ani to nemůže být cíl nějakého krátkého seznámení s obřadem slavení svátosti manželství. Každý člověk se totiž ve skutečnosti připravuje na manželství již od narození. Všechno, co mu jeho rodina dala, by mu mělo umožnit učit se z vlastní historie a uschopňovat jej k plnému a definitivnímu nasazení. Lépe jsou asi připraveni k manželství ti, kdo se naučili, co je to křesťanské manželství, od svých rodičů, kteří se vzali bezpodmínečně a nadále toto svoje rozhodnutí obnovují. Veškeré pastorační působení pomáhající manželům růst v lásce a žít evangelium v rodině je v tomto smyslu neocenitelnou pomocí, aby se jejich děti připravily k budoucímu manželskému životu. Netřeba zapomínat ani na hodnotný přínos lidové pastorace. Ku příkladu zmíním den svatého Valentina, který je v některých zemích lépe využíván obchodníky než kreativitou pastýřů.

209. Příprava těch, kdo již formalizovali svoje zásnuby, když je farní obec s určitým předstihem schopna je provázet, jim také má dát možnost rozpoznat rozpory a rizika. Takto je možné odhalit, že není rozumné zaměřit se na daný vztah, a tak předejít ztroskotání, které by mohlo mít velmi bolestné důsledky. Problémem je, že počáteční oslnění vede ke snaze mnohé věci skrývat či relativizovat, vyhýbat se odlišnostem, což obvykle později způsobí těžkosti. Snoubencům by měla být poskytována stimulace a pomoc, aby mohli vyjádřit, co od eventuálního manželství každý očekává, svůj způsob chápání toho, co je láska a co závazek, co kdo čeká od druhého a jaký typ společného života by chtěli vést. Tyto konverzace mohou dát nahlédnout, že styčné body jsou ve skutečnosti skrovné a že pouhá vzájemná přitažlivost nebude stačit k udržení svazku. Nic není více vrtkavé, nejisté a nepředvídatelné než touha a nikdy netřeba vybízet k rozhodnutí uzavřít manželství, pokud nedošlo k prohloubení jiných motivací, jež udělí onomu svazku reálné možnosti stability.

210. V každém případě, pokud se jasně rozpoznají slabá místa druhého, je třeba mít realistickou důvěru v možnost pomoci mu lépe rozvinout jeho osobnost a jeho slabosti vyvážit odhodlaným zájmem o jeho povznesení jakožto lidské bytosti. To znamená přijmout s pevnou vůlí možnost čelit určitému odříkání, obtížným momentům a konfliktním situacím a s rozhodností se na to připravit. Je třeba objevit příznaky nebezpečí, jež mohou se vztahem souviset, a ještě před svatbou nalézt prostředky, které umožní se s nimi úspěšně vyrovnat. Bohužel mnozí uzavírají sňatek, aniž by se poznali. Jenom se společně pobavili, učinili spolu pár zkušeností, ale nechopili se příležitosti ukázat sami sebe a zjistit, kým doopravdy je ten druhý.

211. Jak bezprostřední příprava, tak pozdější doprovázení má probíhat tak, aby snoubenci ve sňatku nespatřovali cíl cesty, ale přijali manželství jako poslání, které je s pevným a realistickým rozhodnutím pošle dál, aby společně procházeli zkouškami a obtížemi. Předmanželská pastorace a pastorace manželů musí být především pastorace svazku a přinášet takové prvky, které přispějí ke zralosti lásky i k překonání těžkostí. Tímto přínosem nejsou pouze věroučná přesvědčení, ani jej nelze redukovat na poskytování cenných duchovní zdrojů, jež církev stále nabízí, ale musí obsahovat také praktické návody, dobře padnoucí rady, zkušenostní strategie a psychologická nasměrování. To všechno tvoří pedagogiku lásky, která nemůže odhlížet od vnímavosti dnešních mladých, aby je mohla vnitřně mobilizovat. Zároveň je třeba seznámit snoubence během přípravy s místy a osobami, rádci či ochotnými rodinami, na které se mohou obrátit při hledání pomoci, vzniknou-li těžkosti. Neměla by se však nikdy pomíjet nabídka svátosti smíření, která umožňuje vystavit hříchy a pochybení

minulého života a samotného vztahu vlivu odpuštění milosrdného Boha a jeho uzdravující moci.

Příprava na svatební obřad

212. Bezprostřední příprava na manželství má tendeci zaměřit se na pozvánky, šaty, oslavu a bezpočet detailů, které pohlcují jak ekonomické zdroje, tak energii a radost. Snoubenci dorazí na svatbu vysíleni a vyčerpáni, místo aby své nejlepší energie vynaložili na párovou přípravu k tomuto velkému společnému kroku. Tato mentalita je patrná také u některých fakticky existující svazků, které nikdy nedojdou k manželství, protože přemýšlejí o příliš drahé slavnosti, namísto toho, aby dali přednost vzájemné lásce a její formalizaci před ostatními. Drazí snoubenci, mějte odvahu být odlišní, nedejte se pohltit konzumní společností a zdáním. Důležitá je láska, která vás pojí, posílena a posvěcena milostí. Buďte schopní zvolit si skromnou a jednoduchou oslavu, abyste nade všechno kladli lásku. Pastorační asistenti a celá komunita mohou napomoci tomu, aby se tato priorita stala normalitou a nikoli výjimkou.

213. Při bezprostřední přípravě je důležité přivádět snoubence k co nejhlubšímu prožití liturgické slavnosti, pomoci jim chápat a zakoušet smysl každého gesta. Připomeňme, že závazek tak obrovský jako je vyjádření manželského slibu a tělesné sjednocení, kterým se uskutečňuje manželství, je v případě pokřtěných možné interpretovat pouze jako znamení lásky Božího Syna, vtěleného a spojeného se svojí církví smlouvou lásky. V pokřtených se slova a gesta stávají řečí, která je výrazem víry. Tělo a významy, které mu dal Bůh stvořením, „hovoří jazykem služebníků svátosti, s vědomím, že se v manželské smlouvě vyjadřuje a uskutečňuje tajemství.“**[242]**

214. Snoubenci někdy nevnímají teologický a duchovní váhu slibu, který vysvětluje význam všech následných gest. Je třeba zdůraznit, že ona slova nelze redukovat na přítomnost; zahrnují v sobě celek, včetně budoucnosti, „dokud nás smrt nerozdělí“. Význam vzájemného souhlasu ukazuje, že „svoboda a věrnost si neodporují, ba dokonce se vzájemně podporují jak v mezilidských, tak v sociálních vztazích. Pomysleme na škody, které v civilizaci globální komunikace způsobuje inflace nedodržených slibů [...] Vážnost daného slova, věrnost slibu nelze koupit a prodat. Nelze jej vynutit silou, ale ani opatrovat bez oběti.“**[243]**

215. Keňští biskupové postřehli, že „přílišná soustředěnost na den svatby vede manžele k zapomínání na to, že se připravují na závazek, který potrvá celý život.“**[244]** Je třeba napomáhat k porozumění toho, že svátost není pouze chvíle, která se potom stane součástí minulosti a vzpomínek, ale nepřetržitě uplatňuje svůj vliv v celém manželském životě.**[245]** Plodivý smysl pohlavnosti, řeč těla a gesta lásky prožívané manželským párem se stávají „nepřerušenou kontinuitou liturgického jazyka“ a „manželský život se stává v jistém smyslu liturgií.“**[246]**

216. Je možné rozjímat nad biblickými texty a hlouběji chápat smysl prstenů, které si manželé dávají, nebo jiných znamení, jež jsou součástí obřadu. Nebylo by však dobré, kdyby manželé dospěli ke sňatku, aniž by se modlili společně i jeden za druhého a prosili o Boží pomoc, aby byli věrní a velkodušní, společně se ptali Boha, co On od nich očekává, a také svoji lásku společně zasvětili před Marinou ikonou. Kdo provázejí přípravou k manželství, mají je nasměrovat tak, aby uměli prožívat chvíle modlitby, které jim mohou velice prospět. „Svatební liturgie je jedinečnou událostí, která se v rodině i ve společnosti prožívá jako slavnost. První ze svých znamení vykonal Ježíš na svatební hostině v Káni; dobré víno z Pánova zázraku, které obšťastňuje vznik nové rodiny, znamená nové víno Kristovy smlouvy s muži a ženami každé doby [...] Celebrant má často možnost obrátit se ke společenství tvořenému lidmi, kteří se na církevním životě účastní málo nebo patří k jinému křesťanskému

vyznání nebo náboženskému společenství. Jedná se o cennou příležitost hlásat Kristovo evangelium.“[247]

Doprovázení během prvních let manželského života

217. Musíme uznávat jako obrovskou hodnotu, když se manželství chápe jako záležitost lásky a když svatbu mohou mít pouze ti, kdo se mají rádi a zvolili si jeden druhého dobrovolně. Nicméně, stane-li se láska pouhou přitažlivostí či vágním citem, stávají se manželé mimořádně zranitelní, když v jejich citovosti nastane krize anebo vymizí fyzická přitažlivost. Poněvadž k tomuto zmatku nezřídka dochází, je nezbytné provázet manžele v prvních letech jejich života, aby obohacovali a prohlubovali svoje vědomé a svobodné rozhodnutí patřit si a mít se rádi až do konce. Doba zásnub je často nedostačující a rozhodnutí vzít se je z různých důvodů ukvapené, přičemž jako by toho bylo málo, prodloužila se také doba dozrávání mladých lidí. Novomanželé se pak ocitají v situaci, kdy musejí doplnit onu etapu, která se měla uskutečnit během zásnub.

218. Na druhé straně chci zdůraznit, že výzvou rodinné pastorace je napomáhat ke zjištění, že manželství nelze chápat jako něco dokončeného. Svazek je reálný, neodvolatelný a byl potvrzen a posvěcen svátostí manželství. V této jednotě se však manželé stávají protagonisty, pány svých dějin a tvůrci plánu, který mají společně uskutečňovat. Pohled se obrací k budoucnosti, kterou je třeba budovat den za dnem s milostí Boží, a právě proto nelze od druhého požadovat, aby byl dokonalý. Je třeba odložit iluze a přijmout jej takového, jaký je: nedokončený, povolaný k růstu, na cestě. Hledí-li na sebe manželé neustále kriticky, znamená to, že manželství nebylo přijato jako plán, který je třeba uskutečňovat společně, trpělivě, chápavě, tolerantně a velkodušně. Vede to potom k tomu, že láska je postupně nahrazována inkvizitorským a neúprosným pohledem, kontrolováním zásluh a práv každého, stížnostmi, soupeřením a sebeobranou. Stanou se tak neschopní vzájemně se podporovat ve společném zrání a růstu v jednotě. Mladým manželům je nutné jasně to prezentovat hned od začátku, aby si uvědomili realitu, do níž vstupují. Sliby, které si dali, jsou začátkem cesty, jejíž cíl je s to překonat překážky či okolnosti, na které narazí. Obdržené požehnání je milost a podnět ke stále otevřené cestě. Často pomáhá, když usednou a vedou dialog o svém konkrétním plánu, o jeho cílech, nástrojích a podrobnostech.

219. Vzpomínám si na jeden refrén, který říká, že stojatá voda se zkazí a zakalí. To se děje, když život lásky v prvních letech manželství stagnuje, přestává se hýbat, ztrácí onen zdravý neklid, který jej žene dál. Tanec, který ona mladá láska vrhala kupředu, tanec žasnoucích očí plných naděje, nesmí ustat. Během zásnub a prvních let manželství má naděje sílu kvasu a umožňuje vidět za protivenství, konflikty a nepředvídanosti; vždycky umožňuje dívat se dál. Uvádí do pohybu všechna očekávání a udržuje na cestě růstu. Tatáž naděje nás vybízí žít naplno přítomnost a vkládat do rodinného života srdce, protože nejlepším způsobem přípravy a upevnění budoucnosti je dobrý život přítomnosti.

220. Tato cesta má různé etapy, které volají k velkodušnému darování: od prvního dotyku charakterizovaného výrazně smyslovou přitažlivostí se přechází k potřebě druhého, který je vnímán jako součást vlastního života. Odtud se jde k okoušení spolupatřičnosti, potom k chápání celého života jakožto společného plánu, dále ke schopnosti klást štěstí druhého nad svoje vlastní potřeby a k radosti nad vlastním manželstvím jakožto dobrem celé společnosti. Zrání lásky v sobě zahrnuje také učit se „vyjednávat“. To není zištný postoj anebo nějaká obchodnická hra, nýbrž uplatňování vzájemné lásky, poněvadž toto vyjednávání je pletivem vzájemných nabídek a odříkání pro dobro rodiny. V každé nové etapě manželského života je zapotřebí usednout a znovu se dohodnout tak, aby nebylo vítězů a poražených, nýbrž aby zvítězili oba. Doma se rozhodnutí nepřijímají jednostranně, odpovědnost za rodinu sdílejí oba, avšak každý domov je jedinečný a každá manželská syntéza je jiná.

221. Jednou z příčin ztroskotání manželství je přílišné očekávání od manželského života. Jakmile se stane zřejmým, že skutečnost je omezenější a problematičtější než snění, řešením není ukvapená a nezodpovědná myšlenka na rozvod, nýbrž přijetí manželství jakožto cesty zrání, kde je každý z manželů Božím nástrojem růstu druhého. Změna, růst a rozvoj dobrého potenciálu, který v sobě každý má, je možný. Každé manželství je „dějinami spásy" a to předpokládá vyjít z křehkosti, která díky Božímu daru a tvořivé a velkodušné odpovědi postupně přenechá místo solidnější a cennější skutečnosti. Možná největším posláním muže a ženy v lásce je činit se vzájemně více mužem a ženou. Umožnit růst znamená pomoci druhému, aby se utvářel ve své vlastní identitě. Proto je tato láska řemeslná. Při čtení biblické pasáže o stvoření muže a ženy vidíme nejprve, jak Bůh stvořil muže (srov. *Gen* 2,7), ukáže se však, že něco podstatného chybí, stvoří tedy potom ženu a vidí mužovo překvapení: „Tak to ano, to je jiná!". Potom je možné si představit onen krásný dialog, ve kterém se muž a žena začínají vzájemně objevovat. Vskutku, i v obtížných momentech se tento úžas opakuje a otevírají se nové dveře k opětovnému objevování, jako by to bylo poprvé, a v každé nové etapě znovu jeden druhého utvářejí. Láska způsobuje, že jeden čeká druhého s trpělivostí vlastní řemeslníkovi, obdrženou od Boha.

222. Doprovázení musí povzbudit manžele, aby byli velkodušní při předávání života. „V souladu s osobním a lidsky úplným charakterem manželské lásky představuje správnou cestu k plánování rodiny konsenzuální dialog mezi manžely, který respektuje čas a bere v úvahu důstojnost partnera. V tomto smyslu je třeba znovu objevit encykliku *Humanae vitae* (srov. 10-14) a apoštolskou exhortaci *Familiaris consortio* (srov. 14;28-35) s cílem znovu probudit připravenost k plození, která kontrastuje s mentalitou často nepřátelskou k životu [...] Zodpovědné rozhodnutí pro rodičovství předpokládá formaci svědomí, které je „nejtajnějším středem a svatyní člověka; v ní je sám s Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru" (*GS* 16). Čím více se manželé snaží naslouchat ve svém svědomí Bohu a jeho příkazům (srov. *Řím* 2,15) a nechávají se duchovně doprovázet, tím bude jejich rozhodování vnitřně svobodnější od subjektivního soudu a od chování přizpůsobivému jejich okolí."**[248]** Nadále platí, co jasně prohlásil Druhý vatikánský koncil: „Manželé [...] si vytvoří společnou dohodou a úsilím správný úsudek. Přitom přihlédnou jak k vlastnímu dobru, tak k dobru svých dětí, ať již narozených nebo v budoucnu předvídaných; uváží též hmotné i duchovní podmínky doby a své situace a budou mít konečně zřetel i na dobro rodinného společenství, světské společnosti a církve. Tento úsudek si musí koneckonců udělat manželé před Bohem sami."**[249]** Na druhé straně je třeba povzbuzovat používání metod založených na „přirozených rytmech plodnosti" (*HV* 11). Má se osvětlovat, že „takové metody respektují tělo manželů, povzbuzují vzájemnou něhu a podporují výchovu k ryzí svobodě" (*KKC,* 2370). Stále je třeba zdůrazňovat, že děti jsou podivuhodným Božím darem, radostí pro rodiče i pro církev. Skrze ně Pán obnovuje svět."**[250]**

Některé zdroje

223. Synodální otcové ukázali, že „první roky manželství jsou životně důležitým a citlivým obdobím, během něhož si manželé stále více uvědomují problémy i význam manželství. Odtud vychází potřeba pastoračního doprovázení, která by pokračovala i po slavení svátosti (srov. *Familiaris consortio*, část III.). Jako velice důležitá se při této pastoraci jeví přítomnost zkušených manželských dvojic. Farnost se považuje za místo, kde se zkušené dvojice mohou dávat k dispozici těm mladším, za případného přispění různých sdružení, církevních hnutí a nových společenství. Je nutno povzbuzovat manžele k zásadně důležitému postoji otevřenosti pro velký dar dětí. Je třeba zdůrazňovat důležitost rodinné spirituality, modlitby i účasti na nedělní eucharistii a povzbuzovat manželské dvojice, aby se pravidelně scházely pro podnícení růstu svého duchovního života a solidarity při konkrétních životních potřebách. Liturgie, náboženské úkony a eucharistie slavená pro rodiny, především při výročí svatby, byly zmiňovány jako životně důležité pro podporu rodinné evangelizace."**[251]**

224. Tato cesta je otázkou času. Láska vyžaduje dostupný a nezištný čas, který klade jiné věci na druhé místo. Je třeba čas na dialog, neuspěchané objetí, sdílení plánů, naslouchání a pohled, ocenění a utužení vztahu. Někdy je problémem frenetický rytmus společnosti nebo časový běh vnucovaný pracovní dobou. Jindy je problémem, že společně strávený čas je nekvalitní. Je sdílen pouze fyzický prostor bez věnování si vzájemné pozornosti. Pastorační asistenti a skupiny rodin by měli pomáhat mladým či křehkým manželským párům učit se v oněch chvílích setkávat, zastavit se jeden před druhým a rovněž sdílet chvíle ticha, které je přiměje zakusit přítomnost druhého.

225. Manželé, kteří mají dobrou zkušenost „zaučování“ v tomto smyslu, mohou nabízet praktiky, které prospěly jim: plánování chvil, kdy jsou nezištně spolu, chvíle rekreace s dětmi, různé způsoby slavení důležitých událostí, prostory sdílené spirituality. Mohou však také učit důvtipu, který pomůže dát obsah a smysl těmto chvílím a vede k lepší komunikaci. To je vrcholně důležité, když pohasne novost snoubeneckého vztahu. Pokud se totiž neví, co se sdíleným časem, jeden nebo druhý z manželů se uteče k technologiím, bude vymýšlet jiné závazky nebo hledat jiné náruče nebo uteče před nepohodlnou intimitou.

226. Mladé manžele je třeba také stimulovat, aby si vytvářeli vlastní zvyky, jež nabídnou zdravé vnímání stability a ochrany a které se vytvářejí řadou sdílených každodenních rituálů. Je dobré ráno se vždycky políbit, žehnat si každý večer, čekat na druhého a přivítat jej, když přijde, někdy si společně vyjít a dělit se o domácí práci. Zároveň je však dobré přerušit navyklý běh slavením, neztratit schopnost rodinných oslav, radosti a oslavování krásných zkušeností. Je třeba společně prožívat překvapení z Božích darů a společně živit nadšení ze života. Umění slavit dodává lásce energii, osvobozuje ji od monotónnosti a vyplňuje barvami a nadějemi každodenní zvyky.

227. My, pastýři, musíme rodiny povzbuzovat k růstu ve víře. Proto je dobré vybízet k časté zpovědi, duchovnímu vedení, k účasti na duchovních obnovách. Netřeba zapomínat ani na pobídky k vytváření týdenního prostoru k rodinné modlitbě, protože „rodina, která se modlí, zůstává v jednotě“. Stejně tak při navštěvách domů bychom měli vybídnout všechny členy rodiny, aby se za sebe navzájem pomodlili a svěřili rodinu do Pánových rukou. Současně je vhodné každého z manželů pobídnout k modlitbě o samotě před Bohem, protože každý má svoje tajné kříže. Proč se nesvěřit Bohu s tím, co zneklidňuje srdce, nebo prosit o sílu k zahojení svých ran a vyprošovat si světlo potřebné pro zachovávání svého závazku? Synodální otcové také ozřejmili, že „zdrojem spirituality je pro rodinu Boží slovo. Celá pastorace rodiny se musí vnitřně utvářet četbou Písma svatého při modlitbě i v církevním společenství a tak má formovat členy domácí církve. Slovo Boží není jen radostnou zvěstí pro soukromý život lidí, ale také kritériem pro posouzení a světlem pro rozlišení různých výzev, s nimiž se vyrovnávají manželé a rodiny.“**[252]**

228. Je možné, že jeden z manželů není pokřtěný anebo nechce plnit závazky plynoucí z víry. V takovém případě touha druhého křesťansky žít a růst působí, že tuto lhostejnost prožívá bolestně. I přesto je však možné nalézt společné hodnoty, sdílet je a s nadšením pěstovat. Milovat nevěřícího, činit jej šťastným, ulehčovat jeho soužení a sdílet s ním život je pravdivé posvěcování. Z druhé strany je láska Božím darem a tam, kde se ujímá, dává pocítit svoji proměňující moc někdy tajemnými způsoby, takže „nevěřící muž je posvěcen skrze svou ženu a nevěřící žena je posvěcena skrze svého muže“ (1 *Kor* 7,14).

229. Farnosti, hnutí, školy a jiné církevní instituce mohou zprostředkovávat péči o rodiny a vnášet do nich život. Například pomocí nástrojů, jakými jsou setkání blízkých či spřátelených párů, krátké duchovní obnovy pro manžele, konference odborníků o velmi konkrétních problematikách rodinného života, manželská poradní centra, misionáři připravení mluvit s manžely o jejich těžkostech a očekáváních, poradenství k různým rodinným situacím

(závislosti, nevěra, násilí v rodině), prostory spirituality, formace pro rodiče s problematickými dětmi, setkávání rodin. Farní asistent by měl být schopen manžele srdečně přijímat a zabývat se naléhavými rodinnými záležitostmi, anebo umět odkázat na někoho, kdo může pomoci. Existuje také pastorační podpora poskytovaná skupinami manželů jak službou, tak posláním, modlitbou, formací či vzájemnou pomocí. Tyto skupiny představují příležitost, jak dávat a žít otevřenost rodiny vůči druhým a sdílet víru, ale zároveň jsou prostředkem posílení manželů v jejich růstu.

230. Je pravdou, že mnohé manželské páry se po svatbě z křesťanské obce vytratí, ale častokrát nevyužíváme některých příležitostí, kdy se ukáží a kdy bychom jim mohli přitažlivě předložit ideál křesťanského manželství, sblížit se s nimi a doprovázet je. Mám na mysli například křest dítěte, první svaté přijímání anebo účast na pohřbu či svatbě příbuzného či přítele. Téměř všechny manželské páry se při těchto příležitostech ukáží, což by se mělo více doceňovat. Další cestou sblížení je žehnání domů nebo návštěva s putovním mariánským obrazem. To jsou příležitosti k rozvinutí pastoračního dialogu o situaci v rodině. Může být také užitečné pověřovat zralejší páry, aby byly nablízku mladším manželům v jejich sousedství, setkávaly se s nimi, sledovaly jejich začátky a pomáhaly jim v růstu. Při dnešním životním rytmu většina manželů nemá ochotu k častým setkáním, a nemůžeme se omezit na pastoraci malých *elit*. Rodinná pastorace má být podstatně misionářská, spíše vycházet vstříc a být na blízku než se stát továrnou na kurzy, kterých se účastní málokdo.

[225] *Relatio Synodi* 2014, 30.
[226] Tamt., 31.
[227] *Relatio finalis* 2015, 56.
[228] Tamt. 89.
[229] *Relatio Synodi* 2014, 32.
[230] Tamt., 33.
[231] Tamt., 38.
[232] *Relatio finalis* 2015, 77.
[233] Tamt., 61.
[234] Tamt.
[235] Tamt.
[236] Tamt.
[237] Srov. *Relatio Synodi* 2014, 26.
[238] Tamt.
[239] Italská biskupská konference, *Orientamenti pastorali sulla preparazione al matrimonio e alla famiglia*, 22.října 2015, 1.
[240] Ignác z Loyoly, *Duchovní cvičení*, druhá poznámka.
[241] Tamt., pátá poznámka
[242] Jan Pavel II., *Katecheze*, 27.června 1984, 4; viz *Teologie těla*, Paulínky 2012, str. 523.
[243] *Katecheze*, 21.října 2015.
[244] Keňská biskupská konference, *Poselství k postní době*, 18.února 2015.
[245] Srov. Pius XI., *Casti connubii*, 31.prosince 1930.
[246] Jan Pavel II., *Katecheze*, 4.července 1984, 3.6; tamt. str.526,528.
[247] *Relatio finalis* 2015, 59.
[248] Tamt., 63.
[249] *Gaudium et spes*, 50.
[250] *Relatio finalis* 2015, 63.
[251] *Relation Synodi* 2014, 40.
[252] Tamt., 34.

Rozjasnit krize, úzkosti a těžkosti

231. Pár slov k těm, jejichž nové zásnubní víno lásky již zestárlo. Když toto víno zkušeností společné cesty zestárne, ukáže se a zaskví věrnost drobných životních okamžiků ve svojí plnosti. Je to věrnost očekávání a trpělivosti. Tato věrnost plná obětí a radostí jakoby rozkvétala v čase, kdy vše vyzrálo a v kterém oči dostávají jiskru, když pozorují děti svých dětí. Tak tomu bylo již na začátku, ale nyní to vychází najevo, usazuje se a dozrává v každodenním úžasu nad opětovným objevem den za dnem, rok za rokem. Jak učil svatý Jan od Kříže, „staří milenci jsou již vycvičeni a vyzkoušeni“. Jsou zbaveni „smyslového zápalu, vnějšího bouření a horlivého vření, ale mají zalíbení ve sladkosti vína lásky, které je již dobře svařené v substanci, a tato láska [...] je usazena uvnitř v duši.“[253] To předpokládá schopnost překonávat krize i doby úzkostí, neutíkat před výzvami a neskrývat obtíže.

232. Dějiny každé rodiny jsou brázděny krizemi všeho druhu, jež jsou zároveň částí její dramatické krásy. Je třeba napomáhat objevu, že překonaná krize nevede k méně intenzivnímu vztahu, nýbrž vylepšuje, sedimentuje a dává uzrát vínu jednoty. Lidé spolu nežijí, aby byli stále méně šťastní, nýbrž aby se naučili novým způsobům štěstí, které otevírá nová etapa. Každá krize v sobě zahrnuje zaučování, jež umožňuje navýšení intenzity sdíleného života nebo přinejmenším nalezení nového smyslu manželské zkušenosti. V žádném případě není třeba se podvolovat sestupné křivce, nevyhnutelnému upadání a snášení průměrnosti. Naopak. Je-li manželství přijato jako úkol, který v sobě zahrnuje také překonávání překážek, je každá krize vnímána jako příležitost společně dospět k pití lepšího vína. Je dobré provázet manžele, aby byli s to přijímat možné krize zvednutím hozené rukavice a přiznávat jim místo v rodinném životě. Zkušení a formovaní manželé mají k tomuto objevu ochotně doprovázet druhé, aby se neděsili krizí a nepřijímali ukvapená rozhodnutí. Každá krize skrývá dobrou zprávu, které je třeba umět naslouchat tříbením sluchu srdce.

233. Bezprostředně se na krizi reaguje odporem, obranným postojem vůči tomu, co se vymyká kontrole, poněvadž vychází najevo nedostatečnost vlastního způsobu života, a to vadí. Užívá se tedy metody popírání a skrývání problémů, relativizování jejich důležitosti a upínání se pouze na plynutí času. Tím se však řešení opožďuje a vynakládá se spousta energie na zbytečné zastírání, čímž se věci ještě více komplikují. Pouta chátrají a dochází k upevňování izolace, která škodí důvěrnosti. Neřešená krize nejvíce ohrožuje komunikaci. Takto se postupně „osoba, kterou miluji“ stává „osobou, která je stále se mnou“, potom „otcem či matkou mých dětí“ a nakonec cizím člověkem.

234. Čelit krizi je třeba přítomností. Je to těžké, protože lidé se někdy izolují, aby nemuseli projevovat, co cítí, a uchylují se do malicherného a šalebného mlčení. V těchto chvílích je třeba vytvářet prostory komunikace od srdce k srdci. Obtíž spočívá v tom, že se tato komunikace ve chvíli krize navazuje obtížněji, pokud nikdy předtím nedošlo k jejímu osvojení. Je to opravdové umění, které si osvojujeme ve chvíli klidu, aby bylo možné jej použít v těžkých dobách. Je třeba pomáhat objevovat ty nejskrytější příčiny skryté v srdci manželů a čelit jim jako porodu, který přejde a zanechá nový poklad. Odpovědi na uskutečněné konzultace však ukázaly, že v těžkých či kritických situacích většina lidí nevyužívá pastoračního doprovázení, protože necítí, že by bylo chápavé, blízké, realistické a vtělené. Proto se nyní pokusme přistoupit k manželským krizím z hlediska, které se neodvrací od jejich bolestné a úzkostné tíže.

235. Jsou krize, ke kterým běžně dochází ve všech manželstvích. Počáteční krize, kdy je třeba se naučit se snoubit rozdíly a odloučit se od rodičů, anebo krize příchodu potomka a s tím spojených nových citových výzev; krize v péči o dítě, které mění návyky rodičů; krize dospívání dětí, jež vyžaduje mnoho energie, destabilizuje rodiče a někdy je staví proti sobě; krize „prázdného hnízda“, která nutí pár znovu dbát na sebe; krize způsobená stářím rodičů manželů, kteří vyžadují větší péči, pozornost i obtížná rozhodnutí. Jsou to náročné situace, které vyvolávají obavy, pocity viny, deprese či únavu, které mohou manželský svazek vážně pošramotit.

236. K těmto stavům se přidružují osobní krize, které doléhají na páry a pojí se s ekonomickými, pracovními, citovými, sociálními a duchovními těžkostmi. A přidávají se nepředvídané okolnosti, které mohou měnit rodinný život a vyžadují odpuštění a smíření. Každý, kdo se chystá odpustit, musí se v poklidné pokoře zeptat, zda sám nevytvořil situace, které přivedly druhého k určitým pochybením. Některé rodiny se hroutí v důsledku vzájemného obviňování manželů, ale „zkušenost ukazuje, že vhodnou pomocí a činností

usilující o milost smíření se uspokojivě překoná velký počet manželských krizí. Umět odpouštět a pocítit odpuštění je v rodinném životě základní zkušeností.“[254] „Namáhavé umění smířit se, které má zapotřebí podporu milosti, potřebuje velkorysou spolupráci příbuzných a přátel a mnohdy také profesionální pomoc zvenku.“[255]

237. Často dochází k tomu, že se někomu nedostává toho, co si přeje, anebo se nerealizuje to, o čem snil, a zdá se mu, že existuje dostatečný důvod k tomu, aby manželství ukončil. Tak by neexistovalo žádné manželství, které by vytrvalo. K rozhodnutí se vším skoncovat někdy stačí jedno zklamání, absence ve chvíli, kdy jeden potřebuje druhého, uražená ješitnost nebo nedefinovaná obava. A jsou také situace, které jsou vlastní nevyhnutelné lidské křehkosti a kterým se připisuje příliš velká emotivní váha. Například něčí dojem, že nebyl dostatečně zohledněn, žárlivosti, odlišnosti, které se mezi oběma mohou vynořit, přitažlivost vzbuzená jinými osobami, nové zájmy, které zapalují srdce, fyzické proměny jednoho z manželů a mnoho dalších věcí jsou spíše než útokem na lásku jakousi příležitostí vybízející k její opětovné obrodě a růstu.

238. Někteří mají za těchto okolností dostatek zralosti, aby si opět zvolili druhého jako průvodce na cestě, nehledě na omezení jejich vztahu, a realisticky přijímají, že nemohou uspokojit všechny sny, kterými se kochali. Unikají tomu, aby se považovali za jediné mučedníky, cení si malých a omezených možností, které jim nabízí život v rodině, a snaží se konstruktivně svazek utužovat, což vyžaduje čas a námahu. Poněvadž v zásadě uznávají, že každá krize je jakýmsi novým přitakáním, jež umožní, že se opět zrodí posílená, proměněná, zralá a osvícená láska. V krizi se dostává odvahy hledat hluboké kořeny toho, co se děje, znovu vyjednat nové základní dohody, nalézt novou rovnováhu a vstoupit společně do nové etapy. Tímto postojem stálé otevřenosti lze čelit mnoha obtížným situacím! Uznáním, že smíření je možné, v každém případě objevíme, že „služba zaměřená na ty, jejichž manželský vztah se rozbil, se ukazuje jako zvláště naléhavá.“[256]

Staré rány

239. Je pochopitelné, že se v rodinách vyskytnou mnohé těžkosti, když někdo z jejích členů nedosáhl zralosti ve vztahování se k druhému, protože určité rány utržené v jeho dřívějších životních fází nebyly zahojeny. Špatně prožité vlastní dětství a dospívání je úrodným polem pro osobní krize, které mohou škodit manželství. Kdyby všichni byli normálně zralými lidmi, krize by byly méně časté a méně bolestné. Faktem však někdy je, že lidé se zpožděním dospívají ve čtyřiceti letech ke zralosti, jež měla nastat na konci dospívání. Někdo miluje egocentrickou láskou, která je vlastní dětem, fixován ve fázi zkreslené reality a životních vrtochů, kdy se má všechno točit kolem něho. To je nenasytná láska, která křičí a pláče, když nedostane to, po čem touží. Jindy miluje láskou zaostalou v adolescentní fázi, poznamenanou neshodami, jízlivou kritikou, obviňováním druhých, logikou citů a fantazie, kde druzí mají vyplňovat naše mezery či podporovat naše rozmary.

240. Mnozí končí svoje dětství, aniž by zakusili, že jsou milováni bezpodmínečně, což zraňuje jejich schopnost důvěřovat a darovat se. Špatně žitý vztah k rodičům a sourozencům, pokud nebyl nikdy zahojen, se znovu vynoří a škodí manželskému životu. Je proto třeba projít osvobozením, které dosud neproběhlo. Když vztah mezi manžely nefunguje dobře, je vhodné se před přijetím závažných rozhodnutí ujistit, že každý prošel tímto ošetřením vlastních dějin. Je třeba uznat, že uzdravení je nezbytné, a naléhavě prosit o milost odpustit a odpustit si, přijmout pomoc, hledat pozitivní motivace a stále znovu to zkoušet. Každý k sobě musí být velmi upřímný, aby uznal, že jeho způsob prožívání lásky trpí těmito nezralostmi. Jakkoli se může zdát evidentním, že veškerá vina leží na druhém, není nikdy možné překonat krizi pouhým čekáním na to, až se změní druhý. Je třeba se ptát na to, co by mělo osobně uzrát nebo být uzdraveno, aby bylo možné překonat konflikt.

241. Zohlednění vlastní důstojnosti a dobra dětí ukládá v některých případech pevné vymezení se proti přehnaným nárokům druhého, proti velké nespravedlnosti, násilí či již chronickému nedostatku úcty. Je třeba uznat, že „existují případy, v nichž je rozdělení nevyhnutelné. Někdy to může být dokonce morálně nutné, když jde o to uchránit slabšího z manželů anebo malé děti před ranami ještě těžšími způsobenými zvůlí a násilím, ponižováním a vykořisťováním, odcizením a lhostejností.“[257] Avšak „musí se to pokládat za nejkrajnější prostředek, když se každý jiný pokus o nápravu ukázal bezvýsledným.“[258]

242. Synodální otcové uvedli, že „specifické posouzení je nezbytné při pastoračním doprovázení odloučených, rozvedených a opuštěných osob. Je třeba přijmout a ocenit především utrpení těch, kdo podstoupili nespravedlivou rozluku nebo rozvod nebo byli opuštěni či kvůli špatnému zacházení ze strany manželského partnera nuceni přerušit soužití. Odpustit vytrpěnou nespravedlnost není snadné, ale je to cesta umožněná milostí. Odtud vychází potřeba pastorace smíření a zprostředkování, konaná také prostřednictvím specializovaných center pro přijetí, jež je třeba zřizovat v diecézích.“[259] Zároveň „osoby rozvedené, ale nikoli znovu sezdané, které jsou často svědky manželské věrnosti, je třeba povzbuzovat, aby nacházely v eucharistii pokrm, který by jim pomáhal v jejich stavu. Místní společenství i pastýři je mají starostlivě doprovázet, především tehdy, když mají děti nebo žijí v situaci citelné nouze.“[260] Manželské ztroskotání je mnohem traumatičtější a bolestnější v situaci chudoby, protože je mnohem méně zdrojů k novému existenčnímu nasměrování. Chudá osoba ztrácející ochranné prostředí rodiny a její integrita je dvojnásobně vystavena osamocení a veškerým rizikům.

243. Rozvedeným, kteří žijí v novém svazku, je důležité dát pocítit, že jsou součástí církve, „nejsou exkomunikovaní“ a nezachází se s nimi tak, protože jsou stále součástí církevního společenství.[261] Tyto situace „vyžadují pozorné rozlišení a doprovázení s velkým respektem; je třeba se vyhýbat slovům a postojům, které by jim dávaly pocítit diskriminaci, a má se napomáhat jejich účasti na životě společenství. Pokud si křesťanská komunita na sebe bere starostlivost o ně, neznamená to oslabování její víry a jejího svědectví o nerozlučitelnosti manželství, ale právě touto péčí vyjadřuje spíše svou lásku.“[262]

244. Na druhé straně velký počet synodálních otců „zdůrazňoval potřebu toho, aby se procedury pro uznání případů nulity staly dosažitelnějšími a pohotovějšími a, pokud možno, bezplatnými.“[263] Zdlouhavost procesů působí nepříjemnosti a odrazuje lidi. Moje dva nedávné dokumenty v této věci[264] přinesly zjednodušení procedur vedoucích k případnému prohlášení o neplatnosti manželství. Těmito dokumenty jsem chtěl také „ozřejmit, že biskup ve své církvi, protože byl ustanoven jejím pastýřem a hlavou, je sám také soudcem mezi věřícími jemu svěřenými.“[265] Proto „uskutečnění těchto dokumentů vyžaduje velkou zodpovědnost diecézních ordinářů, povolaných k tomu, aby některé kauzy soudili sami a v každém případě tak zajistili věřícím jednodušší přístup ke spravedlnosti. To si vyžaduje přípravu dostatečně početného personálu, tvořeného kleriky i laiky, který se bude prvořadě věnovat této církevní službě. Bude tedy potřebné poskytovat rozvedeným lidem nebo dvojicím v krizi informační, poradenskou a zprostředkovací službu, která ve spojitosti s pastorací rodin bude disponibilní také pro případy předběžného šetření k manželskému procesu (srov. *MI*, čl. 2-3).”[266]

245. Synodální otcové také poukázali na „důsledky rozvodu nebo rozluky pro děti, které jsou v každém případě nevinnými oběťmi této situace.“[267] Nehledě na všechny rozvíjené úvahy jsou děti první starostí, která nesmí být zatemněna žádným jiným zájmem či cílem. K rozvedeným rodičům se obracím s touto prosbou: „Nikdy, nikdy, nikdy nedělejte z dítěte rukojmí! Rozešli jste z různých důvodů, ocitli jste se v této životní zkoušce, ale tíži rozvodu

ať nemusejí nést děti, ať se nestanou rukojmím jednoho proti druhému a vyrůstají s tím, že slyší maminku mluvit dobře o tatínkovi, i když jste rozvedení, a tatínka, jak mluví dobře o mamince.“[268] Je nezodpovědné ničit pověst otce či matky s cílem zajistit si přízeň dítěte, pomstít se nebo bránit, protože to poškozuje vnitřní život dítěte a způsobuje těžko zahojitelné rány.

246. Církev, třebaže chápe konfliktní situace, kterými manželé musejí procházet, nemůže přestat být hlasem těch nejkřehčích, jimiž jsou děti, které často mlčky trpí. Dnes „navzdory naší zdánlivě rozvinuté sensibilitě a všem našim rafinovaným psychologickým analýzám se ptám, zda nejsme necitliví vůči zraněním dětské duše. [...] Vnímáme tu obrovskou tíhu, která drtí dětskou duši v rodinách, kde se k sobě chovají špatně a ubližují si až do té míry, že zlomí svazek manželské lásky?“[269] Tyto ošklivé zkušenosti nepomohou těmto dětem v dozrávání, aby byly schopny definitivních závazků. Proto křesťanská společenství nesmějí nechávat v osamocení ty rozvedené rodiče, kteří žijí v novém svazku. Naopak, musejí je začlenit a provázet v jejich výchovném poslání. „Vždyť jak bychom mohli těmto rodičům doporučovat, aby dělali vše pro výchovu svých dětí v křesťanském životě a dávali jim příklad přesvědčivé a praktikované víry, kdybychom je zároveň drželi v odstupu od života církevního společenství, jako by z něho byli vyloučeni? Je třeba jednat tak, abychom nenakládali další břemena nad rámec těch, která děti v těchto situacích už musí snášet!“[270] Pomáhat hojit rány rodičů a duchovně je přijímat prospívá také dětem, které potřebují rodinnou tvář církve, která je v této traumatické zkušenosti přijímá. Rozvod je zlo, a zvyšující se počet rozvodů je velmi zneklidňující. Naším nepochybně nejdůležitějším pastoračním úkolem ve vztahu k rodinám je proto posilovat lásku a pomáhat hojit rány, abychom šíření tohoto dramatu naší doby předcházeli.

Některé složité situace

247. „Problematika týkající se smíšených manželství si vyžaduje zvláštní pozornost. Manželství mezi katolíky a ostatními pokřtěnými, „i když mají své zvláštní problémy, vykazují přece četné prvky, kterých je třeba si vážit a které mají být podporovány ať pro svou vnitřní hodnotu, nebo pro svůj značný přínos k ekumenickému hnutí“. Z toho důvodu „je třeba se snažit … o ochotnou spolupráci mezi katolickým a nekatolickým duchovním, a to už při přípravě na manželství a na sňatek“ (*FC* 78). Pokud jde o sdílení eucharistie, připomínáme, že „rozhodnutí, zda připustit nekatolického manžela k eucharistickému společenství, musí být v souladu se všeobecnými normami, které v této věci existují jak pro východní, tak i ostatní křesťany, a musí brát v úvahu konkrétní situaci přijetí svátosti křesťanského manželství dvěma pokřtěnými křesťany. Ačkoli manželé ve smíšeném manželství sdílejí svátost křtu a manželství, společná účast na eucharistii může být pouze výjimečná. Pokaždé je třeba dodržet normy uvedené výše...“ (Papežská rada pro jednotu křesťanů, *Direktář k provádění ekumenických principů a norem*, 25. března 1993,159-160).“ [271]

248. „Manželství s disparitou kultu představují výsostní příležitost pro mezináboženský dialog [...] a obnášejí některé specifické těžkosti týkající se jak křesťanské totožnosti rodiny, tak i náboženské výchovy dětí. [...] Počet rodin tvořených manželskými svazky s disparitou kultu, který narůstá na misijních územích i v zemích s dlouhou křesťanskou tradicí, si naléhavě vyžaduje diferencovanou pastorační péči podle různých společenských i kulturních prostředí. V některých zemích, kde neexistuje náboženská svoboda, je křesťanský manžel nucen kvůli uzavření sňatku přestoupit na jiné náboženství a nemůže slavit kanonické manželství s disparitou kultu ani pokřtít děti. Proto musíme zdůrazňovat nutnost respektování náboženské svobody pro všechny.“[272] To „vyžaduje věnovat zvláštní pozornost lidem, kteří vstupují do takových manželství, a to nejen v období předcházejícím svatbě. Specifickým problémům čelí páry a rodiny, v nichž jeden partner je katolík a druhý nevěřící. V takových

případech je třeba svědčit o schopnosti evangelia vžívat se do těchto situací tak, aby byla umožněna křesťanská výchova dětí.“[273]

249. „Zvláštní těžkost představují situace, které se týkají přístupu ke křtu osob nacházejících se v komplexní manželské situaci. Jedná se o osoby, které uzavřely stabilní manželský svazek v době, kdy aspoň jedna z nich neznala křesťanskou víru. V těchto případech jsou biskupové povoláni uplatnit pastýřské posouzení úměrné duchovnímu dobru těchto lidí.“[274]

250. Církev svůj postoj řídí podle Pána Ježíše, který se v bezmezné lásce obětoval za každého člověka bez výjimky.[275] Spolu se synodálními otci jsem uvažoval o situaci rodin, které prožívají zkušenost, že mají ve svém středu osoby s homosexuální orientací, což není snadné pro rodiče, ani pro děti. Proto chceme především zdůraznit, že každého člověka bez ohledu na pohlavní orientaci je třeba respektovat v jeho důstojnosti, s úctou přijímat a pečlivě se vyhýbat „jakémukoliv náznaku nespravedlivé diskriminiace,“[276] zvláště každé formě agrese a násilí. Ve vztahu k rodinám jde však o poskytnutí uctivého doprovázení, aby se těm, kdo mají homosexuální sklony, dostávalo nezbytné pomoci pro pochopení a plné uskutečnění Boží vůle v jejich životě.[277]

251. Během diskuse o důstojnosti a poslání rodiny synodální otcové poznamenali, že „pokud jde o plány postavit svazky mezi homosexuálními osobami naroveň manželství, »neexistuje žádný základ, který by umožnil stanovit podobnost či analogie, a to ani vzdálené, mezi homosexuálními svazky a Božím záměrem s manželstvím a rodinou« “ a „je nepřípustné, aby byl na místní církve vyvíjen v této záležitosti nátlak a aby mezinárodní organizace podmiňovaly finanční pomoc chudým zemím tím, že zavedou zákony umožňující »manželství« mezi osobami stejného pohlaví.“[278]

252. Rodiny s jedním rodičem mají různý původ: „biologický otec nebo matka se nikdy nezačlenili do rodinného života; situace násilí, od níž jeden z rodičů musel utéct spolu s dětmi; smrt jednoho z rodičů; odchod jednoho z rodičů od rodiny i jiné okolnosti. Ať už je důvod jakýkoli, rodič, který žije s dítětem, musí nacházet podporu a útěchu u ostatních rodin z křesťanského společenství, jakož i u farních pastoračních organizací. Tyto rodiny bývají navíc sužovány tíží ekonomických problémů, nejistotou dočasné práce, těžkostmi s obživou dětí i tím, že nemají kde bydlet.“[279]

Když smrt zatne svůj bodec

253. Rodinný život se střetává také se smrtí drahého. Nemůžeme opominout nabídku světla víry těm rodinám, které trápí tyto chvíle.[280] Opustit rodinu, když ji ranila smrt, by byl nedostatek milosrdenství, ztráta pastorační příležitosti. Takový postoj by nám navíc mohl zavřít dveře k jakékoli další evangelizační činnosti.

254. Chápu sklíčenost toho, kdo ztratil milovanou osobu, manžela či manželku, s níž tolik prožil. Ježíš sám byl pohnut a zaplakal při ztrátě přítele (srov. *Jan* 11,33.35). A jak nechápat nářek toho, kdo ztratil dítě? „Jako by se zastavil čas: otevře se propast pohlcující minulost i budoucnost. [...] A někdy to dojde dokonce tak daleko, že smrt bývá kladena za vinu Bohu. Mnoho lidí – a já jim rozumím – se na Boha hněvá.“[281] „Vdovství je zvláště obtížnou zkušeností [...] Někteří ve chvíli, kdy vstupují do této zkušenosti, dokážou s ještě větší oddaností věnovat své síly dětem a vnukům a v tomto výrazu lásky nacházejí své nové výchovné poslání. [...] Těm, kteří nemohou počítat s přítomností rodinných příslušníků, jimž by se mohli věnovat a zažívat jejich lásku a blízkost, musí se zvláštní pozorností a ochotou pomáhat křesťanské společenství, především pokud se nacházejí ve stavu nouze.“[282]

255. Smutek po zesnulých může může být poměrně dlouhý a chce-li pastýř na této cestě doprovázet, musí se přizpůsobit požadavkům každé z jejích etap. Celá tato cesta je brázděna otázkami: po příčinách smrti, po tom, co by se bývalo dalo dělat, po tom, jak prožívá člověk chvíle, jež předcházejí smrt... Upřímná a trpělivá modlitba a vnitřní osvobození navrátí pokoj. V určité etapě tohoto zármutku je třeba napomoci objevu, že ti, kdo ztratili drahou osobu, mají ještě pokračovat ve svém poslání, a že není dobré toto utrpení prodlužovat jako by šlo o úkon úcty. Milovaná osoba nepotřebuje naše utrpení a ani jí nelichotí, když bořím svůj život. Lásku nevyjadřuje nejlépe ani její nepřetržité připomínání a zmiňování, protože svědčí o přilnutí k minulosti, která už není, místo o lásce ke skutečnému člověku, jenž je na onom světě. Nemůže už být přítomen fyzicky, ale třebaže smrt je mocná, „silná jako smrt je láska“ (*Pís* 8,6). Láska má intuici, která umožňuje slyšet bez zvuků a vidět neviditelné. Neznamená to představovat si drahého člověka takového, jaký byl, nýbrž snažit se jej přijmout proměněného, takového, jaký je nyní. Vzkříšený Ježíš požádal přítelkyni Marii, když jej chtěla obejmout, aby se jej nedotýkala (srov. *Jan* 20,17), a tak ji dovedl k jinému setkání.

256. Utěšuje nás vědomí, že nedochází k naprostému zničení těch, kdo umírají, a víra nás ujišťuje, že Vzkříšený nás nikdy neopustí. Takto můžeme smrti zabránit, „aby otrávila náš život, zmařila naše city a uvrhla nás do nejtemnější prázdnoty“.**[283]** Bible mluví o Bohu, který nás stvořil z lásky pro lásku a učinil nás tak, že se náš život smrtí nekončí (srov. *Mdr* 3,2-3). Svatý Pavel mluví o setkání s Kristem bezprostředně po smrti: „Mám touhu zemřít a být s Kristem“ (*Flp* 1,23). Spolu s Ním nás po smrti očekává to, co Bůh připravil těm, kdo Jej milují (srov. 1 *Kor* 2,9) Preface ze zádušní mše to vyjadřuje majestátně: „Nevyhnutelnost smrti nás sice skličuje, ale utěšuje nás zaslíbení věčného života; vždyť život těch, kdo v tebe věří, nezaniká, ale ve smrti se naplňuje.“ „Naši drazí nezmizeli do temnot nicoty: naděje nás ujišťuje, že jsou v dobrých a mocných rukou Božích.“**[284]**

257. Způsobem, jak komunikovat s našimi zesnulými drahými, je modlitba.**[285]** Bible praví, že „modlitba za mrtvé“ je „svatá a zbožná“ (2 *Mak* 12,44-45). Naše modlitba za ně, „jim může nejen pomáhat, ale může jim umožnit, aby jejich přímluva za nás byla účinná.“**[286]** Apokalypsa představuje mučedníky, kteří se přimlouvají za ty, kdo na zemi trpí nespravedlností (srov. 6,9-11), v solidaritě s tímto putujícím světem. Někteří svatí před smrtí utěšovali svoje drahé a slibovali, že jim budou potom nablízku, aby jim pomáhali. Svatá Terezie z Lisieux cítila, že bude z nebe prokazovat dobro.**[287]** Svatý Dominik prohlásil, že „po smrti bude užitečnější [...] mocnější při vyprošování milostí.“**[288]** Jsou to pouta lásky,**[289]** protože „jednota poutníků s bratry zesnulými v Kristově pokoji se nijak nepřerušuje, ba [...] ještě se posiluje vzájemným sdílením duchovních hodnot.“**[290]**

258. Připustíme-li smrt, můžeme se na ni připravit. Cestou je růst v lásce k těm, kteří jsou spolu s námi, až do dne, kdy „nebude už smrt ani zármutek, nářek ani bolest“ (*Zj* 21,4). Tak se připravíme také na shledání se svými drahými, kteří jsou mrtví. Jako Ježíš odevzdal matce jejího zemřelého syna (srov. *Lk* 7,15), totéž učiní s námi. Neplýtvejme energií tím, že budem roky a roky přebývat v minulosti. Čím lépe žijeme na této zemi, tím větší štěstí budeme moci sdílet se svými drahými v nebi. Čím více dokážeme zrát a růst, tím více krásných věcí budeme moci přinést k nebeské hostině.

[253] *Duchovní píseň*, XXV, 11. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000, str. 169.
[254] *Relatio Synodi* 2014, 44.
[255] *Relatio finalis* 2015, 81.
[256] Tamt. 78.
[257] *Katecheze*, 24.června 2015.
[258] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 83.
[259] *Relatio Synodi* 2014, 47.
[260] Tamt., 50.
[261] Srov. *Katecheze*, 5.srpna 2015.
[262] *Relatio Synodi* 2014, 51; srov. *Relatio finalis* 2015, 84.
[263] *Relatio Synodi* 2014, 48.
[264] Srov. Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, 15.srpna 2015; Motu proprio *Mitis et Misericors Iesus*, 15.srpna 2015.

[265] *Mitis Iudex Dominus Iesus*, preambule, III.
[266] *Relatio finalis* 2015, 82.
[267] *Relatio Synodi* 2014, 47.
[268] *Katecheze*, 20.května 2015.
[269] *Katecheze*, 24.června 2015.
[270] *Katecheze*, 5.srpna 2015.
[271] *Relatio finalis* 2015, 72.
[272] Tamt., 73.
[273] Tamt. 74.
[274] Tamt. 75.
[275] Srov. Bula *Misericordiae Vultus*, 12; viz http://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/023061.pdf
[276] KKC, 2358; srov. *Relatio finalis* 2015, 76.
[277] Srov. Tamt.
[278] *Relatio finalis* 2015, 76; srov. Kongregace pro nauku víry, Úvaha ohledně návrhu právního uznání svazků mezi homosexuály, 4.
[279] *Relatio finalis* 2015, 80.
[280] Srov. Tamt., 20.
[281] *Katecheze*, 17.června 2015.
[282] *Relatio finalis* 2015, 19.
[283] *Katecheze*, 17.června 2015.
[284] Tamt.
[285] Srov. *KKC*, 958.
[286] Tamt.
[287] Srov. *Poslední rozhovory*, žlutý sešit matky Anežky, 17.července 1897. Do této souvislosti spadá výmluvné svědectví spolusester o příslibu, který svatá Terezie učinila, když řekla, že její odchod z tohoto světa bude jako „déšť růží“ (tamt.).
[288] Jordán Saský, *Libellus de principiis Ordinis praedicatorum*, 93.
[289] Srov. *KKC*, 957.
[290] *Lumen gentium*, 49.

SEDMÁ KAPITOLA: Posílit výchovu dětí

259. Rodiče mají vždycky vliv na mravní rozvoj svých dětí, v dobrém i ve zlém. Z toho plyne, že nejlepší bude, když tuto nevyhnutelnou odpovědnost přijmou a budou ji uskutečňovat vědomě, nadšeně, rozumně a přiměřeně. Poněvadž je výchovná role rodin tak důležitá a stala se velmi složitou, rád bych se u tohoto bodu zvlášť pozastavil.

Kde jsou děti?

260. Rodina nemůže odmítat, že je místem opory, doprovázení a vedení, třebaže musí opětovně vynalézat svoje metody a nacházet nové zdroje. Musí plánovat, co chce svým dětem předkládat. Za tím účelem se nemůže vyhnout otázkám, kdo jejich děti obveseluje a baví, kdo vstupuje do jejich příbytků prostřednictvím obrazovek a komu je svěřují v jejich volném čase. Jedině chvíle, které s nimi strávíme, jednoduše a citlivě s nimi mluvíme o důležitých věcech, a zdravé možnosti, které vytváříme, aby jim mohly věnovat svůj čas, umožní se vyhnout škodlivé invazi. Stále je třeba bdít. Nechávat je o samotě nikdy není dobré. Rodiče musejí nasměrovat a připravit děti i adolescenty, aby uměli čelit situacím, kdy může dojít například k riziku agrese, zneužití či drogovému návyku.

261. Obsese však není výchovná, a nelze mít kontrolu nad všemi situacemi, ve kterých by se dítě mohlo ocitnout. Tady platí princip, podle něhož je „čas nadřazen prostoru.“**[291]** To znamená, že jde o to zavádět procesy, spíše než ovládat prostory. Pokud je rodič obsesivně zaujatý tím, kde se jeho dítě nachází, a kontroluje každý jeho pohyb, snaží se pouze ovládat prostor. Takto jej nevychová, neposílí a nepřipraví k tomu, aby se vyrovnalo s problémy. Jde hlavně o to zažehnout v dítěti s velkou láskou procesy zrání jeho svobody, přípravy, integrálního růstu a pěstování autentické autonomie. Jedině tak bude toto dítě v sobě mít prvky, které potřebuje, aby se dovedlo bránit a jednat rozumně a obezřetně v obtížných situacích. Hlavní otázkou tedy není, kde se dítě nachází fyzicky a s kým je v této chvíli, nýbrž kde se nachází v existenciálním smyslu, jakou polohu zaujímá z hlediska svých názorů, cílů, přání a svých životních plánů. Proto kladu rodičům otázky: „Snažíme se zjišťovat, „kde“ jsou děti na svojí životní cestě? Kde je jejich duše skutečně? Víme to? A především: chceme to vědět?“**[292]**

262. Kdyby zralost byla jenom rozvojem něčeho, co už je obsaženo v genetickém kódu, nebylo mnoho co dělat. Rozvaha, dobrý úsudek a zdravé cítění nezávisejí na čistě kvantitativních faktorech růstu, nýbrž na celém řetězci prvků, které člověk syntetizuje ve svém nitru. Abychom byli přesnější: ve středu svojí svobody. Je nevyhnutelné, aby nás každé dítě překvapovalo plány, které proudí z této svobody, jež rozbíjí naše schémata, a je dobře, že se tak děje. Výchova obnáší úkol prosazovat odpovědnou svobodu, aby se na křižovatkách dovedly rozhodovat se zdravým cítěním a inteligencí a aby byli lidmi, kteří chápou bez výhrad, že jejich život a život jejich společenství je v jejich rukou a že tato svoboda je nezměrný dar.

Etická formace dětí

263. Třebaže rodiče potřebují školu, která jejich dětem zajistí základní vzdělání, nikdy nemohou jejich mravní formaci delegovat úplně. Citový a etický rozvoj člověka vyžaduje základní zkušenost: věřit, že rodiče jsou hodní důvěry. Mít výchovnou odpovědnost znamená rozvíjet citem a svědectvím v dětech důvěru, vštěpovat jim láskypnou úctu. Pokud dítě necítí, že, ač nedokonalé, je pro svoje rodiče drahocenné anebo nevnímá, že o něho mají upřímnou starost, vznikají hluboké rány, které zapříčiňují mnoho těžkostí v jeho dozrávání. Tato absence, tato citová opuštěnost vyvolává bolest hlubší než případné napomenutí, které by se mu mohlo dostat za nějaký špatný čin.

264. Rodičovské poslání obnáší výchovu vůle, rozvoj dobrých návyků a citových náklonností ve prospěch dobra. Zahrnuje to v sobě, že je jako žádoucí prezentováno jednání, které je třeba si osvojit a sklony, které mají uzrát. Vždycky však jde o proces, který směřuje od nedokonalosti k větší plnosti. Touha přizpůsobit se společnosti nebo návyk zříci se bezprostředního zadostiučinění za účelem přizpůsobení se nějaké normě a zajištění dobrého soužití, jsou již samy o sobě počáteční hodnotou, která vytváří dispozice pozdějšího povznesení k vyšším hodnotám. Mravní formace by se vždycky měla uskutečňovat aktivními metodami a výchovným dialogem, který zapojí vnímavost a jazyk vlastní dětem. Tato formace se musí probíhat induktivně, aby dítě samo mohlo objevit důležitost určitých hodnot, principů a norem, místo aby byly ukládána jako neoddiskutovatelné pravdy.

265. K dobrému jednání nestačí „adekvátně soudit“ nebo jasně vědět, co je třeba dělat, byť to má prioritu. Častokrát jsme vůči svým osobním přesvědčením nedůslední, dokonce i když jsou pevná. Jakkoli nám svědomí diktuje určitý mravní soud, jsou někdy mocnější jiné věci, které nás přitahují, pokud jsme si neosvojili, že dobro, chápané myslí, v nás zapouští kořeny jako hluboká citová náklonnost, jako chuť dobra mající větší přitažlivost než jiná lákadla a umožňuje nám vnímat, že to, co chápeme jako dobro, je jím také „pro nás“ tady a teď. Účinná etická formace ukazuje člověku, kam až se jemu samému hodí jednat dobře. Dnes je často neúčinné požadovat něco, co vyžaduje úsilí a odříkání, aniž by se jasně ukázalo dobro, kterého tak lze dosáhnout.

266. Nezbytné je zrání návyků. I zvyklosti osvojené v dětství mají pozitivní funkci a umožňují, že velké hodnoty vnitřně přijaté se vyjadřují ve zdravém a stabilním jednání. Některé dítě může mít společenské cítění a správná dispozice vůči druhým, ale pokud si za dlouhý čas na naléhání dospělých nezvyklo říkat „prosím“, „s dovolením“ a „děkuji“, jeho správná vnitřní dispozice k těmto výrazům nedojde snadno. Mravní jednání se vytváří posilováním vůle a opakováním určitých činů, a bez vědomého, svobodného a oceňovaného opakování určitých dobrých způsobů nevede výchova k takovémuto jednání k cíli. Motivace či přitažlivost, které zakoušíme ve vztahu k určitým hodnotám, se nestanou ctnostmi bez těchto přiměřeně motivovaných úkonů.

267. Svoboda je něco grandiózního, ale můžeme ji ztratit. Mravní výchova je pěstováním svobody prostřednictvím návrhů, motivací, praktických aplikací, podnětů, odměn, příkladů, vzorů, symbolů, reflexí, povzbuzení, revizemi způsobů jednání a dialogů, které pomáhají lidem rozvíjet ony stabilní vnitřní principy, které mohou spontánně pohnout ke konání dobra. Ctnost je přesvědčení, které se přetvořilo na vnitřní a stabilní princip jednání. Ctnostný život proto vytváří svobodu, posiluje ji a vychovává, přičemž předchází tomu, aby se člověk stal otrokem nutkavých odlidšťujících a asociálních sklonů. Sama lidská důstojnost totiž vyžaduje, aby každý „jednal podle vědomé a svobodné volby, to znamená hýbán a podněcován z nitra osobním přesvědčením.“**[293]**

Hodnota sankce jako podnětu

268. Rovněž je nezbytné senzibilizovat dítě i adolescenta, aby si uvědomili, že špatné skutky mají důsledky. Je třeba probouzet schopnost vcítit se do druhého a želet jeho utrpení, když jsme mu přivodili něco zlého. Některé sankce agresivního asociálního chování částečně mohou vést k tomuto cíli. Důležité je pevně dítě nasměrovat, aby požádalo o odpuštění a napravilo škodu způsobenou druhým. Když výchova přináší plody uzráváním osobní svobody, začne dítě samotné v určité chvíli s vděčností poznávat, že pro něho bylo dobré vyrůstat v rodině a snášet také požadavky ukládané celou touto formací.

269. Napomenutí se stává podnětem, když se zároveň oceňují a uznávají snahy a když dítě zjistí, že jeho rodiče k němu nadále chovají trpělivou důvěru. Dítě s láskou napomenutí cítí,

že je zohledňováno, vnímá, že je někým, a všímá si, že jeho rodiče uznávají jeho potenciál. K tomu není zapotřebí, aby rodiči byli bez poskvrny, nýbrž aby uměli pokorně uznávat vlastní meze a ukazovat svoji osobní snahu být lepšími. Děti však potřebují, aby rodiče dosvědčovali, že se nedávají strhávat hněvem. Dítě, které se dopustí nějaké špatnosti, musí být napomenuto, ale nikdy ne jako nepřítel nebo jako někdo, na kom se vybíjí vlastní agresivita. Dospělý navíc musí rozpoznat, že některá špatná jednání se pojí s křehkostí a omezením, jež jsou vlastní danému věku. Proto by byl škodlivý postoj neustálého sakncionování, který by nepomohl vnímat odlišnou závažnost činů a vyvolal by malomyslnost a podrážděnost: „Otcové, nedrážděte svoje děti“ (*Ef* 6,4; srov. *Kol* 3,21).

270. Zásadní věcí je, aby se kázeň nestávala mrzačením touhy, nýbrž podnětem jít stále dál. Jak integrovat kázeň a vnitřní dynamismus? Jak dosáhnout toho, aby kázeň byla konstruktivní mezí na cestě, kterou se dítě má vydat, a nikoli zdí, která jej anuluje, nebo výchovnou dimenzí, která jej potlačuje? Je třeba najít rovnováhu mezi dvěma stejně škodlivými krajnostmi. Jednou je nárok vytvářet svět na míru tužeb dítěte, které vyrůstá s pocitem, že je nositelem práv, ale nikoli povinností. Druhou krajností je přimět jej žít bez vědomí vlastní důstojnosti, jedinečné identity a práv, trýznit jej povinnostmi, aby v podrobenosti uskutečňovalo tužby druhých.

Trpělivý realismus

271. Mravní výchova v sobě zahrnuje požadavek chtít od dítěte či mladistvého pouze to, co pro něho nepředstavuje neúměrnou oběť, vyžadovat jenom onu dávku úsilí, která nepůsobí podrážděnost nebo čistě vynucené jednání. Řádná cesta spočívá v nabízení malých krůčků, které mohou být chápány, přijaty a ceněny, a obnášejí nějaké úměrné zapření. Pokud se naopak žádá příliš, nedosáhne se ničeho. Jakmile se potom člověk bude moci z této autority vymanit, pravděpodobně s dobrým jednáním přestane.

272. Etická formace někdy vzbuzuje opovržení způsobené zkušenostmi zanedbávání, zklamání, citového deficitu nebo špatnou pověstí rodičů. Do etických hodnot se promítají zkreslené obrazy postav otce a matky nebo slabosti dospělých. Proto je zapotřebí pomáhat adolescentům praktikovat analogii. Hodnoty sice naplňují někteří obzvlášť příkladní lidé, ale uskutečňují se také nedokonale a v různých stupních. Současně, a poněvadž se odpor mladých pojí s negativními zkušenostmi, je třeba jim pomáhat vydat se cestou uzdravování tohoto vnitřně raněného světa, aby mohli dosáhnout porozumění a smíření s lidmi i společností.

273. Při nabízení hodnot je třeba postupovat pozvolna a různými způsoby podle věku a možností konkrétních osob a nesnažit se aplikovat rigidní a neměnné metodologie. Cenný přínos psychologie a pedagogických věd ukazují, že je zapotřebí postupného procesu osvojování si změn jednání, ale že také svoboda potřebuje být vedena a stimulována, protože, je-li ponechána sama sobě, nemůže zaručit vlastní zralost. Situovaná a reálná svoboda je omezená a podmíněná. Není to pouhá schopnost volit naprosto spontánně dobro. Ne vždy se vhodně rozlišuje mezi „volním“ a „svobodným“ skutkem. Někdo může chtít něco špatného a vyvinout silnou vůli, avšak v důsledku neodolatelné vášně nebo špatné výchovy. V takovém případě je jeho rozhodnutí silně volní, neprotiřečí sklonu jeho vůle, avšak není svobodné, protože je prakticky nemožné nezvolit si toto zlo. K tomu dochází při nutkavé závislosti na drogách. Když po nich někdo touží, jedná všemi svými silami, ale je natolik podmíněn, že v té chvíli není schopen rozhodnout se jinak. Proto je jeho rozhodnutí řízené vůlí, ale nikoli svobodné. Nemá smysl „nechávat jej svobodně si zvolit“, poněvadž ve skutečnosti volit nemůže a postavit jej před drogu nevede k ničemu jinému než ke zvětšení závislosti. Potřebuje pomoc druhých a výchovný proces.

274. Rodina je první škola lidských hodnot, kde se učíme správnému užívání svobody. Některé sklony, které uzrály v dětství, hluboce člověka prostupují a přetrvávají celý život jako příznivá emoce vůči nějaké hodnotě nebo jako spontánní odmítnutí určitého jednání. Mnozí lidé po celý život jednají určitým způsobem, protože považují za správné to, co si osvojili v dětství, jako v osmóze: „Tak mne to učili; to mi bylo vštípeno“ V rodinném prostředí se lze naučit kriticky rozlišovat sdělení různých komunikačních prostředků. Bohužel, mnohé televizní programy nebo některé formy reklamy negativně ovlivňují a oslabují hodnoty obdržené v rodině.

275. V nynější době, kdy kraluje úzkost a technologický spěch, je velice důležitým úkolem rodin vychovávat ke schopnosti čekat. Nejde o to zakazovat dětem, aby si hrály s elektronickými přístroji, ale najít způsob, jak v nich zažehnout schopnost rozlišovat různé logiky, a tak nevztahovat digitální rychlost na každou oblast života. Odložit touhu neznamená ji popřít, ale pozdržet její naplnění. Když děti či adolescenti nejsou vychováváni k tomu, že na některé věci je třeba čekat, stávají se panovačnými, všechno podrobují uspokojení svých bezprostředních potřeb a roste v nich zlozvyk „mít všechno a hned“. To je velký klam, který nepřeje svobodě, nýbrž ji intoxikuje. Vychovává-li se však k tomu, že některé věci je třeba odložit na později a čekat na vhodnou chvíli, vyučuje se smyslu toho, co znamená být pánem sebe sama, nezávislým na vlastních popudech. Když tak dítě zakusí, že může ovládat sebe samo, obohatí to jeho sebeúctu. Zároveň se tak učí respektovat svobodu druhých. Přirozeně to neznamená chtít od dětí, aby jednaly jako dospělí, ale netřeba ani znevažovat jejich schopnost růst ve zralosti odpovědné svobody. Ve zdravé rodině se toto zaučování běžně uskutečňuje prostřednictvím požadavků vzájemného soužití.

276. Rodina je prostředí primární socializace, protože je prvním místem, kde se učíme postavit se před druhého, naslouchat, sdílet se, snášet, respektovat, pomáhat si a žít spolu. Výchovný úkol má probouzet vnímání světa a společnosti jakožto „rodinného prostředí“, je výchovou k umění „obývat“ prostor za hranicemi svého domova. Rodinný kontext učí sbližovat, pečovat a zdravit. Láme se tam první kruh smrtelného sobectví a poznáváme, že žijeme společně vedle druhých a s druhými, kteří jsou hodni naší pozornosti, naší laskavosti, našeho citu. Není sociálních vazeb bez této první každodenní, téměř mikroskopické dimenze společného přebývání v blízkosti, ve vzájemném střetávání během dne, ve starosti o to, co zajímá všechny, ve vzájemné pomoci s malými všedními věcmi. Rodina musí denně vynalézat nové způsoby prosazování vzájemného uznání.

277. V rodinném prostředí je možné také zavést konzumní návyky za účelem péče o společný dům: „Rodina je vůdčím podmětem integrální ekologie, protože je podmětem primárním a zahrnuje v sobě dva zásadní principy lidské civilizace na zemi: princip pospolitosti a princip plodnosti.“**[294]** Stejně tak nesnadné a tvrdé momenty rodinného života mohou být velmi výchovné. Dochází k tomu například, když se objeví nemoc, protože „během nemoci také v rodině vyvstávají těžkosti, v důsledku lidských slabostí. V nemoci však síla rodinných vazeb obvykle narůstá. [...] Výchova, která odhlíží od vnímavosti pro lidskou nemoc, působí vyprahlost srdce. A způsobuje „necitlivost“ dětí k utrpení druhých, takže jsou neschopné vyrovnat se s utrpením a žít hraniční zkušenost.“**[295]**

278. Výchovné setkávání rodičů a dětí mohou usnadňovat nebo kompromitovat stále sofistikovanější technologie komunikace a zábavy. Jsou-li dobře užívány, mohou být užitečné ke spojení členů jinak vzdálených členů rodiny. Kontakty mohou být časté a mohou pomoci vyřešit těžkosti.**[296]** Musí však být jasné, že nenahrazují, ani nevytlačují nezbytnost osobnějšího a hlubšího dialogu, který vyžaduje fyzický kontakt, nebo alespoň hlas druhé osoby. Víme, že tyto prostředky vzdalují, místo aby sbližovaly, jako když při obědě je každý

soustředěn na svůj mobil anebo když jeden z manželů usne při čekání na druhého, který tráví hodiny s nějakým elektronickým přístrojem. I to má být v rodině předmětem dialogu a dohody, které umožní dávat prioritu setkání svých členů bez nesmyslných zákazů. Nelze však ignorovat rizika nových forem komunikace, které občas u dětí a adolescentů vyvolávají apatii a odtrhují je od reálného světa. Tento „technologický autismus“ je snadněji vystavuje manipulaci těch, kdo se snaží vetřít do jejich intimity svými sobeckými zájmy.

279. Rovněž by nebylo dobré, kdyby se rodiče pro svoje děti stali všemohoucími, takže by děti důvěřovali pouze jim, protože by to brzdilo adekvátní proces socializace a citového zrání. K účinnému prodloužení dosahu otcovství a mateřství „jsou křesťanské komunity povolány nabízet podporu výchovnému poslání rodin,“**[297]** zvláště iniciační katechezí. Pro usnadnění integrální výchovy je třeba „oživit spojenectví rodiny a křesťanského společenství.“**[298]** Synoda ozřejmila důležitost katolických škol, které „sehrávají životně důležitou funkci při pomoci rodičům v jejich povinnosti vychovávat děti [...] Katolické školy je třeba povzbuzovat v jejich poslání pomáhat žákům v růstu ke zralé dospělosti, aby se pak oni sami dokázali dívat na svět skrze Ježíšův pohled lásky a chápali život jako povolání ke službě Bohu.“**[299]** V tomto smyslu „je třeba důrazně prosazovat svobodu církve k výuce své nauky a právo na výhradu svědomí uplatňované vychovateli.“**[300]**

Ano pohlavní výchově

280. Druhý vatikánský koncil poukazoval na nezbytnost „pozitivní a rozumnou pohlavní výchovu“ dětí a adolescentů s jejich „postupujícím věkem“ a „s využitím pokroku v psychologii, pedagogice a didaktice.“**[301]** Měli bychom se ptát, zda naše výchovně-vzdělávací instituce přijaly tuto výzvu. Je obtížné přemýšlet o pohlavní výchově v době, která směřuje k banalizaci a ochuzování pohlavnosti. Lze ji koncipovat pouze v rámci výchovy k lásce a vzájemnému darování. Tím jazyk pohlavnosti není tristně ochuzen, nýbrž osvícen. Pohlavní pud může být pěstován během sebepoznávání a při rozvíjení schopnosti sebeovládání, které mohou dát vyniknout cenným schopnostem radosti a milostného setkání.

281. Pohlavní výchova nabízí informace, avšak nezapomíná, že děti a mladí lidé ještě nedosáhli plné zralosti. Informace musí přijít ve vhodnou chvíli a způsobem přiměřeným jejich životní fázi. Je k ničemu zahrnovat je údaji bez rozvinutí kritického smyslu vzhledem k invazi nabídek, nekontrolované pornografie a nadbytek podnětů, které mohou pohlavnost mrzačit. Mladí si musejí uvědomit, že jsou bombardováni sděleními, která neusilují o jejich dobro ajejich zralost. Je třeba jim pomoci rozpoznat a hledat pozitivní vliv a současně zaujímat odstup od všeho, co deformuje jejich schopnost milovat. Stejně tak musíme připustit potřebu „nového a vhodnějšího slovníku zejména ve chvíli, kdy se mají děti a dospívající uvádět do tématu sexuality.“**[302]**

282. Pohlavní výchova, která uchovává zdravý stud, má nezměrnou hodnotu, třebaže dnes někteří mají za to, že je to pozůstatek jiných dob. Je to přirozená obrana člověka, který brání svoji niternost a odmítá se stát pouhým předmětem. Bez studu můžeme redukovat citovost a pohlavnost na obsese, které nás soustřeďují pouze na genitálie a chorobnost deformující naši schopnost milovat a na různé formy sexuálního násilí, které nás přivádějí k nelidskému zacházení s námi anebo poškozování druhých.

283. Pohlavní výchova se často soustředí na „ochranu“ a hledání „bezpečného sexu“. Tyto výrazy předávají negativní postoj k přirozené plodivé účelnosti pohlaví, jako by eventuální dítě bylo nepřítel, před nímž je třeba se bránit. Takto se prosazuje narcistní agresivita namísto přívětivosti. Nezodpovědné je každé vybízení adolescentů ke hraní si s vlastními těly a jejich tužbami, jako by si už osvojili zralost, hodnoty, vzájemný závazek a cíle, jež jsou vlastní manželství. Takto jsou rozpustile povzbuzováni užívat druhého člověka jako předmět

zkušeností ke kompenzaci nedostatků a velkých omezení. Je však důležité seznamovat s různými výrazy lásky, vzájemnou péčí, ohleduplnou něhou a smysluplnou komunikací. To všechno totiž připravuje na celistvé a velkodušné sebedarování, které se vyjadřuje po veřejném závazku tělesně. Pohlavní spojení v manželství se tak jeví jako znamení souhrnného závazku obohacené veškerou předcházející etapou.

284. Netřeba mládež klamat přiváděním k záměně rovin: přitažlivost „vyvolává na okamžik iluzi spojení, ale bez lásky vede takové »spojení« k tomu, že si dva cizí lidé zůstanou stejně vzdálení, jako předtím.“**[303]** Řeč těla vyžaduje trpělivé zaučování, které umožní interpretovat a vychovávat vlastní touhy k opravdovému sebedarování. Když se chce dát všechno naráz, může se stát, že nebude darováno nic. Jedna věc je chápat mladickou křehkost nebo zmatenost, jinou věcí je povzbuzovat adolescenty k prodlužování nezralosti jejich způsobu milování. Kdo však o těchto věcech dnes mluví? Kdo je schopen brát mladé vážně? Kdo jim pomáhá seriózně se připravit na velkolepou a velkodušnou lásku? Pohlavní výchova je brána na lehkou váhu.

285. Pohlavní výchova by měla také ctít a vážit si odlišnosti, která každému ukazuje možnost překonat uzavřenost ve svých omezeních a otevřít se přijetí druhého. Kromě pochopitelných těžkostí, které může zakusit každý, je třeba pomáhat přijímat vlastní tělo tak, jak bylo stvořeno, protože, „logika nadvlády nad vlastním tělem se někdy transformuje v logiku subtilní nadvlády nad stvořením [...] Také úcta k vlastnímu tělu v jeho ženskosti či mužskosti je nezbytná k tomu, abychom byli schopni rozpoznat sami sebe při setkání s druhým, který je jiný než já. Tak je možné s radostí přijímat specifický dar druhého či druhé, kteří jsou dílem Boha Stvořitele, a vzájemně se obohacovat.“**[304]** Jedině opuštěním strachu z odlišnosti lze dosáhnout osvobození z imanence vlastního bytí a z okouzlení sebou samým. Pohlavní výchova musí pomoci přijmout vlastní tělo, aby člověk nechtěl „smazat pohlavní různost, protože se s ní již nedovede konfrontovat.“**[305]**

286. Nelze přehlížet ani to, že v konfiguraci ženského či mužského bytí se nesbíhají pouze biologické či genetické faktory, ale také rozmanité prvky týkající se temperamentu, rodinné historie, kultury, životních zkušeností, obdržené formace, vlivy přátel, příbuzných a obdivovaných lidí, a další konkrétní okolnosti, které vyžadují snahu o přizpůsobení. Je pravdou, že nemůžeme oddělovat mužský a ženský způsob bytí od stvořitelského Božího díla, které předchází všem našim rozhodnutím a zkušenostem a obsahuje biologické prvky, které nelze přehlížet. Je však také pravdou, že například způsob mužského bytí manžela by se měl přizpůsobit pracovnímu závazku manželky. Vzít na sebe domácí práce nebo některé aspekty růstu dětí jej nečiní méně mužským, ani neoznačují jeho ztroskotání, podrobenost nebo hanbu. Je třeba pomáhat dětem, aby považovaly za normální tyto zdravé výměny, které postavě otce neodnímají důstojnost. Rigidita se stává mužskou či ženskou přepjatostí a nevychovává děti a mládež ke vzájemnosti ztělesněné v reálné situaci manželství. Rigidita může bránit rozvoji schopností obou až do té míry, že se považuje za málo mužské věnovat se umění či tanci a jako málo ženské zastávat vůdčí postavení. To se díky Bohu změnilo, avšak na některých místech určité neadekvátní koncepce nadále podmiňují legitimní svobodu a mrzačí autentický rozvoj konkrétní identity dětí a jejich možností.

287. Výchova dětí musí být charakterizována předáváním víry, což se stalo obtížné v důsledku nynějšího životního stylu, pracovní doby, složitostí dnešního světa, kde mnozí, aby přežili, podléhají frenetickým rytmům.**[306]** Navzdoru tomu rodina musí být nadále místrem, kde se učíme chápat důvody a krásu víry, modlit se a sloužit bližnímu. Začíná to křtem, ve kterém matky přinášející své děti, „spolupracují na svatém porodu“, jak říkal sv. Augustin.**[307]** Potom začíná tento nový život růst. Víra je Boží dar, obdržený ve křtu, a nikoli výsledek lidského činu, avšak rodiče jsou Božím nástrojem jeho zrání a rozvoje. „Je krásné, když maminky učí malé děti posílat pusinku Ježíši či Matce Boží. Kolik je v tom

něhy! V té chvíli se srdce maličkých mění na místo modlitby.“[308] Předávání víry předpokládá, že rodiče skutečně zakoušejí, že mají důvěru v Boha, hledají Jej a potřebují, protože jedině takto „jedno pokolení druhému zvěstuje tvé činy“ (*Žl* 144,4) a „otec seznámí s tvou věrností své syny“ (*Iz* 38,19). K tomu je třeba prosit Boha, aby působil v srdci, tam, kam nemůžeme dosáhnout. Hořčičné zrno, které je tak maličké, se stává velkým keřem (srov. *Mt* 13,31-32), a tak poznáváme disproporci mezi působením a jeho účinkem. Víme tedy, že nejsme pány tohoto daru, ale jeho pečlivými správci. Nicméně náš kreativní závazek je přínosem, který nám umožňuje spolupracovat s Boží iniciativou. Proto dbejme na „doceňování manželských dvojic, matky a otce, jako aktivních činitelů katecheze [...] Velkou pomocí je rodinná katecheze jako účinná metoda pro formaci mladých rodičů a pro vzbuzování vědomí o jejich poslání být evangelizátory ve vlastní rodině.“[309]

288. Výchova k víře se dovede přizpůsobit každému dítěti, protože již osvojené nástroje či recepty někdy nefungují. Děti potřebují symboly, gesta, vyprávění. Adolescenti obvykle mají problém s autoritou a normami, takže je vhodné stimulovat jejich osobní zkušenosti víry a předkládat jim zářivá svědectví, která se nabízejí svou vlastní krásou. Rodiče, kteří chtějí provázet víru svých dětí, jsou pozorní k jejich proměnám, protože vědí, že duchovní zkušenost se jejich svobodě neukládá, ale předkládá. Zásadní je, aby děti konkrétně viděly, že modlitba je pro jejich rodiče skutečně důležitá. Chvíle modlitby a výrazy lidové zbožnosti v rodině proto mohou mít více evangelizující moc než všechny katecheze a všechny promluvy. Obzvláště bych chtěl vyjádřit svoji vděčnost všem matkám, které se nepřetržitě modlí za svoje děti, které se vzdálily od Krista, jako to činila svatá Monika.

289. Předávání víry dětem ve smyslu usnadňování jejího vyjádření a jejího růstu umožňuje rodině stát se evangelizátorkou, která spontánně předává víru všem, kteří jsou s ní v kontaktu, i mimo okruh vlastní rodiny. Děti, které vyrůstají v misionářských rodinách, se často stávají misionáři, pokud rodiče umějí žít toto poslání tak, že je druzí považují za blízké a za přátele. Děti tak vyrůstají v tomto stylu vztahů se světem, aniž by se zříkali vlastní víry a vlastních přesvědčení. Připomeňme, že sám Ježíš jedl a pil s hříšníky (srov. *Mk* 2,16; *Mt* 11,19), zastavil se k rozhovoru se Samaritánkou (srov. *Jan* 4,7-26), přijal Nikodéma v noci (srov. *Jan* 3,1-21), nechal si smáčet nohy od ženy, která byla prostitutkou (srov. *Lk* 7,36-50) a neváhal se dotýkat nemocných (srov. *Mk* 1,40-45; 7,33). Totéž dělali i jeho apoštolové, kteří nebyli lidmi přezírajícími druhé, uzavřenými do malých skupinek vyvolených, izolovaných od života lidí. Veřejní představitelé je pronásledovali, zatímco oni se těšili sympatiím celého lidu (srov. *Sk* 2,47; 4,21.33; 5,13).

290. „Rodina se utváří jako činitel pastorační práce tím, že výslovně hlásá evangelium a přináší různé formy svědectví: solidaritu s chudými, otevřenost k jinakosti lidí, ochranu stvoření, morální a materiální solidaritu s jinými rodinami, především nejchudšími, práci pro šíření obecného dobra i skrze proměnu nespravedlivých společenských struktur, počínaje územím, kde žije, a žitím skutků tělesného a duchovního milosrdenství.“[310] To je třeba zasadit do rámce toho nejcennějšího křesťanského přesvědčení: Otcova láska, která nás podporuje, dává nám růst a je zjevena naprostým darováním Ježíše, který žije mezi námi, nás uschopňuje čelit v jednotě všem bouřím a životním fázím. Také v srdci každé rodiny má za každých okolností, vhod či nevhod, znít *kerygma*, aby osvěcovalo cestu. Všichni bychom měli umět říci na základě života ve svých rodinách: „My, kteří jsme uvěřili, poznali jsme lásku, jakou má Bůh k nám“ (1 *Jan* 4,16). Jedině na základě této zkušenosti se rodinné pastoraci podaří, aby rodiny byly domácími církvemi a zároveň evangelizačním kvasem společnosti.

[291] *Evangelii gaudium*, 222.
[292] *Katecheze*, 20.května 2015.
[293] *Gaudium et spes*, 17.
[294] *Katecheze*, 30.září 2015.
[295] *Katecheze*, 10.června 2015.
[296] Srov. *Relatio finalis* 2015, 67.
[297] *Katecheze*, 20.května 2015.
[298] *Katecheze*, 9.září 2015.
[299] *Relatio finalis* 2015, 68.
[300] Tamt. 58.

[301] *Gravissimum educationis*, 1.
[302] *Relatio finalis* 2015, 56.
[303] Erich Fromm, *Umění milovat*, Praha, Český klub 2010, str. 57.
[304] *Laudato si´*, 155.
[305] *Katecheze*, 15.dubna 2015.
[306] Srov. *Relatio finalis* 2015, 13-14.
[307] *De sancta virginitate*, 7,7.
[308] *Katecheze*, 26.srpna 2015.
[309] *Relatio finalis* 2015, 89.
[310] Tamt., 93.

OSMÁ KAPITOLA: Provázet, rozlišovat a integrovat slabosti

291. Synodální otcové prohlásili, že církev, ač tvrdí, že každé porušení manželského pouta „je proti vůli Boží, je si rovněž vědoma křehkosti mnoha svých dětí.“[311] Osvícena Kristovým pohledem „se církev obrací s láskou k těm, kdo se na jejím životě podílejí neúplným způsobem, a uznává, že Boží milost působí i v jejich životě. Dodává jim odvahu ke konání dobra, k láskyplné péči o sebe navzájem a k tomu, aby byli ke službě společenství, v němž žijí a pracují.“[312] Tento postoj posiluje rovněž Svatý rok milosrdenství. Ačkoli církev poukazuje na dokonalost a vybízí k plnější odpovědi Bohu, „má pozorně a starostlivě doprovázet své nejslabší členy, poznamenané zraněnou nebo ztracenou láskou, vracet jim důvěru a naději jako světlo přístavního majáku anebo jako pochodeň nesená uprostřed lidí, aby dávala světlo těm, kdo ztratili cestu nebo se nacházejí uprostřed bouře.“[313] Nezapomínejme, že působení církve se často podobá práci v polní nemocnici.

292. Křesťanské manželství, odraz jednoty Krista a Jeho církve, se plně uskutečňuje sjednocením muže a ženy, kteří se vzájemně odevzdávají ve výlučné lásce a svobodné věrnosti, patří si až do smrti, jsou otevřeni předávání života, posvěceni svátostí, která jim uděluje milost stát se domácí církví a kvasem nového života pro společnost. Jiné formy svazků radikálně odporují tomuto ideálu, zatímco některé jej realizují alespoň částečně a analogicky. Synodální otcové prohlásili, že církev nezapomíná v těchto situacích oceňovat konstruktivní prvky, které již nebo ještě nekorespondují s její naukou o manželství.[314]

Pastorační cesta postupného růstu

293. Synodální otcové uvažovali také o zvláštních situacích manželství uzavřeného jen občansky anebo – až na výjimky – dokonce o pouhém faktickém soužití, kdy „spojení dosáhne skrze veřejný svazek značné stability, je poznamenáno hlubokým citem, zodpovědností ve vztahu k dítěti, schopností překonávat zkoušky, a je pak možné vidět ho jako příležitost, kterou lze doprovázet, aby se vyvíjela směrem ke svátosti manželství.“[315] Na druhé straně je zneklidňující, že mnozí mladí lidé dnes nemají důvěru v manželství a odkládají na neurčito manželský závazek, zatímco jiní ukončují přijatý závazek a vzápětí přijímají další. „Tito věřící, kteří patří do církve, potřebují milosrdnou a povzbuzující pastorační pozornost.“[316] Pastýřům totiž přísluší nejenom prosazování křesťanského manželství, ale také „pastorační rozlišování situací mnoha lidí, kteří v něm nežijí“, aby „vstoupili do pastoračního dialogu s těmito lidmi s cílem zdůraznit ty prvky jejich života, které mohou vést k větší otevřenosti vůči evangeliu manželství v jeho plnosti.“[317] V pastoračním rozlišování je vhodné „odhalovat prvky, jež mohou napomáhat evangelizaci a lidskému i duchovnímu růstu.“[318]

294. „Rozhodnutí pro občanský sňatek anebo v některých případech pro faktické soužití velmi často není motivované předsudky nebo odporem proti svátostnému svazku, ale kulturními nebo nahodilými situacemi.“[319] V těchto situacích se mohou uplatňovat znamení lásky, která jakýmsi způsobem odrážejí Boží lásku.[320] Víme, že neustále roste počet těch, kdo po dlouhém společném soužití chtějí slavit svatbu v kostele. Prosté soužití je často volbou, jež je dána mentalitou všeobecného odporu vůči institucím a definitivním závazkům, ale také očekáváním existenční zajištěnosti (práce a pevný plat). A konečně v dalších zemích jsou faktické svazky velmi početné nejen z důvodu odmítnutí rodinných a manželských hodnot, ale především proto, že vstup do manželství je ze sociálních důvodů vnímán jako luxus a k faktickým svazkům nutí hmotná nouze.“[321] Nicméně „všem takovýmto situacím je třeba čelit konstruktivně a snažit se je proměňovat v příležitost pro cestu, směřující k naplněnému manželství a rodině ve světle evangelia. Jedná se o to přijmout je a doprovázet s trpělivostí a citlivostí.“[322] To učinil Ježíš se Samaritánkou (srov. *Jan* 4,1-26), když oslovil její touhu po

opravdové lásce, aby ji osvobodil od všeho, co zatemňovalo její život, a vedl ji k plné evangelní radosti.

295. V tomto smyslu svatý Jan Pavel II. navrhoval „postupnou cestu“ s vědomím, že „člověk poznává, miluje a uvádí ve skutek mravní dobro podle stupně svého vlastního růstu.“[323] Není to „odstupňovaný zákon“, nýbrž postupnost rozvážného uplatňování svobodných úkonů těmi, kdo nejsou ve stavu plně chápat, docenit či praktikovat objektivní požadavky zákona. Poněvadž také zákon je Boží dar, který ukazuje cestu a je darem pro všechny bez výjimky umožňujícím žít silou milosti, kdy každý člověk „postupně přijímá Boží dary a požadavky Jeho nejvyšší a absolutní lásky do celého svého osobního a společenského života.“[324]

Rozlišování takzvaně „neregulérních“[325] situací

296. Synoda poukázala na různé situace slabostí či nedokonalostí. Rád bych v této souvislosti připomněl to, co jsem chtěl zřetelně naznačit celé církvi, aby se nám nestalo, že si popleteme cestu: „dvě logiky prostupují celými dějinami církve: marginalizace a reintegrace. [...] Cestou církve je neodsuzovat navěky nikoho, šířit milosrdenství Boží ke všem lidem, kteří po něm s upřímným srdcem touží. [...] Pravá láska je totiž vždycky nezasloužená, bezpodmínečná a nezištná!”[326] Proto „je však také nutno se přitom vyhýbat soudům, které neberou v úvahu komplexnost různých situací, a je potřebné být pozorný vůči tomu, jak lidé z důvodu svého postavení žijí a trpí.“[327]

297. Jde o to integrovat všechny, pomáhat každému nalézt vlastní způsob účasti na církevním společenství, aby cítil, že se mu dostává „nezaslouženého, bezpodmínečného a nezištného“ milosrdenství. Nikoho nelze odsoudit navždy, protože takové není logika evangelia! Nemám na mysli pouze rozvedené, kteří žijí v novém svazku, ale všechny, ať už se nacházejí v jakékoli situaci. Ovšemže, pokud někdo staví na odiv objektivní hřích, jako by byl součástí křesťanského ideálu, anebo chce ukládat něco jiného, než učí církev, nemůže si nárokovat, že bude katechizovat nebo kázat, a v tomto smyslu zde existuje něco, co jej od odděluje komunity (srov. *Mt* 18,17). Potřebuje znovu slyšet evangelium a výzvu k obrácení. Avšak i tento člověk může mít do určité míry účast na životě komunity: v sociálním nasazení, v modlitbě anebo v tom, co může z vlastní iniciativy nabídnout a pastýř rozlišit. O způsobu, jak jednat o různých takzvaně „neregulérních“ situacích, dosáhli synodální otcové všeobecného souhlasu, který podporuji: „Při stanovení pastoračního přístupu k lidem, kteří uzavřeli občanský sňatek, kteří jsou rozvedení a znovu sezdaní anebo prostě spolu žijí, církvi přísluší, aby jim ohlašovala božskou pedagogiku milosti v jejich životě a pomáhala jim dosáhnout plnosti Božího plánu s nimi,“[328] což je mocí Ducha svatého vždycky možné.

298. Například rozvedení, kteří žijí v novém svazku, se mohou nacházet ve velmi odlišných situacích, které netřeba katalogizovat nebo uzavírat do příliš rigidních tvrzení, aniž by byl ponechán prostor k adekvátnímu osobnímu a pastoračnímu rozlišení. Jednou věcí je druhý svazek s dalšími dětmi, který se konsolidoval v čase, vyznačuje se zřejmou věrností, velkodušnou odevzdaností, křesťanským nasazením, vědomím neregulérnosti vlastní situace a velkou těžkostí vrátit se zpět, aniž by svědomí vnímalo, že upadne do nových provinění. Církev uznává situace, kdy „se muž a žena nemohou z vážných důvodů – například kvůli výchově dětí – rozejít, jak by byli povinni.“[329] Existuje také případ těch, kteří vyvinuli velké úsilí na záchranu prvního manželství a byli nespravedlivě opuštěni, anebo těch, kdo „uzavřeli nový sňatek s ohledem na výchovu dětí, a mnohdy jsou ve svědomí subjektivně přesvědčeni, že dřívější, nenapravitelně rozbité manželství, nebylo nikdy platné.“[330] Jinou věcí je však nový svazek, který povstal z nedávného rozvodu se všemi důsledky utrpení a zmatku, kterými trpí děti a celé rodiny, anebo situace někoho, kdo opakovaně neplnil svoji rodinné závazky. Synodální otcové řekli, že pastýři musí jednotlivé situace „patřičně

rozlišovat“[331] diferencovaným pohledem.[332] Víme, že neexistují „jednoduché recepty.“[333]

299. Chápu úvahy mnoha synodálních otců, kteří prohlásili, že „pokřtěné, kteří jsou rozvedení a znova civilně sezdaní, je třeba všemi možnými způsoby více začleňovat do křesťanských společenství a vyhýbat se přitom každé příležitosti k pohoršení. Logika jejich začleňování je klíčem k jejich pastoračnímu doprovázení, aby nejen věděli, že patří ke Kristovu tělu, jímž je církev, ale aby v něm mohli prožívat radostnou a plodnou zkušenost. Jsou pokřtění, jsou to bratři a sestry a Duch Svatý do nich vlévá dary a charizmata pro dobro všech. Mohou mít účast na různých církevních službách; proto je třeba rozlišovat, které z různých forem jejich vylučování, dnes praktikovaného, z oblasti liturgické, pastorační, výchovné a institucionální by bylo možno překonat. Nejen že se nesmějí cítit jako exkomunikovaní, ale mají žít a dozrávat jako živé údy církve a vnímat ji jako matku, která je vždy přijímá, stará se o ně s láskou a povzbuzuje je v životě podle evangelia. Integrace je potřebná také kvůli péči o jejich děti a jejich křesťanskou výchovu; ony mají být považovány za ty nejdůležitější.“[334]

300. Vezme-li se do úvahy bezpočet variant konkrétních situací, z nichž některé jsme výše zmínili, je pochopitelné, že by se neměla od synody nebo od této exhortace očekávat nějaká nová všeobecná normativa kanonického typu, použitelná na všechny případy. Je možné jenom znovu povzbudit k zodpovědnému osobnímu a pastoračnímu rozlišování jednotlivých případů, které by mělo uznávat, poněvadž „stupeň zodpovědnosti není ve všech případech stejný,“[335] že důsledky či účinky nějaké normy nemusejí být nutně vždy stejné.[336] Kněží mají za úkol „doprovázeli zainteresované osoby na cestě rozlišování podle církevního učení a podle usměrnění biskupa. Při tomto procesu bude užitečné vykonat zpytování svědomí prostřednictvím chvil reflexe a pokání. Rozvedení a znovu sezdaní by se měli ptát, jak se chovali ke svým dětem, když se manželský svazek dostal do krize; jestli byly pokusy o smíření; jaká je situace opuštěného partnera; jaké důsledky přináší nový vztah pro zbytek rodiny a pro společenství věřících; jaký příklad dává mladým, kteří se mají připravovat na manželství. Upřímná reflexe může posílit důvěru v Boží milosrdenství, které není nikomu upíráno.“[337] Jde o doprovázení a rozlišování, které „orientuje tyto věřící tak, aby si uvědomovali svou situaci před Bohem. Rozhovor s knězem na vnitřním fóru přispěje k utvoření správného úsudku o tom, co brání možnosti zúčastňovat se ve větší plnosti na životě církve a konat kroky napomáhající růstu takové účasti. Vzhledem k tomu, že v samotném zákoně neexistuje odstupňování (srov. *FC* 34), rozlišování nemůže nikdy přehlížet požadavky evangelní pravdy a lásky, jak je předkládá církev. Aby tomu tak bylo, mají se zaručovat potřebné podmínky pro pokoru, důvěrnost, lásku k církvi a k jejímu učení při upřímném hledání Boží vůle, v touze dospět k co nejúplnější odpovědi na ni.“[338] Tyto postoje jsou zásadní, aby se předešlo vážnému riziku chybných signálů, jakým je idea, že nějaký kněz může rychle udělit „výjimky“, anebo že existují lidé, kteří mohou mít svátostné privilegium výměnou za protislužby. V případě, že člověk je odpovědný a diskrétní a nečiní si nárok klást vlastní přání nad obecné dobro církve a pastýř dovede rozpoznat vážnost otázky, kterou se zaobírá, zamezí se riziku, že určité rozlišení povede k myšlence, že církev zastává dvojí morálku.

Polehčující okolnosti v pastoračním rozlišování

301. K odpovídajícímu pochopení možnosti a nezbytnosti zvláštního rozlišování v některých takzvaně „neregulérních“ situacích je třeba mít neustále na zřeteli, že nikdy nejde o snahu redukovat požadavky evangelia. Církev dostatečně zvážila polehčující podmínky a okolnosti. Proto již není možné říkat, že všichni, kdo se nacházejí v takzvaně „neregulérní“ situaci, žijí ve stavu smrtelného hříchu, zbaveni posvěcující milosti. Omezení nezávisejí jenom na eventuální neznalosti normy. Dotyčný, přestože dobře normu zná, může mít velkou těžkost s pochopením „hodnot, o které jde u této mravní normy,“[339] anebo se může nacházet v

konkrétních podmínkách, které mu nedovolují jednat odlišně a přijmout rozhodnutí, k němuž by se nepojily další viny. „Mohou existovat faktory, které omezují rozhodovací schopnost“,[340] jak to dobře vyjádřili synodální otcové. Již svatý Tomáš Akvinský uznával, že někdo může mít milost i lásku, ale nemůže dobře uplatňovat některou ze ctností,[341] takže i když má všechny vlité mravní ctnosti, nevykazuje jasně výskyt některé z nich, protože vnější úkony této ctnosti narážejí na obtíž: „Někteří svatí nemají určité ctnosti, vzhledem k tomu, že mají těžkost s jejich konáním, [...] třebaže obdrželi habitus všech ctností.“[342]

302. Vzhledem k těmto podmíněnostem *Katechismus katolické církve* praví rezolutně: „Přičítatelnost a odpovědnost za nějaké jednání může být snížena a dokonce potlačena neznalostí, roztržitostí, násilím, strachem, návyky, bezuzdnými vášněmi a jinými psychickými nebo sociálními činiteli.“[343] V jiném paragrafu znovu odkazuje na okolnosti, které tlumí mravní odpovědnost, a zverubně dále vypočítává citovou nezralost, sílu získaných návyků, stavů úzkosti nebo jiných psychických či sociálních činitelů.[344] Z tohoto důvodu v sobě negativní soud o objektivní situaci nezahrnuje soud o přičítatelnosti nebo vině daného člověka.[345] V rámci těchto přesvědčení považuji za velice příhodné to, co potvrdili mnozí synodální otcové: „Za určitých okolností mají lidé velké těžkosti jednat odlišným způsobem. [...] Pastorační posouzení má také brát v úvahu správně formované svědomí lidí a musí se ujímat těchto situací. Taktéž důsledky vykonaných skutků nejsou nutně ve všech případech totožné.“[346]

303. Na základě uznání váhy konkrétních podmínění můžeme dodat, že svědomí lidí musí být lépe zapojeno do církevní praxe v některých situacích, jež objektivně neuskutečňují naši koncepci manželství. Přirozeně je třeba pobízet k uzrávání osvíceného a formovaného svědomí, které je provázeno zodpovědným a seriózním rozlišováním pastýře a nabízet stále větší důvěru v milost. Toto svědomí však může uznat nejenom to, že určitá situace objektivně neodpovídá všeobecné nabídce evangelia; nýbrž může také upřímně a poctivě v dané chvíli rozpoznat velkodušnou odpověď, kterou lze Bohu dát, a s určitou morální jistotou objevit, že je to dar, který požaduje sám Bůh uprostřed konkrétní spleti omezení, byť dosud plně nejde o objektivní ideál. V každém případě pamatujme, že toto posouzení je dynamické a musí být vždycky otevřené novým etapám růstu a novým rozhodnutím, které umožní realizovat ideál plně.

Normy a rozlišování

304. Je malicherné zůstat pouze u zvažování toho, zda jednání člověka odpovídá určitému obecnému zákonu či normě nebo nikoli, protože to nestačí k rozlišení a zajištění plné věrnosti Bohu v konkrétním životě lidské bytosti. Vroucně prosím, abychom vždycky pamatovali na to, co učí svatý Tomáš Akvinský, a naučili se to vstřebat do pastoračního rozlišování: „Třebaže ve všeobecných věcech existuje jakási nutnost, v jednotlivostech se objevuje větší neurčitost. [...] Pravda či praktická norma týkající se jednotlivosti není pro všechny stejná na poli praxe, nýbrž jedině v tom, co je všeobecné. A ani u těch, kdo v jednotlivých případech přijímají tutéž praktickou normu, není tato norma poznávána všemi stejně. [...] Tato neurčitost se zvětšuje tím více, čím více se probírá jednotlivý případ.“[347] Je pravdou, že všeobecné normy představují dobro, které nesmí být nikdy zanedbáváno ani přehlíženo, ale jejich formulace nemohou obsáhnout absolutně všechny jednotlivé situace. Zároveň je třeba říci, že právě z tohoto důvodu nemůže být pozvednuto na úroveň normy to, co je součástí praktického posouzení jednotlivé situace. Vedlo by to nejenom k nesnesitelné kazuistice, ale ohrozilo by to i hodnoty, které je třeba opatrovat s obzvláštní pozorností.[348]

305. Proto se pastýř u těch, kdo žijí v „neregulérních“ situacích, nemůže spokojit jenom s aplikací mravních zákonů, jako by to byly kameny vrhané na život lidí. Je to případ uzavřených srdcí, která se často skrývají dokonce i za církevními naukami, jež „se usazují na

Mojžíšovu katedru, odkud někdy nadřazeně a povrchně posuzují obtížné případy a zraněné rodiny.“[349] V tomtéž smyslu se vyslovila Mezinárodní teologická komise: „Přirozený zákon tudíž nemůže být prezentován jako již předem ustavený souhrn norem, jež se mravnímu subjektu ukládají apriorně. Přirozený zákon totiž představuje pramen objektivní inspirace v procesu, v němž mravní subjekt dospívá ke svému rozhodnutí. [350] V důsledku polehčujících podmínění či faktorů je možné, že v objektivní situaci hříchu, která není subjektivní nebo plnou vinou, je možné žít v milosti Boží, je možné milovat, a je možné také růst v životě milosti a lásky a dostávat za tím účelem pomoc církve.[351] Rozlišování má pomoci nalézt možné cesty, jak odpovědět Bohu a růst skrze omezení. Věříme-li, že všechno je bílé nebo černé, uzavíráme někdy cestu milosti a růstu a odrazujeme od posvěcování, které oslavuje Boha. Pamatujme, že „malý krůček uprostřed velkých lidských omezení může být Bohu milejší než zvnějšku korektní život toho, který prožívá své dny, aniž by čelil vážným těžkostem.“[352] Konkrétní pastorace kněží a komunit se nemůže obejít bez osvojení si této skutečnosti.

306. V jakékoli situaci jsou ti, kdo mají obtíž žít plně božský zákon, zváni k *via caritatis*. Bratrská láska je prvním zákonem křesťanů (srov. *Jan* 15,12; *Gal* 5,14). Nezapomínejme na příslib Písma: „Především se mějte navzájem vroucně rádi, protože láska přikrývá všechny hříchy“ (1 *Petr* 4,8); „překonej své hříchy spravedlivými skutky a svá provinění tím, že budeš prokazovat milosrdenství strádajícím“ (*Dan* 4,24); „voda uhasí planoucí oheň a milosrdenství usmíří hříchy“ (*Sir* 3,30). „Jako při požáru běžíme pro vodu, abychom jej uhasili… stejně tak, když ze slámy našich vášní vyšlehne plamen hříchu a zneklidní nás to, radujme se, je-li nám dána příležitost prokázat milosrdenství, jako by tento skutek byl pramenem, kterého se nám dostalo, abychom mohli uhasit požár.“[353]

Logika pastoračního milosrdenství

307. Aby se předešlo jakékoli odchylné interpretaci, připomínám, že církev v žádném případě nesmí přestat hlásat plný ideál manželství, Boží plán v celé jeho velikosti: „Mladé pokřtěné je třeba povzbuzovat, aby neváhali před bohatstvím, které jejich plánům lásky zajišťuje svátost manželství, a byli silní díky podpoře, kterou dostávají Kristovou milostí a možností plně se účastnit na životě církve.“[354] Vlažnost, jakákoli forma relativismu nebo přepjatý respekt, když je tento ideál hlásán, by byl nedostatek věrnosti evangeliu a také nedostatek lásky církve k mladým lidem samotným. Chápat výjimečné situace neznamená zakrývat světlo plnějšího ideálu ani předkládat méně, než nabízí člověku Ježíš. *Pastorační snaha upevňovat manželství je dnes důležitější než pastorace nezdarů*, kterým je tímto způsobem třeba předcházet.

308. Nicméně z našeho povědomí o tíži polehčujících psychologických, historických a také biologických okolností plyne, že„aniž by se snižovala hodnota evangelního ideálu, je zapotřebí doprovázet milosrdenstvím a trpělivostí možné etapy růstu jednotlivých lidí, jež se utvářejí den po dni,“ a nechávat prostor „Pánovu milosrdenství, které nás podněcuje ke konání možného dobra.“[355] Chápu ty, kteří dávají přednost rigidnější pastoraci, která nevede k žádnému zmatku. Upřímně však věřím, že Ježíš chce církev pozornou k dobru, které Duch rozsévá mezi slabosti: Matku, která se ve stejné chvíli, kdy jasně vyjadřuje svoje objektivní učení, „nezříká možného dobra, ale vystavuje se riziku, že se zašpiní blátem z cest.“[356] Pastýři, kteří představují věřícím plný ideál evangelia i věrouku církve, mají usilovat také o to, aby věřící přijali logiku soucitu se slabými a vyhýbali se pranýřování či příliš tvrdým a nesnášenlivým soudům. Samo evangelium nás žádá, abychom nesoudili a neodsuzovali (srov. *Mt* 7,1; *Lk* 6,37). Ježíš „očekává, že přestaneme hledat osobní či společné úkryty, které nám umožní zachovávat si odstup od lidského dramatu, a odhodláme se opravdu vstoupit do kontaktu s konkrétní existencí druhých a zakusíme moc něhy. Když tak učiníme, život se nám vždy úžasně zkomplikuje.“[357]

309. Je prozřetelnostní, že tyto úvahy se rozvinuly v rámci Svatého roku milosrdenství, protože i v těch nejrozmanitějších situacích týkajících se rodiny, je „posláním církve zvěstovat Boží milosrdenství, které je tepajícím srdcem evangelia a skrze něž se má dostat k srdci a mysli každého člověka. Kristova nevěsta si osvojuje jednání Božího Syna, který vychází vstříc všem a nevylučuje nikoho.“[358] Dobře, že sám Ježíš se prezentuje jako Pastýř stovky ovcí, nikoli devětadevadesáti. Chce je všechny. Z tohoto vědomí plyne možnost, že „ke všem, věřícím i vzdáleným, dojde balzám milosrdenství jako znamení Božího království, které je již mezi námi.“[359]

310. Nemůžeme zapomínat, že „milosrdenství není pouze Otcovo jednání, ale stává se kritériem k pochopení, kdo jsou jeho pravé děti. Jsme zkrátka povoláni žít z milosrdenství, protože nejprve bylo prokázáno nám.“[360] Není to romantická nabídka či chabá odpověď Boží lásce, která neustále lidi povznáší, poněvadž „klenbou, která nese život církve, je milosrdenství. Veškerá její pastorační činnost by měla být proniknuta něhou, jež je určena věřícím; žádné její zvěstování a svědectví vůči světu nemůže postrádat milosrdenství.“[361] Je pravdou, že se někdy „chováme jako kontroloři milosti, a nikoli jako její nástroje. Církev ale není celnice, je otcovským domem, kde je místo pro každého i s jeho úmorným životem.“[362]

311. Učení morální teologie by nemělo opomíjet osvojení předchozích úvah, neboť, i když je pravdou, že je nutné zachovávat celistvost morálního učení církve, speciální pozornost musí být vždycky věnována ozřejmování a podporování těch nejvznešenějších a ústředních evangelních hodnot,[363] zejména primátu lásky jako odpovědi na nezištnou iniciativu Boží lásky. Někdy je nám hodně zatěžko dávat v pastoraci prostor nepodmíněné Boží lásce.[364] Klademe milosrdenství tolik podmínek, že jej zbavujeme konkrétního smyslu a skutečného významu, a to je ten nejhorší způsob ředění evangelia. Je kupříkladu pravdou, že milosrdenství nevylučuje spravedlnost a pravdu, ale především musíme říci, že milosrdenství je plnost spravedlnosti a nejzářivější projev Boží pravdy. Proto je třeba vždycky považovat „za neadekvátní jakoukoli teologickou koncepci, která v posledku zpochybňuje samu Boží všemohoucnost a zejména Jeho milosrdenství.“[365]

312. To nám poskytuje rámec i klima, jež nám zabrání rozvíjet chladnou morálku od psacího stolu při projednávání těch nejdelikátnějších témat a zasadí nás spíše do kontextu pastoračního rozlišování proniknutého milosrdnou láskou, která je vždycky ochotna chápat, odpouštět, provázet, doufat a především integrovat. Taková logika musí v církvi převážit, totiž „získat zkušenost otevřenosti srdce vůči těm, kdo žijí na nejbeznadějnějších existenciálních periferiích.“[366] Vybízím věřící, kteří prožívají komplikované situace, aby s důvěrou rozmlouvali se svými pastýři nebo laiky, kteří žijí v oddanosti Pánu. Ne vždycky u nich najdou potvrzení svých idejí a přání, ale určitě se jim dostane světla, které jim dovolí lépe pochopit, co se děje, a objevit cestu osobního zrání. A vybízím pastýře, aby jim naslouchali citlivě a klidně s upřímnou touhou dobrat se jádra lidských dramat, porozumět hledisku lidí a pomoci jim tak lépe žít a rozpoznat jejich místo v církvi.

[311] *Relatio Synodi* 2014, 24.
[312] Tamt., 25.
[313] Tamt., 28.
[314] Srov. tamt., 41.43; *Relatio finalis* 2015, 70.
[315] *Relatio Synodi* 2014, 27.
[316] Tamt., 26.
[317] Tamt. 41.
[318] Tamt.
[319] *Relatio finalis* 2015, 71.
[320] Srov. Tamt.
[321] *Relatio Synodi* 2014, 42.
[322] Tamt., 43.
[323] *Familiaris consortio*, 34.
[324] Tamt., 9.
[325] Srov. *Katecheze*, 24.června 2015.
[326] *Homilie při mši s novými kardinály*, 15.února 2015.
[327] *Relatio finalis* 2015, 51.
[328] *Relatio Synodi* 2014, 25.
[329] Jan Pavel II., Familiaris consortio, 84. V těchto situacích mnozí, kdo znají a přijímají

možnost soužití jako „bratr a sestra“, kterou jim církev nabízí, uvádějí, že nedostává-li se určitých intimních projevů, „nezřídka je ohrožena věrnost a poškozeno dobro dětí“ (*Gaudium et spes*, 51).

[330] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 84.

[331] *Relatio Synodi* 2014, 26.

[332] Srov. tamt., 45.

[333] Benedikt XVI., *Promluva* na vigilii Světového setkání rodin, Milán 2.června 2012, pátá odpověď.

[334] *Relatio finalis* 2015, 84.

[335] Tamt. 51.

[336] Ani pokud jde o svátostnou disciplinu, poněvadž rozlišování může rozpoznat, že v dané situaci není těžká vina. Zde se aplikuje to, co jsem řekl v jiném dokumentu: srov. *Evangelii gaudium*, 44.47.

[337] *Relatio finalis* 2015, 85.

[338] Tamt., 86.

[339] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 33.

[340] *Relatio finalis* 2015, 51.

[341] Srov. *Summa Theologiae* I-II, q.65, a.3, ad 2; De malo, q.2, a.2.

[342] Tamt., ad 3.

[343] *KKC*, 1753.

[344] Srov. tamt., 2352; Kongregace pro nauku víry, *Iura et bona* o eutanazii, 5.května 1980. Jan Pavel II., který kritizoval kategorii „činu základní volby“, uznával, že „bezpochyby mohou nastat z psychologického hlediska velice spletité a temné situace, které mohou mít závažný vliv na subjektivní vinu hříšníka“ (*Reconciliatio et paenitentia*, 2.prosince 1984, 17.

[345] Srov. Papežská rada pro výklad legislativních textů, *Prohlášení o přistupování k eucharistii ze strany rozvedených, kteří uzavřeli nový sňatek*, 24.června 2000,2.

[346] *Relatio finalis* 2015, 85.

[347] *Summa Theologiae* I-II, q.94, art. 4.

[348] V souvislosti s obecným poznáním normy a jednotlivým poznáním praktického rozlišení svatý Tomáš dochází k tvrzení, že „existuje-li pouze jediné z těchto poznání, je výhodnější, aby jím bylo poznání jednotlivé skutečnosti, která je blíže jednání.“ – *Sententia libri Ethicorum*, VI, 6.

[349] *Promluva* na závěr XIV. řádného zasedání biskupské synody, 24.října 2015.

[350] *Hledání univerzální etiky: nový pohled na přirozený zákon*, 59; viz: http://cchma.cz/docs/mtk_moral-etika.pdf

[351] V některých případech by mohlo jít také o pomoc svátostnou. Proto „kněžím připomínám, že zpovědnice nemá být mučírnou, nýbrž místem Pánova milosrdenství, které nás podněcuje ke konání možného dobra.“ (*Evangelii gaudium*, 44).

[352] *Evangelii gaudium*, 44.

[353] *De catechizandis rudibus*, I,14, 22.

[354] *Relatio Synodi* 2014, 26.

[355] *Evangelii gaudium*, 44.

[356] Tamt., 45.

[357] Tamt., 270.

[358] *Misericordiae Vultus*, 11.dubna 2015, 12.

[359] Tamt.,5.

[360] Tamt., 9.

[361] Tamt., 10.

[362] *Evangelii gaudium*, 47.

[363] Srov. tamt., 36-37.

[364] Možná ze skrupulí, skrývajících se za velkou touhou po věrnosti pravdě, požadují někteří kněží po penitentech kajícné předsevzetí nepoznamenané stínem, takže se milosrdenství ztrácí pod hledáním hypoteticky čisté spravedlnosti. Proto je vhodné připomenout učení svatého Jana Pavla II., který prohlásil, že předvídatelnost nového pádu „neohrožuje autenticitu předsevzetí“ (*List kardinálu William W. Baumovi* u příležitosti kursu o otázkách svědomí pořádaném Apoštolskou penitenciárií, 22.září 1996, 5).

[365] Mezinárodní teologická komise, *Naděje na spásu pro děti, které umírají nepokřtěné*, 2.

[366] *Misericordiae Vultus*, 15.

DEVÁTÁ KAPITOLA: Manželská a rodinná spiritualita

313. Láska má různé odstíny podle životního stavu, ke kterému je každý povolán. Již před několika desetiletími Druhý vatikánský koncil poukázal na duchovní život, plynoucí z rodinného života. Prohlásil, že laická spiritualita „má být poznamenána zvláštním rázem v souvislosti se stavem manželským a rodinným“[367] a že rodinné starosti nemají být považovány za něco cizího jejich duchovnímu životu.[368] Proto se vyplatí krátce se pozastavit u popisu některých zásadních charakteristik této zvláštní spirituality, která se rozvíjí v dynamismu vztahů rodinného života.

Spiritualita nadpřirozeného společenství

314. Stále jsme mluvili o přebývání Boha v srdci člověka, který žije v Jeho milosti. Dnes můžeme také říci, že Trojice je přítomna v chrámu manželského společenství. Stejně jako přebývá ve chválách svého lidu (srov. *Žl* 22,4), žije uvnitř manželské lásky, která ji oslavuje.

315. Pánova přítomnost přebývá ve skutečné a konkrétní rodině se všemi jejími bolestmi, zápasy, radostmi a všedními úmysly. V rodinném životě je obtížné se přetvařovat a lhát, nemůžeme na sebe brát masku. Je-li tato autenticita oživována láskou, Pán v rodině kraluje svojí radostí a svým pokojem. Spiritualita rodinné lásky je tvořena tisícerými reálnými a konkrétními gesty lásky. V této různosti darů a setkání, jimiž zraje společenství, má svůj příbytek Bůh. Tato oddanost spojuje hodnoty „lidské a božské“,“[369] protože je naplněna Boží láskou. Manželská spiritualita je tedy spiritualitou svazku, ve kterém přebývá božská láska.

316. Dobře žité rodinné společenství je opravdovou cestou posvěcování v normálním životě a mystického růstu, prostředkem vnitřního sjednocení s Bohem. Bratrské a komunitní potřeby rodinného života jsou totiž příležitostí ke stále větší otevřenosti srdce, což umožňuje stále plnější setkání s Pánem. Boží Slovo říká, že „kdo nenávidí svého bratra, je ve tmě“ (1 *Jan* 2,11), „zůstává ve smrti“ (1 *Jan* 3,14) a „Boha nepoznal“ (1 *Jan* 4,8). Můj předchůdce Benedikt XVI. řekl, že „uzavření očí před bližním činí člověka slepým i vůči Bohu,“[370] a že láska je v zásadě jediné světlo, které „stále znovu prozařuje temný svět.“[371] Jedině „když se milujeme navzájem, Bůh zůstává v nás a jeho láska je v nás přivedena k dokonalosti“ (1 *Jan* 4,12). Vzhledem k tomu, že „lidské osobnosti je vlastní a vrozená sociální dimenze“[372] a „sociální dimenze člověka se projevuje především a od počátku v manželství a rodině,“[373] spiritualita se vtěluje do rodinného společenství. Proto ti, kdo mají hluboké duchovní touhy, nemají rodinu vnímat jako překážku k růstu v životě Ducha, nýbrž jako cestu, kterou užívá Pán, aby je přivedl k vrcholům mystického sjednocení.

Sjednoceni modlitbou ve světle Paschy

317. Pokud se rodina dovede soustředit v Kristu, pak veškerý rodinný život sjednocuje a osvěcuje On. Bolesti a problémy se vnímají ve společenství s Pánovým křížem a objetí s Ním umožňuje snášet ty nejhorší chvíle. V trpkých dnech rodinného života nastupuje sjednocení s opuštěným Ježíšem, které může zamezit rozkolu. Rodiny „díky milosti Ducha svatého uskutečňují svou svatost v manželském životě, a to i skrze účast na tajemství Kristova kříže, který proměňuje těžkosti a utrpení v oběť lásky.“[374] Na druhé straně chvíle radosti, odpočinku či svátku, a také pohlavnost jsou zakoušeny jako účast na plném životě Jeho vzkříšení. Manželé každodenními gesty utvářejí „teologický prostor, v němž každý může zakoušet mystickou přítomnost zmrtvýchvstalého Pána.“[375]

318. Modlitba v rodině je přednostní prostředek vyjádření a posilování této velikonoční víry.[376] Pár minut je možné během každého dne najít a tak společně stanout před živým

Pánem, povědět Mu o svých starostech, prosit za rodinné potřeby, modlit se za někoho, kdo prochází těžkými chvílemi, prosit o pomoc k lásce, děkovat Mu za život a za dobré věci, prosit Pannu Marii o ochranu pod jejím mateřským pláštěm. Prostými slovy. Tato chvíle může rodině přinést mnoho užitku. Různá vyjádření lidové zbožnosti jsou pokladem spirituality pro mnohé rodiny. Společná modlitba má svůj vrchol ve společné účasti na eucharistii, zvláště v rámci nedělního odpočinku. Ježíš klepe na bránu rodiny, aby se s ní účastnil eucharistické večeře (srov. *Zj* 3,20). Tam mohou manželé vždycky zpečetit velikonoční smlouvu, která je spojila a odráží Smlouvu, kterou Bůh zpečetil s lidstvem na kříži.[377] Eucharistie je svátostí Nové smlouvy, v níž se aktualizuje vykupitelská činnost Krista (srov. *Lk* 22,20). Tak se zaznamenávají hluboká pouta, jež existují mezi manželským životem a eucharistií.[378] Eucharistický pokrm je síla a podnět ke každodennímu životu manželské smlouvy jakožto „rodinné církve.“[379]

Spiritualita výlučné a svobodné lásky

319. V manželství se prožívá úplná patřičnost k druhému člověku. Manželé přijímají výzvu a touhu společně zestárnout a strávit se jeden pro druhého, a tak být odleskem Boží věrnosti. Toto pevné rozhodnutí, které poznamenává životní styl, je „vnitřní nezbytnost samotné manželské smlouvy lásky,“[380] protože „ten, kdo se nerozhodne milovat napořád, stěží může upřímně milovat pouhý den.“[381] Nemělo by to však duchovní význam, pokud by to bylo rezignované prožívání nějakého zákona. Je to patřičnost srdce, do něhož vidí pouze Bůh (srov. *Mt* 5,28). Každý den při vstávání se toto rozhodnutí věrnosti před Bohem obnovuje, ať už se během dne děje cokoli. A každý, když jde spát, čeká, aby vstal a v tomto dobrodružství pokračoval v důvěře v Pánovu pomoc. Takto je každý z manželů pro toho druhého znamením a nástrojem blízkosti Pána, který nás nenechává samotné: „Já jsem s vámi po všechny dny až do konce světa!“ (*Mt* 28,20).

320. Existuje bod, ve kterém láska manželů dosáhne maximálního osvobození a stane se prostorem zdravé autonomie, když každý objeví, že druhý není jeho, nýbrž má mnohem důležitějšího vlastníka, svého jediného Pána. Nikdo si nemůže činit nárok vlastnit nejosobnější a nejtajnější niternost člověka, jedině On může obývat střed jeho života. Tento princip duchovního realismu zároveň působí, že žádný z manželů si nečiní nárok, aby druhý plně uspokojoval jeho požadavky. Je nezbytné, aby duchovní cesta, jak správně ukázal Dietrich Bonhoeffer, každému pomáhala „ztrácet iluze“ o druhém,[382] a přestat od něho/ní očekávat to, co je vlastní pouze Boží lásce. To vyžaduje vnitřní vysvlečení. Výlučný prostor, který každý z manželů vyhrazuje osobnímu vztahu s Bohem, nejenom umožňuje hojit rány ze vzájemného soužití, ale také nalézat smysl vlastního života v Boží lásce. Je nám zapotřebí každý den prosit Ducha svatého, aby tuto vnitřní svobodu umožnil.

Spiritualita péče, útěchy a podnětu

321. „Křesťanští manželé jsou sobě navzájem, svým dětem a ostatním členům rodiny spolupracovníky milosti a svědky víry.“[383] Bůh je zve k obrodě a péči. Proto je rodina „vždycky tou nejbližší »nemocnicí«.“[384] Pečujme o sebe navzájem, podporujme se a stimulujme se a žijme všechno jakou součást svojí rodinné spirituality. Život manželského páru je účastí na plodném díle Božím a každý je pro druhého ustavičným podnětem Ducha. Boží láska se vyjadřuje „v živých a konkrétních slovech, kterými si muž a žena projevují svou manželskou lásku.“[385] Oba jsou mezi sebou odleskem božské lásky, která těší slovem, pohledem, pomocí, pohlazením, objetím. Proto „chtít založit rodinu znamená mít odvahu být součástí Božího snu, odvahu snít s Ním, odvahu s Ním tvořit, odvahu hrát s Ním tento příběh, vytvářet svět, kde se nikdo necítí sám.“[386]

322. Rodina je po celý život milosrdnou „pastvinou“. Každý pečlivě kreslí a píše do života druhého: „Naším listem jste vy! Máme ho vepsaný do srdce [...] Není však napsán inkoustem, ale Duchem živého Boha“ (2 *Kor* 3,2-3). Každý je „rybářem lidí“ (*Lk* 5,10), který v Ježíšově jménu rozhazuje sítě (srov. *Lk* 5,5) k druhým, nebo rolníkem, který pracuje na čerstvé půdě, kterou jsou jeho drazí, a podněcuje v nich to nejlepší. Manželská plodnost s sebou nese povznesení, protože „milovat člověka znamená očekávat od něho něco nedefinovatelného, neočekávaného; a současně mu poskytnout prostředek k tomu, aby na toto očekávání nějak odpověděl.“**[387]** To je služba Bohu, protože On zasel mnoho dobrých věcí do druhých v naději, že jim umožníme růst.

323. Je to hluboká duchovní zkušenost kontemplovat každého drahého člověka Božíma očima a rozpoznávat v něm Krista. Vyžaduje to nezištnou ochotu, která umožní docenit jeho důstojnost. Je možné být plně s druhým, pokud se oddanost neptá proč a zapomíná na vše, co je kolem. Milovaný člověk zasluhuje veškerou pozornost. Ježíš byl vzorem, neboť přistoupil-li k Němu někdo, upřel na něj zrak a hleděl na něho s láskou (srov. *Mk* 10,21). Nikdo se v jeho přítomnosti necítil přehlížen, poněvadž jeho slova i gesta byly výrazem otázky: „Co chceš, abych pro tebe udělal?“ (*Mk* 10,51). Tím žije každodenně rodina. V ní máme na paměti, že člověk, s nímž žijeme, zasluhuje všechno, protože má nekonečnou důstojnost a vztahuje se na něho nezměrná Otcova láska. Tak se rodí něha schopná „darovat radost a vzbuzovat v druhém radost, že se cítí být milovaný. A především vyžaduje, abychom se s jemnou pozorností obraceli k omezením toho druhého, zvláště když se projevují velmi viditelně.“**[388]**

324. Pod vlivem Ducha rodina nejenom přijímá život, který se rodí v jejím lůně, ale otevírá se, vychází ze sebe, aby šířila vlastní dobro na druhé, pečovala o ně a hledala jejich štěstí. Tato otevřenost se vyjadřuje zejména pohostinností,**[389]** ke které osměluje Boží slovo: „Nezapomínejte na pohostinnost, protože tak přijali někteří ve svém domě anděly, aniž to tušili“ (*Žid* 13,2). Je-li rodinna pohostinná a vychází vstříc druhým, zvláště chudým a opuštěným, je „znamením a svědkyní mateřství církve, na kterém se aktivně podílí.“**[390]** Sociální láska, odlesk Trojice, je ve skutečnosti tím, co sjednocuje duchovní význam rodiny i její poslání směrem ven, aby zpřítomňovala *kérygma* a všechny společenské požadavky. Rodina žije svoji speciální spiritualitu a je zároveň domácí církví i vitální buňkou transformace světa.**[391]**

325. Mistrova slova (srov. *Mt* 22,30) a slova svatého Pavla (srov. 1 *Kor* 7,29-31) o manželství jsou nikoli náhodou zasazena do poslední a definitivní dimenze naší existence, kterou potřebujeme obnovit. Tak budou moci manželé rozpoznat smysl cesty, kterou se ubírají. Jak jsme totiž v této exhortaci vícekrát připomněli, žádná rodina není jednou pro vždy dokonalá a hotová, nýbrž vyžaduje postupný rozvoj vlastní schopnosti milovat. Je to trvalé povolání vycházející z plného společenství Trojice, z nádherné jednoty Krista a Jeho církve, z onoho krásného společenství, kterým je Nazaretská rodina, a z neposkvrněného bratrství, které existuje mezi svatými v nebi. Kontemplovat plnost, kterou jsme ještě nedosáhli, nám však také umožňuje relativizovat dějiny, jimiž se jako rodiny ubíráme, abychom od meziosobních vztahů přestali vyžadovat dokonalost, čirost úmyslů a koherenci, kterou budeme moci nalézt pouze v definitivním Království. Kromě toho nám brání v tvrdém odsuzování lidí, jejichž život je podmíněn velikou slabostí. Všichni jsme povoláni uchovávat živou tenzi k tomu, co přesahuje nás i naše omezení, a každá rodina má žít v tomto ustavičném podnětu. Putujme, rodiny, pokračujme v cestě! Slibováno je nám stále víc. Neztrácejme naději kvůli svým omezením, ale nezříkejme se ani hledání oné plnosti lásky a společenství, která nám byla přislíbena.

Modlitba ke Svaté rodině

Ježíši, Maria a Josefe,
ve vás kontemplujeme
nádheru pravé lásky
a na vás se s důvěrou obracíme.

Svatá Nazaretská rodino,
učiň i naše rodiny místy společenství
a večeřadly modlitby,
autentickými školami evangelia
a malými domácími církvemi.

Svatá Nazaretská rodino,
kéž se už nikdy v žádné rodině nezažívá
násilí, uzavřenost a rozdělení,
kéž každý, kdo byl zraněn a pohoršen,
brzy pozná útěchu a uzdravení.

Svatá Nazaretská rodino,
kéž všichni dojdeme vědomí
posvátného a neporušitelného charakteru rodiny
a její krásy v Božím plánu.

Ježíši, Maria, Josefe,
naslouchejte naší prosbě a vyslyšte ji.

V Římě u Svatého Petra v mimořádném Svatém roce milosrdenství, na slavnost svatého Josefa 19. března léta Páně 2016, ve čtvrtém roce mého pontifikátu.

Franciscus

[367] *Apostolicam actuositatem*, 4.
[368] Srov. Tamt.
[369] *Gaudium et spes*, 49.
[370] *Deus caritas est*, 16.
[371] Tamt., 39.
[372] Jan Pavel II., *Christifideles laici*, 40.
[373] Tamt.
[374] *Relatio finalis* 2015, 87.
[375] Jan Pavel II., *Vita consecrata*, 42.
[376] Srov. *Relatio finalis* 2015, 87.
[377] Srov. Jan Pavel II., *Familiaris consortio*. 57.
[378] Nezapomínejme, že Smlouva Boha s Jeho lidem se nazývá zasnoubením (srov. *Ez* 16,8.60; *Iz* 62,5; *Oz* 2,21-22) a Nová smlouva se prezentuje jako manželství (srov. *Zj* 19,7; 21,2; *Ef* 5,25).
[379] *Lumen gentium*, 11.
[380] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 11.
[381] Tent., *Homilie* při mši s rodinami, Cordoba – Argentina, 8.dubna 1981, 11.
[382] Srov. *Gemeinsames Leben*, München 1963, 18.
[383] *Apostolicam actuositatem*, 11.
[384] *Katecheze*, 10.června 2015.
[385] Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 12.
[386] *Promluva* na vigilii Světového setkání rodin, Filadelfie, 26. září 2015.
[387] Gabriel Marcel, *Homo viator*. Paris, 1944, 63.
[388] *Relatio finalis* 2015, 88.
[389] Srov. Jan Pavel II., *Familiaris consortio*, 44.
[390] Tamt., 49.
[391] O sociálních aspektech rodiny srov. Papežská rada Iustitia et Pax, *Kompendium sociální nauky církve*, 248-254.